

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ : ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 1992»**

Σπουδάστριες

Χαρούλα Κατσαμάνη

A.M. 7643 ΠΤΖ'

Εισηγητής – Καθηγητής

Θεόδωρος Σταματόπουλος

Κωνσταντίνα Κελαράκη

A.M. 7428 ΠΤΖ'

Ηράκλειο, 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ Ι	8
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	8
ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΜΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	8
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ	8
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟΝ 21Ο ΑΙΩΝΑ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.....	9
ΕΘΝΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ.....	9
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	9
1.1 Ιστορική αναδρομή.....	9
1.2 Έννοια των εθνικών λογαριασμών	10
1.3 Βασικά χαρακτηριστικά των εθνικών λογαριασμών	11
1.4 Ο ρόλος των εθνικών λογαριασμών	12
1.5 Τα βασικά μεγέθη των εθνικών λογαριασμών.....	13
Εγχώριο προϊόν	14
1.6 Συμπέρασμα	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ.....	24
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.....	24
2.1 Γενικά περί οικονομικών συστημάτων	24
2.2 Το υπόδειγμα της μικτής οικονομία – Ιστορική εξέλιξη.....	26
2.3 Έννοια της μικτής οικονομίας	26
2.4 Χαρακτηριστικά της μικτής οικονομίας	28
2.4.1 Η συμβίωση του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα.....	29
2.4.4 Η εφαρμογή ιδιωτικοοικονομικών, κοινωνικών και μικτών κριτηρίων οργάνωσης και λειτουργίας της μικτής οικονομίας.....	41
2.5 Η αναγκαιότητα της μικτής οικονομίας	48
2.6 Επιχειρήματα υπέρ και κατά των κρατικοποιήσεων και της επιχειρηματικής δράσης του κράτους.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ.....	53
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.....	53
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ	53
3.1 Θεωρία της οικονομίας της αγοράς.....	53
3.2 Το οικονομικό κύκλωμα	53
3.2.1 Εισροές και εκροές από το οικονομικό κύκλωμα.....	55
3.2.2 Ισορροπία οικονομικού κυκλώματος.....	58
3.3 Η οικονομία της αγοράς και οι προϋποθέσεις της	58
3.4 Θετικές επιδράσεις της οικονομίας της αγοράς	60
3.6 Η ανάγκη για κρατική παρέμβαση	63
3.7 Ο νέος ρόλος του κράτους στον 21ο αιώνα. Ο πολιτισμός έχει σημασία	66
ΜΕΡΟΣ ΙΙ	70

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ	70
ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι.....	71
ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ	71
ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ - ΔΙΑΦΥΛΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ.....	71
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ	71
1.1 Οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	71
1.1.1 Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, συνθήκη ΕΚΑΧ (1952)	71
1.1.2 Συνθήκες της Ρώμης – Συνθήκες ΕΟΚ και EURATOM (1958).....	74
1.1.3 Η Συνθήκη Συγχωνεύσεως – Συνθήκη των Βρυξελλών (1967).....	74
1.1.4 Η Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη (1986).....	75
1.1.5 Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση – Συνθήκη του Μάαστριχ (1993).....	76
1.1.6 Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999)	76
1.1.7 Η Συνθήκη της Νίκαιας (2003).....	78
1.1.8 Η συνθήκη της Λισαβόνας (2009)	78
1.2 Ο ρόλος του κράτους στη διαφύλαξη πολιτιστικών αξιών	81
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην οικονομία της αγοράς, οι εθνικοί λογαριασμοί κατέχουν σημαντικό ρόλο, καθώς εκτιμώντας τα οικονομικά μεγέθη μίας χώρας, επιτρέπουν την ανάλυση κυκλωμάτων και διευκολύνουν την διαπίστωση της προόδου που πραγματοποιείται σε κάθε παραγωγικό κλάδο της οικονομίας. Ωστόσο, μέσω του συστήματος των εθνικών λογαριασμών διεξάγεται η καταγραφή και αξιολόγηση των οικονομικών συστημάτων, και ιδιαίτερα η ανάλυση της μικτής οικονομίας και της οικονομίας της αγοράς.

Όμως, η οικονομία της αγοράς διαθέτει περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις, καθώς η διανομή του εισοδήματος και του πλούτου που πραγματοποιείται από τον μηχανισμό της αγοράς χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισότητες, οι οποίες είναι μεγαλύτερες από τις ανισότητες της μικτής οικονομίας. Γι' αυτό και συχνά παρεμβαίνει το κράτος, προκειμένου να εξαλειφθούν αυτές οι ανισότητες.

Τέλος, με σκοπό την διαφύλαξη των πολιτιστικών αρχών των κρατών, η θέσπιση θεσμικών αλλαγών, οι λεγόμενες "Συνθήκες", ενισχύεται η δικαιοσύνη, η ελευθερία βούλησης, η ειρήνη και άλλες ηθικές αρχές, απαραίτητες για την οικονομική και ηθική ισορροπία των κρατών.

ABSTRACT

In a market economy, national accounts play an important role as assessing the economic size of a country, allowing the circuit analysis and facilitate the discovery of the progress made in each productive sector of the economy. However, through the system of national accounts is conducted recording and evaluation of economic systems, particularly the analysis of the mixed economy and a market economy.

However, the market economy has a more negative impacts, as the distribution of income and wealth is made by the market mechanism is highly unequal, which is greater than the inequalities of mixed economy. About it often interferes the state, in order to eliminate these inequalities.

Finally, in order to safeguard the cultural authorities of the Member, the establishment of institutional changes, known as "Conditions" enhanced fairness, free will, peace and other moral principles, essential to economic and moral equilibrium states.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θέμα της παρακάτω μελέτης είναι « θεσμικές αλλαγές στην Ελλάδα και στην ευρωπαϊκή ένωση : με έμφαση μετά το 1992»

Αναφέρεται στους εθνικούς λογαριασμούς οι οποίοι είναι μια ολοκληρωμένη και συστηματική ποσοτική περιγραφή των οικονομικών φαινομένων που συμβαίνουν σε μια οικονομία, κατά την διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Παρέχουν ακριβή εικόνα του συνόλου των συναλλαγών και επιτρέπουν την ανάλυση κυκλωμάτων, που διαμορφώνονται στην κοινωνική οικονομία, και διευκολύνουν την πρόβλεψη των επιπτώσεων που η εφαρμογή των κυβερνητικών αποφάσεων θα έχουν στην ίδια οικονομία.

Βασικός στόχος αυτής της μελέτης είναι η καταγραφή και αξιολόγηση των οικονομικών συστημάτων γενικά από την αρχαιότητα έως σήμερα, και ιδιαίτερα η εκτενής ανάλυση του συστήματος της μικτής οικονομίας και της οικονομίας της αγοράς.

Γίνεται τέλος, λόγος για θεσμικές αλλαγές που διαμορφώθηκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα, καθώς και για το ρόλο του κράτους, σχετικά με τη διαφύλαξη των πολιτιστικών αξιών, οι οποίες ορίζουν τις «ιδιαιτερότητες της ευημερίας».

Η συγκεκριμένη μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στους εθνικούς λογαριασμούς, στο υπόδειγμα της μικτής οικονομίας και της οικονομίας της αγοράς, καθώς και στο ρόλο του κράτους στον 21^ο αιώνα.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τους εθνικούς λογαριασμούς, την ιστορική τους εξέλιξη, τη σημασία τους και τα βασικά χαρακτηριστικά τους. Τέλος, αναλύονται τα βασικά μεγέθη των εθνικών λογαριασμών, όπως το εγχώριο προϊόν, το καθαρό και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, το εγχώριο και εθνικό προϊόν, το εγχώριο και εθνικό εισόδημα, καθώς και το προσωπικό και προσωπικό διαθέσιμο εισόδημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο δίνεται προσοχή στα οικονομικά συστήματα και συγκεκριμένα, στο υπόδειγμα της μικτής οικονομίας, σχετικά με την έννοια και τα χαρακτηριστικά της.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο οικονομικό σύστημα της οικονομίας της αγοράς και το ρόλο που έχει σε αυτό, η κρατική παρέμβαση. Αρχικά, δίνονται θεωρητικά στοιχεία περί της οικονομίας της αγοράς. Αναλύονται οι θετικές επιδράσεις της, αλλά κυρίως οι αρνητικές επιπτώσεις που προκαλεί και γενικά οι αποτυχίες της. Δίνεται επίσης, βάση στην ανάγκη που έχει η οικονομία της αγοράς για κρατική παρέμβαση και επισημαίνεται ο ρόλος του κράτους στον 21^ο αιώνα σε αυτές τις συνθήκες, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον πολιτισμό.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας γίνεται ανάλυση των θεσμικών αλλαγών στην Ευρώπη και την Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από τις οποίες προέρχονται οι κυριότερες θεσμικές αλλαγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, γίνεται λόγος, για την Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), για τις Συνθήκες της Ρώμης (ΕΟΚ και EURATOM), τη Συνθήκη της Συγχώνευσης – Συνθήκη Βρυξελλών, για την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, για την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση – Συνθήκη του Μάαστριχ, τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, τη Συνθήκη της Νίκαιας και τέλος, για την Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία είναι και η πρόσφατη χρονικά.

Τέλος, γίνεται λόγος για την πολιτιστική κληρονομιά των κρατών και με ποιο τρόπο μπορεί ένα κράτος να διαφυλάξει τις πολιτιστικές του αξίες, οι οποίες ορίζουν «ιδιαιτερότητες ευημερίας».

ΜΕΡΟΣ Ι

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΜΙΚΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΘΝΙΚΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή

Η παρουσίαση των οικονομικών μεγεθών μιας χώρας ξεκινά από τον 17^ο αιώνα, αλλά η σημερινή μορφή των συστημάτων των Εθνικών Λογαριασμών είναι αποτέλεσμα των προσπαθειών των τελευταίων 50 ετών.

Από το 1930 και μετά αναπτύχθηκε από μεμονωμένους ερευνητές, κυρίως από τους R. Frisch, Carl Fohl, John M. Keynes και Erik Lindal, μια σειρά από θεωρίες και συστήματα, τα οποία αποτέλεσαν την βάση για την σημερινή μορφή των συστημάτων Εθνικών Λογαριασμών.¹ Η ανάγκη για στατιστική απεικόνιση ορισμένων βασικών μεγεθών για την οικονομία και των αλληλεξαρτήσεων αυτών, στις μελέτες των μακροοικονομικών αναλύσεων, οδήγησαν στην δημιουργία συνεπών και εναρμονισμένων συστημάτων εθνικής λογιστικής.

Η ανάπτυξη της οικονομικής επιστήμης και η ανάγκη παρέμβασης του κράτους, κυρίως μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, οδήγησε στην ανάγκη συλλογής στοιχείων και εκτίμησης οικονομικών και κοινωνικών στοιχείων. Η γνώση των μεγεθών αυτών, είναι απαραίτητη για την λήψη αποφάσεων μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής. Ιδιαίτερη είναι η συμβολή του John Maynard Keynes, στη θεωρία και ανάλυση του εθνικού εισοδήματος, με την επίδραση που είχε η έκδοση της «Γενικής Θεωρίας» το 1936, τόσο επί των ακαδημαϊκών κύκλων, όσο και επί των υπευθύνων της κρατικής πολιτικής. Η οικονομική των μακροοικονομικών μεγεθών και των οικονομικών υποδειγμάτων, άνοιξε το δρόμο για περισσότερο ακριβείς υπολογισμούς των συνολικών μεγεθών και επέβαλε την ανάγκη να εκτιμηθούν αυτές, με απώτερο σκοπό την άσκηση ορθής οικονομικής πολιτικής. Ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η εκτίμηση των μακρομεγεθών και η σύνταξη εθνικών λογαριασμών αποτέλεσε τρέχουσα εργασία των κρατικών υπηρεσιών και οργανισμών που συστάθηκαν για τον σκοπό αυτό. Ο αριθμός των

¹ Μυλωνάς Ν. (1975): *Σύγχρονα Συστήματα Εθνικών Λογαριασμών και Πινάκων Εισροών – Εκροών*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

χωρών που είχαν εκτιμήσεις εθνικού εισοδήματος από 13 το έτος 1919, ανήλθε στις 33 το έτος 1939.²

Η εισαγωγή του Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών στην Ελλάδα έγινε το 1953. Οι Εθνικοί Λογαριασμοί καταρτίζονται από ειδική Γενική Διεύθυνση της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (European System of Accounts ή ESA). Το ESA αποτελεί προσαρμογή προς τις ανάγκες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης του αναθεωρημένου Συστήματος Εθνικών Λογαριασμών (System of National Accounts ή SNA) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ).³

Κατά τη δεκαετία του 1992, το ESA αντικατέστησε το σύστημα Εθνικών Λογαριασμών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), που είχε υιοθετήσει η χώρα μας από το 1958 και το οποίο στηριζόταν στο σύστημα που είχε διαμορφωθεί από τον ΟΗΕ το 1953 και είχε αναθεωρηθεί αργότερα. Η αντικατάσταση αυτή έγινε μετά από Κοινοτική Οδηγία του 1989 προς όλα τα κράτη – μέλη της τότε ΕΟΚ, ώστε να επιτευχθεί εναρμόνιση του καθορισμού του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) σε τιμές αγοράς και με τον τρόπο αυτό να προαχθεί η δυνατότητα σύγκρισης και η αξιοπιστία και πληρότητα των εκτιμήσεων των επιμέρους χωρών. Έτσι, από το 1920 άρχισε η διαδικασία αναθεώρησης του ελληνικού συστήματος εθνικών λογαριασμών. Για να υπάρχει συγκρισιμότητα, τα μεγέθη που είχαν υπολογιστεί για τα έτη 1988 και μετά, αναθεωρήθηκαν και εναρμονίστηκαν προς το νέο σύστημα.⁴

1.2 Έννοια των εθνικών λογαριασμών

Το σύστημα εκτίμησης των συνολικών οικονομικών μεγεθών μιας χώρας ονομάζεται *σύστημα εθνικών λογαριασμών*.⁵ Οι εθνικοί λογαριασμοί είναι μια ολοκληρωμένη και συστηματική ποσοτική περιγραφή των οικονομικών φαινομένων

² Σαραντίδης Σ.(1990), *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση*, εκδ. Σταμούλης, Πειραιάς

³ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

⁴ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

⁵ www.users.sch.gr, Μελέτη: *Οι εθνικοί λογαριασμοί*

που συμβαίνουν σε μια οικονομία, κατά την διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.⁶

1.3 Βασικά χαρακτηριστικά των εθνικών λογαριασμών

Η χρησιμότητα των εθνικών λογαριασμών είναι πολλαπλή. Παρακάτω ακολουθούν τα βασικά γνωρίσματα αυτών και η ανάλυσή τους:⁷

1. Οι εθνικοί λογαριασμοί παρέχουν συνοπτική εικόνα των εκατομμυρίων συναλλαγών που πραγματοποιούνται στα πλαίσια της εθνικής οικονομίας σε ορισμένη χρονική περίοδο, συνήθως σε ένα χρόνο. Παράλληλα, παρέχουν αρκετά ακριβή εικόνα του συνόλου των συναλλαγών, αφού το σύνολο αυτό υπολογίζεται ύστερα από προσεκτικές εκτιμήσεις, στις οποίες προβαίνουν οι υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την κατάστρωσή τους.

2. Οι εθνικοί λογαριασμοί επιτρέπουν την ανάλυση κυκλωμάτων, που διαμορφώνονται στην κοινωνική οικονομία, και διευκολύνουν την πρόβλεψη των επιπτώσεων που η εφαρμογή των κυβερνητικών αποφάσεων θα έχουν στην ίδια οικονομία. Η πρόβλεψη αυτή επιτυγχάνεται, χάρη στην συνοχή των στατιστικών στοιχείων που περιέχονται στους πίνακες. Εξάλλου, η συνοχή αυτή οφείλεται στην ανάγκη εξισορροπήσεως σε κάθε πίνακα των πόρων από τη μια και της χρήσεώς τους από την άλλη. Έτσι, από την μελέτη του πίνακα εισροών – εκροών που συνοδεύει τους εθνικούς λογαριασμούς, μπορεί να διαπιστωθεί με αρκετή ακρίβεια, ποιες θα είναι οι επιπτώσεις πάνω στην εθνική οικονομία, παραδείγματος χάριν μιας κυβερνητικής απαγόρευσης της εισαγωγής χάλυβα από το εξωτερικό, αφού είναι γνωστό από τον πίνακα αυτό, ποιοι είναι οι κλάδοι της κοινωνικής οικονομίας που χρησιμοποιούν χάλυβα και ποια είναι η σημασία τους στα πλαίσια της κοινωνικής οικονομίας.

3. Η σύγκριση των εθνικών λογαριασμών πολλών συνεχών ετών επιτρέπει σε κάθε μελετητή των οικονομικών φαινομένων μιας χώρας, να διαπιστώσει την πρόοδο που πραγματοποιήθηκε γενικά σε κάθε παραγωγικό κλάδο ιδιαίτερα και τις τάσεις που διαμορφώνονται στην οικονομία της χώρας αυτής. Επιπλέον, του δίνει τη

⁶ Γαλανού Δ. (2006), Μελέτη: *Το σύστημα εθνικών λογαριασμών, οι πίνακες εισροών-εκροών και η σχέση μεταξύ αυτών*, Αθήνα

⁷ Δαμασκηνίδης Ν. Αντ., Μελέτη: *Ιδιωτικά, δημόσια και εθνικά λογιστικά σχέδια – Συγκριτική μελέτη των σχεδίων των τριών κατηγοριών*, Αθήνα

δυνατότητα να προβλέψει με αρκετή ακρίβεια πώς θα εξελιχθεί η οικονομία στο προσεχές τουλάχιστον μέλλον. Παράλληλα, η σύγκριση των εθνικών λογαριασμών πολλών συνεχόμενων ετών και η διαπίστωση των τάσεων της οικονομίας μιας χώρας διευκολύνει τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες να συντάξουν προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης της χώρας αυτής. Παρέχει επίσης στην διοίκηση των επιχειρήσεων τα απαραίτητα στοιχεία, προκειμένου να χαράξουν τα δικά τους ετήσια και πολυετή προγράμματα επενδύσεων, προμήθειας πρώτων υλών, παραγωγής και πωλήσεων.

4. Εφόσον οι εθνικοί λογαριασμοί καταρτίζονται με βάση πολυάριθμα στατιστικά στοιχεία, που είναι οι αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες συγκεντρώνουν με επιμέλεια, παρέχεται στους ειδικούς επιστήμονες η δυνατότητα, μελετώντας το περιεχόμενό τους, να επαληθεύουν ή να απορρίπτουν τις οικονομικές θεωρίες και να συμβάλλουν έτσι στην εδραίωση της οικονομικής επιστήμης.⁸

Παρ' όλη την αρτιότητα που εμφανίζουν οι εθνικοί λογαριασμοί, δεν εικονίζουν όλους τους παράγοντες που επηρεάζουν την κοινωνική οικονομία μιας χώρας. Πραγματικά, κανένα στοιχείο πολιτικής, κοινωνιολογικής ή άλλης φύσεως δεν περιέχεται στους εθνικούς λογαριασμούς, μολονότι χωρίς αυτά, κάθε οικονομική ανάλυση θεωρείται ατελής.

1.4 Ο ρόλος των εθνικών λογαριασμών

Ο ρόλος και η σημασία των εθνικών λογαριασμών θεωρούνται πολύ σημαντικά στοιχεία για την οικονομία μιας χώρας. Όπως κάθε οικογένεια, έτσι και η χώρα έχει ανάγκη να γνωρίζει τα συνολικά εισοδήματα που δημιουργούνται, από ποιες πηγές προέρχονται και σε τι επίπεδα φτάνουν. Έχει ανάγκη δηλαδή, από ένα σύστημα εκτίμησης των συνολικών οικονομικών μεγεθών, τέτοιο που να επιτρέπει στην κυβέρνηση και στους πολίτες να γνωρίζουν την οικονομική κατάσταση της χώρας και τα ενδεχόμενα προβλήματα που παρουσιάζονται, ακριβώς όπως μια

⁸ Δαμασκηνίδης Ν. Αντ., Μελέτη: *Ιδιωτικά, δημόσια και εθνικά λογιστικά σχέδια – Συγκριτική μελέτη των σχεδίων των τριών κατηγοριών*, Αθήνα

οικογένεια κρατά τους λογαριασμούς της ή μια επιχείρηση διατηρεί το λογιστήριό της.⁹

Οι εθνικοί λογαριασμοί δίνουν απάντηση σε τρία βασικά ερωτήματα για την οικονομική κατάσταση μιας χώρας. Συγκεκριμένα:

1. Πόσο προϊόν συνολικά παράγεται; Ποιο είναι δηλαδή, το συνολικό προϊόν της χώρας;
2. Ποιο είναι το συνολικό εισόδημα που δημιουργείται κατά την παραγωγή του συνολικού προϊόντος; Πώς αυτό το συνολικό εισόδημα μοιράζεται κατά πηγή εισοδήματος (μισθοί, κέρδη, τόκοι και ενοίκια);
3. Ποια είναι η συνολική δαπάνη, ποιο είναι δηλαδή, το συνολικό χρηματικό ποσό που δαπανάται για την αγορά του συνολικού προϊόντος; Ποιες είναι οι κατηγορίες δαπανών και σε τι επίπεδο φτάνει η κάθε μία;

Απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα δίνουν οι έννοιες που αναπτύσσονται από τους εθνικούς λογαριασμούς. Αυτές είναι οι έννοιες του Εθνικού Προϊόντος, του Εθνικού Εισοδήματος και της Εθνικής Δαπάνης, που αναφέρονται στο ύψος και στην διάρθρωση των συνολικών μεγεθών και οι οποίες θα αναλυθούν εκτενέστερα σε επόμενη παράγραφο.

Κάθε χρόνο καταρτίζονται πίνακες των «εθνικών λογαριασμών» που δείχνουν την εθνική οικονομική δραστηριότητα εκφρασμένη σε χρηματικές μονάδες. Οι πίνακες αυτοί χρησιμεύουν στην σύγκριση της οικονομίας με τα προηγούμενα χρόνια και στην παρακολούθηση της εξέλιξής της. Οι συγκρίσεις δε γίνονται μόνο στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης χώρας, αλλά και στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς επίσης και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η μεθοδολογία της συγκρότησης των εθνικών λογαριασμών είναι κοινή για όλες τις χώρες από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.¹⁰

Οι εθνικοί λογαριασμοί χρησιμοποιούνται σήμερα από όλες τις χώρες που παρακολουθούν την διαμόρφωση και την εξέλιξη του εθνικού τους εισοδήματος. Αποτελούν δε, μαζί με τις λοιπές στατιστικές που συλλέγουν και επεξεργάζονται οι Στατιστικές Υπηρεσίες των κρατών, βασικό υλικό για την διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.

⁹ www.users.sch.gr, Μελέτη: *Οι εθνικοί λογαριασμοί*

¹⁰ www.users.sch.gr, Μελέτη: *Οι εθνικοί λογαριασμοί*

1.5 Τα βασικά μεγέθη των εθνικών λογαριασμών

Για την παρακολούθηση της οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης χρησιμοποιούνται ένα λογιστικό σύστημα και πολλοί λογαριασμοί. Κατ' αντιστοιχία, για να υπάρχει πληροφόρηση για την κατάσταση και την πορεία της οικονομίας μιας χώρας και να είναι δυνατή η διενέργεια διαχρονικών συγκρίσεων, ώστε να διαπιστώνεται η βελτίωση ή χειροτέρευση της απόδοσής της, είναι απαραίτητη η ύπαρξη συστήματος εθνικών λογαριασμών (*national accounts*), οι οποίοι τηρούνται με συγκεκριμένες αρχές, που σε μεγάλο βαθμό είναι ίδιες σε όλες τις χώρες.¹¹

Οι λογαριασμοί αυτοί, μας δίνουν τη δυνατότητα να γνωρίζουμε την αξία του προϊόντος που έχει παραχθεί στην οικονομία σε μια ορισμένη χρονική περίοδο, την συνολική κατανάλωση, την συνολική επένδυση, την μεταβολή των οικονομικών μεγεθών από την προηγούμενη χρονική περίοδο, το ποσό των φόρων που πληρώθηκε στο κράτος κ.λπ. Τα κυριότερα μακροοικονομικά μεγέθη που υπολογίζονται με τους εθνικούς λογαριασμούς είναι το εγχώριο προϊόν (*domestic product*), το εθνικό προϊόν (*national product*), το εθνικό εισόδημα (*national income*), το προσωπικό εισόδημα (*personal income*) και το προσωπικό διαθέσιμο εισόδημα (*personal disposable income*).

Στο εξής, για την καλύτερη κατανόηση του θέματος, ακολουθεί η ανάλυση των κυριότερων μακροοικονομικών μεγεθών¹² που υπολογίζονται με τους εθνικούς λογαριασμούς.

Εγχώριο προϊόν

Το είδος, η ποσότητα και η ποιότητα των προϊόντων που παράγονται σε μια χώρα κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου καθορίζουν το βιοτικό επίπεδο που μπορεί να έχει μια κοινωνία στο παρόν και στο μέλλον. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό να γνωρίζει κανείς, πόσο είναι το συνολικό προϊόν που παράγεται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Το συνολικό μέγεθος της παραγωγής δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί ούτε με την προσθήκη των ποσοτήτων των χιλιάδων προϊόντων που παράγονται, γιατί αυτά είναι διαφορετικά, αλλά ούτε και με την παράθεση των επιμέρους ποσοτήτων όλων αυτών των προϊόντων. Ο μόνος τρόπος για να γίνει

¹¹ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

¹² Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

εκτίμηση του μεγέθους της συνολικής παραγωγής είναι μέσω της χρηματικής αξίας του προϊόντος που παράγεται.

Ωστόσο, υπάρχουν τρεις διαφορετικές μέθοδοι για την εκτίμηση της αξίας του τελικού προϊόντος: η μέθοδος της τελικής δαπάνης, η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας και η εισοδηματική μέθοδος. Και οι τρεις μέθοδοι δίνουν το ίδιο αποτέλεσμα, γιατί απλώς αλλάζει η οπτική γωνία, από την οποία γίνεται η μέτρηση του τελικού προϊόντος.

- Μέθοδος της δαπάνης για την αγορά του τελικού προϊόντος¹³

Σύμφωνα με την μέθοδο αυτή, ο υπολογισμός της αξίας του μεγέθους του προϊόντος γίνεται με την άθροιση των δαπανών για την αγορά των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται στην οικονομία, κατά την διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Το προϊόν ή θα πουληθεί κατά την διάρκεια της περιόδου της παραγωγής του ή θα μείνει ως απόθεμα. Για τον υπολογισμό επομένως της αξίας του μπορεί να ληφθεί το σύνολο της αξίας των πωλήσεων κατά την διάρκεια της περιόδου, από την οποία πρέπει να αφαιρεθεί η αξία των αποθεμάτων που απομένουν στο τέλος της περιόδου και να προστεθεί η αξία των αποθεμάτων που απομένουν στο τέλος της περιόδου. Έτσι, όταν ένα προϊόν, έστω και ενδιάμεσο, μείνει ως απόθεμα για να χρησιμοποιηθεί ή να πουληθεί την επόμενη χρονική περίοδο, η αξία του περιλαμβάνεται στο προϊόν.

Για τον υπολογισμό της συνολικής αξίας των πωλήσεων τελικού προϊόντος λαμβάνονται: α) οι πωλήσεις τελικού προϊόντος στους καταναλωτές, οι οποίες αντιπροσωπεύονται από τις δαπάνες για την αγορά καταναλωτικών προϊόντων, β) οι πωλήσεις προϊόντος για τον σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου, οι οποίες αντιπροσωπεύονται από τις δαπάνες για επένδυση, γ) οι πωλήσεις προϊόντος στο Δημόσιο, οι οποίες αντιπροσωπεύονται από τις δημόσιες δαπάνες για την αγορά αγαθών και πάσης φύσεως υπηρεσιών (π.χ. υπηρεσιών που προσφέρουν οι δημόσιοι υπάλληλοι) και δ) οι πωλήσεις προϊόντος στο εξωτερικό, οι οποίες αντιπροσωπεύονται από την αξία των εξαγωγών. Στο σύνολο των παραπάνω πρέπει να προστεθεί η αξία της αυξομείωσης των αποθεμάτων και να αφαιρεθεί από αυτό η αξία των εισαγωγών, επειδή μέρος των πωλήσεων και της αύξησης των αποθεμάτων

¹³ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

προήλθε όχι από εγχώρια παραγωγή αλλά από εισαγωγές. Συνήθως, η αξία των εισαγωγών παρουσιάζεται ως αφαιρετικό στοιχείο της αξίας των εξαγωγών, οπότε η διαφορά τους αναφέρεται ως καθαρές εξαγωγές.

- Μέθοδος της προστιθέμενης αξία¹⁴

Για να υπολογιστεί το τελικό προϊόν με την μέθοδο της προστιθέμενης αξίας, αθροίζονται οι αξίες που προστίθενται κατά την παραγωγή του από τους διάφορους κλάδους και τις δραστηριότητες κατά την διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Η προστιθέμενη αξία από μια επιχείρηση είναι η διαφορά μεταξύ των πωλήσεων και των αγορών προϊόντων που πραγματοποιεί. Η αξία αυτή αντιπροσωπεύει την συμβολή της επιχείρησης στην παραγωγή του προϊόντος και δείχνει το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγική της δραστηριότητα. Συνεπώς, το άθροισμα των προστιθέμενων αξιών από όλες τις επιχειρήσεις στην οικονομία δείχνει την αξία του προϊόντος που παράγεται ή το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή του.

Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας πλεονεκτεί σε σύγκριση με την μέθοδο του υπολογισμού της τελικής δαπάνης, κατά το ότι αποφεύγεται ο κίνδυνος πολλαπλού υπολογισμού των ίδιων προϊόντων. Όταν χρησιμοποιείται η μέθοδος της τελικής δαπάνης, είναι συχνά δύσκολο να προσδιοριστεί αν οι πωλήσεις μιας επιχείρησης αφορούν προϊόντα που θα χρησιμοποιηθούν ως τελικά από τους αγοραστές ή θα ξαναπουληθούν με την μορφή που έχουν ή μετά από επεξεργασία. Για την χρησιμοποίηση της μεθόδου της προστιθέμενης αξίας απαιτούνται στοιχεία μόνο για τις πωλήσεις και τις αγορές των επιχειρήσεων, χωρίς να χρειάζεται να γίνει διάκριση μεταξύ των πωλήσεων τελικών και ενδιάμεσων προϊόντων.

- Εισοδηματική μέθοδος¹⁵

Το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται σε μια οικονομία από την παραγωγή του προϊόντος και αντιπροσωπεύουν την αξία του μπορεί να εκτιμηθεί με την άθροιση των επιμέρους εισοδημάτων, με βάση στοιχεία από τις φορολογικές και άλλες αρχές. Η διαφορά μεταξύ αγορών και πωλήσεων, δηλαδή η προστιθέμενη αξία

¹⁴ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

¹⁵ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

από μια επιχείρηση, αποτελείται από: α) τις αμοιβές των συντελεστών παραγωγής, δηλαδή τις αμοιβές του συντελεστή εργασίας (μισθοί, ημερομίσθια κ.λπ.), τους τόκους, την έγγειο πρόσοδο και τα κέρδη, β) τις αποσβέσεις και γ) τους έμμεσους φόρους μειωμένους κατά τις επιδοτήσεις, αν υπάρχουν.

Επομένως, για να εκτιμηθεί το σύνολο των προστιθέμενων αξιών σε μια οικονομία, που αντιπροσωπεύει το τελικό προϊόν ή το συνολικό εισόδημα που δημιουργείται από την παραγωγή του, είναι δυνατόν να προστεθούν: α) οι αμοιβές των συντελεστών της παραγωγής (μισθοί – ημερομίσθια, τόκοι, έγγειοι πρόσοδοι, κέρδη), β) οι αποσβέσεις και γ) οι έμμεσοι φόροι μειωμένοι κατά τις επιδοτήσεις. Με την μέθοδο αυτή μετριέται το μέγεθος της ροής και αποφεύγεται ο κίνδυνος πολλαπλού υπολογισμού ορισμένων προϊόντων.

Καθαρό και ακαθάριστο εγχώριο προϊόν¹⁶

Για την παραγωγή του προϊόντος μιας ορισμένης χρονικής περιόδου αναλώνεται μέρος του κεφαλαίου που υπάρχει στην οικονομία. Αυτό ονομάζεται *απόσβεση (depreciation)*. Το προϊόν, όπως υπολογίζεται με τις προαναφερθείσες μεθόδους, περιλαμβάνει και την απόσβεση. Επειδή όμως, αυτή αποτελεί ανάλωση αποθέματος, πρέπει να αφαιρεθεί από την αξία του τελικού προϊόντος για να βρεθεί η αξία της καθαρής παραγωγής κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου. Για το λόγο αυτό, το προϊόν που περιλαμβάνει την αξία της απόσβεσης ονομάζεται *ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ)*. Αν από αυτό αφαιρεθεί η απόσβεση, προκύπτει το καθαρό εγχώριο προϊόν (ΚΕΠ). Επομένως, η διαφορά μεταξύ του ακαθάριστου και του καθαρού εγχώριου προϊόντος είναι η αξία των αποσβέσεων.

Η παραγωγή μιας χρονικής περιόδου αντιπροσωπεύεται από το καθαρό εγχώριο προϊόν. Επειδή όμως, είναι δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια η απόσβεση και δεδομένου ότι το ύψος της βρίσκεται συνήθως σε μια ορισμένη σχέση με το ύψος του προϊόντος, χρησιμοποιείται συχνά το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ως μέτρο της επίδοσης της οικονομίας.

¹⁶ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

Εγχώριο προϊόν και εθνικό προϊόν¹⁷

Εγχώριο προϊόν είναι το προϊόν που παράγεται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας, ανεξάρτητα από την μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών των συντελεστών παραγωγής. *Εθνικό προϊόν* είναι το προϊόν που παράγεται από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους μιας χώρας. Το εθνικό προϊόν μιας χώρας μπορεί να παράγεται μέσα στην επικράτειά της ή σε άλλη χώρα. Ένα μέρος από το εγχώριο προϊόν μπορεί να παράγεται από συντελεστές παραγωγής που βρίσκονται στην χώρα αλλά ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους άλλων χωρών. Το μέρος αυτό δεν περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν της χώρας. Κατά τον ίδιο τρόπο μπορεί να παράγεται προϊόν έξω από την επικράτεια της χώρας, από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της. Το προϊόν αυτό συμπεριλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν της χώρας, αλλά δεν αποτελεί μέρος του εγχώριου προϊόντος.

Το εθνικό προϊόν μιας χώρας είναι ίσο με το εγχώριο προϊόν, δηλαδή με το προϊόν που παράγεται μέσα στην επικράτειά της, συν το προϊόν που παράγεται στο εξωτερικό από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της, μείον το μέρος του εγχώριου προϊόντος που παράγεται στην χώρα από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους ξένων χωρών.

Με βάση τα παραπάνω, εγχώριο είναι το προϊόν που παράγεται από συντελεστές παραγωγής που βρίσκονται μέσα στην επικράτεια της χώρας, ανεξάρτητα από την μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών τους, ενώ το εθνικό προϊόν που παράγεται από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας, ανεξάρτητα από την χώρα στην οποία διεξάγεται η παραγωγή.

Η διαφορά μεταξύ του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος είναι το *καθαρό εισόδημα από την αλλοδαπή*, το οποίο ισούται με την διαφορά μεταξύ του εισοδήματος ή του προϊόντος που έχει παραχθεί στο εξωτερικό από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας και του εισοδήματος ή του προϊόντος που έχει παραχθεί στην χώρα από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους άλλων χωρών.

Όπως και στην περίπτωση του εγχώριου προϊόντος, το εθνικό προϊόν μπορεί να περιλαμβάνει ή να μην περιλαμβάνει τις αποσβέσεις, οπότε αναφέρεται, αντίστοιχα, ως ακαθάριστο εθνικό ή ως καθαρό εθνικό προϊόν. Σήμερα,

¹⁷ www.users.uom.gr, Μελέτη: *Μέτρηση του Εθνικού Εισοδήματος*

χρησιμοποιείται διεθνώς κυρίως το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Στις περισσότερες περιπτώσεις, η ποσοτική διαφορά μεταξύ των δύο δεν είναι σημαντική.

Εγχώριο και εθνικό εισόδημα¹⁸

Εγχώριο εισόδημα (domestic income) ονομάζεται το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή του προϊόντος της οικονομίας, δηλαδή το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών για την συμβολή τους στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Το εγχώριο εισόδημα αποτελείται από: α) μισθούς, ημερομίσθια και άλλες αμοιβές της εργασίας, β) τόκους, που αντιπροσωπεύουν αμοιβή του συντελεστή κεφάλαιο, γ) έγγειο πρόσοδο, που είναι η αμοιβή του συντελεστή γη και γενικά του φυσικού περιβάλλοντος, και δ) κέρδη που είναι η αμοιβή της επιχειρηματικής δραστηριότητας και πρωτοβουλίας.

Συνεπώς, εγχώριο εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των συντελεστών που βρίσκονται μέσα στην επικράτεια της χώρας, ανεξάρτητα από την μόνιμη κατοικία των ιδιοκτητών του. Το εγχώριο εισόδημα είναι το αντίστοιχο του εγχώριου προϊόντος. Αντίθετα, εθνικό εισόδημα μιας χώρας είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών αυτών στην παραγωγική διαδικασία, ανεξάρτητα αν αυτοί βρίσκονται ή η παραγωγική διαδικασία πραγματοποιείται μέσα ή έξω από την επικράτεια της. Το εθνικό εισόδημα είναι το αντίστοιχο του εθνικού προϊόντος.

Το εθνικό εισόδημα μιας χώρας είναι ίσο με το εγχώριο εισόδημα, συν το σύνολο των εισοδημάτων από το εξωτερικό που αντιπροσωπεύουν αμοιβές συντελεστών παραγωγής που βρίσκονται στο εξωτερικό, αλλά ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους της χώρας, μείον το σύνολο των εισοδημάτων που αντιπροσωπεύουν αμοιβές παραγωγικών συντελεστών που βρίσκονται στη χώρα αλλά ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους ξένων χωρών.

Όταν το εγχώριο ή το εθνικό εισόδημα περιλαμβάνει και την αξία των αποσβέσεων αναφέρεται ως *ακαθάριστο εγχώριο εισόδημα ή ακαθάριστο εθνικό εισόδημα (ΑΕΕ)*, ενώ όταν αφαιρεθεί η απόσβεση, αναφέρεται ως *καθαρό εγχώριο εισόδημα ή ως καθαρό εθνικό εισόδημα*. Τόσο το ακαθάριστο όσο και το καθαρό εγχώριο ή εθνικό εισόδημα δεν περιλαμβάνουν συνήθως έμμεσους φόρους, δηλαδή

¹⁸ www.users.sch.gr, Μελέτη: *Οι εθνικοί λογαριασμοί*

εκφράζονται σε τιμές κόστους συντελεστών παραγωγής. Αν όμως, περιλαμβάνουν έμμεσους φόρους, τότε πρέπει να αναφέρεται ότι εκφράζονται σε αγοραίες τιμές.

Προσωπικό εισόδημα και προσωπικό διαθέσιμο εισόδημα¹⁹

Ενώ το εθνικό εισόδημα είναι το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών για τη συμβολή τους στην παραγωγή του εθνικού προϊόντος κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου, το *προσωπικό εισόδημα (personal income)* είναι το σύνολο των εισοδημάτων που δικαιούνται να εισπράξουν σε χρήμα ή σε είδος τα διάφορα άτομα στην ίδια περίοδο. Το εθνικό εισόδημα μπορεί να γίνει προσωπικό, αν διανεμηθεί στους ιδιοκτήτες των συντελεστών της παραγωγής. Μπορεί όμως και να μην γίνει, αν παρακρατηθεί, όπως στην περίπτωση των αδιανέμητων κερδών των ανωνύμων εταιριών και των υποχρεωτικών εισφορών για κοινωνικές ασφαλίσεις. Από την άλλη, ορισμένα άτομα εισπράττουν εισοδήματα που δεν αντιπροσωπεύουν αμοιβή για τη διάθεση συντελεστών στην παραγωγική διαδικασία, όπως στην περίπτωση των συντάξεων, επιδομάτων ανεργίας κ.λπ. έτσι, το προσωπικό εισόδημα ισούται με το εθνικό εισόδημα, μείον το μέρος του εθνικού εισοδήματος που δεν διανέμεται στα άτομα (αδιανέμητα κέρδη Α.Ε., υποχρεωτικές ασφαλιστικές εισφορές, ενοίκια που εισπράττει το Δημόσιο κ.λπ.) συν τις κρατικές μεταβιβάσεις εισοδήματος σε ιδιώτες, (συντάξεις, επιδόματα ανεργίας, εισοδηματικές ενισχύσεις, τόκοι δημόσιου χρέους κ.λπ.).

Αν από το προσωπικό εισόδημα αφαιρεθεί το σύνολο των προσωπικών φόρων, όπως είναι ο φόρος εισοδήματος, προκύπτει το *προσωπικό διαθέσιμο εισόδημα ή απλώς διαθέσιμο εισόδημα (personal disposable income)*. Το διαθέσιμο εισόδημα είναι εκείνο που μπορούν να διαθέσουν τα άτομα για κατανάλωση ή αποταμίευση.

1.6 Συμπέρασμα

Κάθε χώρα, επειδή πρέπει να γνωρίζει την εξέλιξη της οικονομικής της κατάστασης οργανώνει ένα σύστημα εκτίμησης των συνολικών οικονομικών μεγεθών, το οποίο ονομάζεται *σύστημα Εθνικών Λογαριασμών*. Κάθε χρόνο, οι αρμόδιες στατιστικές υπηρεσίες καταρτίζουν πίνακες που δείχνουν την οικονομική

¹⁹ www.users.uom.gr, Μελέτη: *Μέτρηση του Εθνικού Εισοδήματος*

δραστηριότητα εκφρασμένη σε χρηματικές μονάδες. Ένα βασικό μέγεθος που δείχνει την οικονομική δύναμη μιας χώρας είναι το *Εθνικό Προϊόν* της. Το εθνικό προϊόν περιλαμβάνει την αξία του συνόλου των εμπορευμάτων που παράγει μια χώρα κατά την διάρκεια ενός χρόνου. Η μέθοδος της δαπάνης για τον υπολογισμό της αξίας του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (Α.Εγχ.Π) είναι το άθροισμά της αξίας των τελικών νέων προϊόντων που παρήγαγε η οικονομία κατά τη διάρκεια του έτους, δηλαδή αυτών των προϊόντων που απορροφήθηκαν από την αγορά.

Το *Εθνικό Εισόδημα* είναι το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται κατά την διαδικασία παραγωγής του εθνικού προϊόντος.

Η *Εθνική Δαπάνη* είναι το σύνολο των δαπανών που πραγματοποιούνται σε μια χώρα κατά την διάρκεια ενός έτους για την αγορά όλων των αγαθών, υλικών και άυλων, καταναλωτικών και επενδυτικών που έχουν παραχθεί στο συγκεκριμένο έτος. Τα μεγέθη του εθνικού προϊόντος, του εθνικού εισοδήματος και της εθνικής δαπάνης είναι πάντα ίσα μεταξύ τους, διότι μετρούν την αξία όσων έχουν παραχθεί από διαφορετική οπτική. Το εθνικό προϊόν, αν περιλαμβάνει και το ποσό των αποσβέσεων, δηλαδή τη φθορά του κεφαλαίου εκφρασμένη σε χρηματική αξία, ονομάζεται *Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν*.

Το *Προσωπικό Εισόδημα* προκύπτει αν από το εθνικό εισόδημα αφαιρεθεί το μέρος του εθνικού εισοδήματος που δεν διανέμεται (αδιανέμητα κέρδη Α.Ε., υποχρεωτικές εισφορές κοινωνικών ασφαλίσεων κ.λπ.) και προστεθούν οι μεταβιβάσεις εισοδήματος από το Δημόσιο σε ιδιώτες.

Το *Προσωπικό Διαθέσιμο Εισόδημα* προκύπτει αν από το προσωπικό εισόδημα αφαιρεθεί το σύνολο των προσωπικών φόρων.

Παρακάτω, δίνεται πίνακας με τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της Ελλάδας, των ετών 2000 έως 2010, σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι-1

Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη (σε τρέχουσες τιμές – σε εκατομμύρια €)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε αγοραίες τιμές	136.281	146.428	156.615	172.431	185.266	193.050	208.893	222.771	232.920	231.642	227.318
Πρωτογενή εισοδήματα που εισπράττονται από την αλλοδαπή	6.948	6.974	6.109	5.749	6.024	6.520	6.473	8.059	9.039	7.966	7.003
Πρωτογενή εισοδήματα που πληρώνονται στην αλλοδαπή	6.581	6.050	5.697	6.731	7.339	9.329	11.024	14.343	16.635	13.609	13.200
Ακαθάριστο εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	136.648	147.352	157.027	171.449	183.950	190.240	204.341	216.487	225.324	225.999	221.120
Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	15.541	16.932	17.948	21.476	22.779	23.636	25.558	27.309	29.846	32.618	35.647
Καθαρό εθνικό εισόδημα σε αγοραίες τιμές	121.107	130.419	139.080	149.973	161.171	166.604	178.783	189.178	195.478	193.381	185.473
Τρέχουσες μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.100	3.058	2.641	2.700	2.626	2.569	2.768	2.540	3.046	2.367	1.957
Τρέχουσες μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	1.482	1.467	1.665	1.706	2.101	2.760	2.792	3.988	3.616	3.564	3.605
Καθαρό εθνικό διαθέσιμο εισόδημα	122.725	132.010	140.056	150.967	161.695	166.414	178.760	187.730	194.908	192.184	183.825
Τελική καταναλωτική δαπάνη	122.899	131.720	142.895	151.367	162.201	169.662	180.884	195.547	211.336	215.518	210.689
Καθαρή αποταμίευση	-174	291	-2.839	-400	-506	-3.248	-2.124	-7.816	-16.428	-23.334	-26.864

Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που εισπράττονται από την αλλοδαπή	3.415	2.005	1.714	2.757	2.846	2.750	4.804	5.303	4.303	2.631	4.156
Κεφαλαιακές μεταβιβάσεις που πληρώνονται στην αλλοδαπή	87	126	145	130	152	188	208	300	309	276	236
Ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου	31.778	33.979	34.938	42.205	41.697	41.322	50.593	57.233	55.149	42.421	36.808
Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου	15.541	16.932	17.948	21.476	22.779	23.636	25.558	27.309	29.846	32.618	35.647
Καθαρή χορήγηση (+) / καθαρή λήψη (-) δανείων	-13.082	-14.877	-18.260	-18.502	-18.372	-18.372	-22.564	-32.737	-37.737	-30.782	-24.105

20

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

2.1 Γενικά περί οικονομικών συστημάτων

Το οικονομικό σύστημα είναι το υποσύστημα της κοινωνίας που περιλαμβάνει τις οικονομικές δραστηριότητες, τους οικονομικούς θεσμούς και λειτουργεί σε συνδυασμό με το πολιτικό υποσύστημα και τα άλλα υποσυστήματα της κοινωνίας, αλλά με σχετική αυτονομία και με βάση την δική του λογική.

Η οικονομική δραστηριότητα έχει μια ευρύτερη και μια στενότερη έννοια. Η οικονομική δραστηριότητα με την ευρύτερη έννοια είναι η δραστηριότητα, με την οποία οι άνθρωποι παράγουν αγαθά και υπηρεσίες για την κάλυψη των υλικών τους αναγκών. Σχετικά με την οικονομική δραστηριότητα με την στενότερη έννοια, είναι η δραστηριότητα, η οποία ακολουθώντας τις διαδικασίες του οικονομικού ορθολογισμού, συγκρίνει μεταξύ τους, τους περιορισμένους διαθέσιμους πόρους με σκοπό να βρεθεί – από τους εναλλακτικούς συνδυασμούς χρήσης των περιορισμένων πόρων – ο λιγότερος δαπανηρός ή ο πιο ωφέλιμος (κερδοφόρος) συνδυασμός.²¹

Ωστόσο, το οικονομικό σύστημα αποτελεί ένα υποσύνολο του κοινωνικού συστήματος. Συνδέεται στενά με το πολιτικό υποσύστημα, με το νομικό υποσύστημα, με το θεσμικό υποσύστημα και με τα άλλα υποσυστήματα του κοινωνικού συστήματος. Η σχετική αυτονόμηση των υποσυστημάτων συντελέστηκε στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης. Αυτό σημαίνει από την μία πλευρά, την σαφέστερη ένταξη σημαντικού μέρους των θεσμών στα διάφορα υποσυστήματα (πολιτικοί θεσμοί, οικονομικοί θεσμοί κ.λπ.) και από την άλλη, την λειτουργία των διάφορων συστημάτων με βάση την δική τους λογική, έτσι ώστε και οι μεταβολές τους να μπορεί να ανάγονται σε αυτήν την λογική. Η έννοια του οικονομικού συστήματος συνεπώς, προϋποθέτει την ιστορική διαδικασία οργάνωσης της οικονομίας σε αυτοτελές υποσύστημα: την διαμόρφωση της καπιταλιστικής οικονομίας της αγοράς. Και αυτό συμβαίνει, διότι στις παραδοσιακές κοινωνίες που προηγήθηκαν του καπιταλισμού, η οικονομική δραστηριότητα ενσωματωνόταν στις άλλες κοινωνικές δραστηριότητες, όπως με τον θεσμό της εκκλησίας ή της οικογένειας.

²¹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Βασικοί θεσμοί του οικονομικού συστήματος είναι η ιδιοκτησία, η εθνική και διεθνής αγορά, οι επιχειρήσεις, το κράτος και διάφοροι άλλοι οικονομικοί, οργανωτικοί και νομικοί θεσμοί. Υπάρχουν οικονομικά συστήματα που ανήκουν στην οικονομία με την ευρύτερη έννοια, ενώ υπάρχουν άλλα που ανήκουν στην οικονομία με την στενότερη έννοια. Από την διάκριση των δύο εννοιών απορρέει ότι η οικονομία, η οικονομική διαχείριση που βασίζεται στον οικονομικό ορθολογισμό, στην ορθολογική χρήση των πόρων δεν είναι η μόνη δυνατή και υφιστάμενη οικονομική συμπεριφορά.

Το οικονομικό σύστημα διαμορφώθηκε σταδιακά με την μετάβαση από την φυσική οικονομία στην χρηματική οικονομία. Στην διαδικασία αυτή, καθοριστικό ρόλο έπαιξαν ο εκχρηματισμός της οικονομίας, η πλατιά διάδοση των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων, η μετατροπή του χρήματος και της αύξησής του, με σκοπό των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Γενικότερα, υπάρχουν πολλές αιτίες που οδηγούν στην μεταβολή των οικονομικών συστημάτων. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι εξής:²²

1. Η αλλαγή του κοινωνικό – οικονομικού σχηματισμού συνεπάγεται τη ριζική αλλαγή του οικονομικού συστήματος. Ο αστικός μετασχηματισμός, η μετάβαση π.χ. από τον φεουδαρχισμό στον καπιταλισμό έχει ως αποτέλεσμα την αντικατάσταση του φεουδαρχικού από το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα.
2. Οι μεγάλες επιστημονικές ανακαλύψεις και οι νέες τεχνολογίες μπορεί να οδηγήσουν στην αλλαγή του οικονομικού συστήματος. Η Βιομηχανική Επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία της βιομηχανικής κοινωνίας. Η σύγχρονη Τεχνολογική Επανάσταση συνεπάγεται την διαμόρφωση μιας νέας οικονομίας.
3. Οι μεγάλες οικονομικές και πολιτικές κρίσεις συνεπάγονται, κατά κανόνα, μικρότερες ή μεγαλύτερες αλλαγές στα οικονομικά συστήματα. Η Μεγάλη Οικονομική Κρίση του 1929 - 1933 για παράδειγμα, οδήγησε στην εφαρμογή του New Deal στις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα την διαμόρφωση νέων οικονομικών συστημάτων σε πολλές χώρες.
4. Τέλος, οι ριζικές αλλαγές στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα αποτελούν επίσης, αιτία μεταβολής των οικονομικών συστημάτων. Η νέα παγκοσμιοποίηση παραδείγματος χάριν, συμβάλλει στην δημιουργία της νέας οικονομίας.

²² Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Συμπερασματικά, τα οικονομικά συστήματα μεταβάλλονται στην πορεία εξέλιξής τους. Η μεταβολή μπορεί να έχει χαρακτήρα μεταρρύθμισης του ίδιου συστήματος ή το χαρακτήρα κατάργησης του παλαιού οικονομικού συστήματος και αντικατάστασης του με νέο οικονομικό σύστημα.

2.2 Το υπόδειγμα της μικτής οικονομία – Ιστορική εξέλιξη

Ο όρος «μικτή οικονομία» ανέκυψε στο πλαίσιο του πολιτικού διαλόγου στο Ηνωμένο Βασίλειο στην μεταπολεμική περίοδο, αν και το σύνολο των πολιτικών που σχετίζονται αργότερα με τον όρο, είχε υποστηρίξει ότι πρωτοεμφανίστηκε τουλάχιστον την δεκαετία του 1930. Οι υποστηρικτές της μικτής οικονομίας ήταν οι Rh Tawney, Anthony Crosland και ο Andrew Shonfield, οι οποίοι ως επί το πλείστον συνδέονταν με το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα. Παρόμοιες απόψεις εκφράστηκαν και από του «συντηρητικούς».

Ωστόσο, οι επικριτές της βρετανικής μικτής οικονομίας υποστήριξαν, ότι αυτό που ονομάζεται μικτή οικονομία είναι μια κίνηση προς το σοσιαλισμό και την αύξηση της επιρροής του κράτους.²³

2.3 Έννοια της μικτής οικονομίας

Η μικτή οικονομία θεμελιώθηκε από διάφορες θεωρίες. Στην πράξη, η μετάβαση από την αμιγή οικονομία της αγοράς και από την αμιγή κρατική οικονομία στην μικρή οικονομία, έγινε με διάφορους τρόπους. Έτσι, διαμορφώθηκαν διάφορες μορφές και μοντέλα μικτής οικονομίας, όπως είναι η αγορακεντρική μικτή οικονομία, η διευθυνόμενη από το κράτος μικτή οικονομία, η κορπορατιστική μικτή οικονομία, η Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς, το New Deal, το Σκανδιναβικό (Σουηδικό Μοντέλο), ο Σοσιαλισμός της Αγοράς, η Νέα Μικτή Οικονομία και άλλες.

Η μικτή οικονομία αποτελεί επιλογή πολλών αστικών και σοσιαλιστικών, σοσιαλοδημοκρατικών κομμάτων και κυβερνήσεων. Εμφανίζεται στα προγράμματά τους και στις κυβερνητικές πρακτικές. Η μικτή οικονομία είναι βασικό στοιχείο του δημοκρατικού σοσιαλισμού, το οικονομικό περιεχόμενό του.

²³ www.en.wikipedia.org, *Ιστορία της «μικτής οικονομίας»*

Στοιχεία μικτής οικονομίας υπάρχουν στα προγράμματα όλων των σοσιαλιστικών κομμάτων και πολλών αστικών κομμάτων. Οι σχετικές αντιλήψεις πέρασαν από διάφορα στάδια. Έτσι, γίνεται λόγος για *παλαιά και για νέα μικτή οικονομία*. Η παλαιού τύπου σοσιαλδημοκρατία θεωρούσε τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς, ως την πηγή πολλών από τα προβλήματα που είχε διαγνώσει ο Μαρξ, αλλά πίστευε ότι αυτά μπορούν να αποσοβηθούν ή να ξεπεραστούν μέσω της κρατικής παρέμβασης στην αγορά. Το κράτος έχει υποχρέωση να παρέχει τα δημόσια αγαθά, που η αγορά, είτε δεν είναι σε θέση να προσφέρει, είτε τα προσφέρει μεν αλλά με σπασμωδικό τρόπο. Η ισχυρή παρουσία της κυβέρνησης στην οικονομία, καθώς και σε άλλους τομείς της κοινωνίας, θεωρείται φυσική και επιθυμητή, δεδομένου ότι η δημόσια εξουσία σε μια δημοκρατική κοινωνία εκφράζει την συλλογική βούληση. Η συλλογική λήψη των αποφάσεων, στην οποία συμμετέχουν κυβέρνηση, επιχειρήσεις και συνδικάτα, αντικαθιστά μερικώς τους μηχανισμούς της αγοράς.²⁴

Μια περαιτέρω παραλλαγή της μικτής οικονομίας είναι η πλουραλιστική οικονομία, η οποία περιλαμβάνει όχι δύο αλλά τουλάχιστον τρεις τομείς της οικονομίας: τον ιδιωτικό τομέα, το κράτος και τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, όπως είναι τα νοσοκομεία, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα κ.λπ. Σύμφωνα με Αμερικανούς οικονομολόγους, το σύνηθες μοντέλο της οικονομίας επικεντρώνει την προσοχή του στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος επιδιώκει κέρδος. Ένα ρεαλιστικότερο μοντέλο υποθέτει, ότι υπάρχουν τρεις κύριοι επιχειρηματικοί τομείς: ο κερδοσκοπικός τομέας, ο μη κερδοσκοπικός τομέας και ο κυβερνητικός τομέας. Στην σύγχρονη εποχή, ο πλουραλιστικός χαρακτήρας της οικονομίας εμπλουτίζεται με νέες ενδιάμεσες και υβριδικές μορφές της οικονομίας, όπως εταιρίες με μικτή ιδιοκτησία, με διπλή ρύθμιση από την αγορά και το κράτος, κοινωνικός και κοινωνικοποιημένος τομέας, ημιδημόσια αγαθά κ.λπ.

Γενικότερα, στο πλαίσιο του καπιταλισμού διαμορφώθηκαν ιστορικά δύο βασικά μοντέλα οικονομίας:

1. Η ελεύθερη οικονομία της αγοράς που στηρίζεται στον ελεύθερο ανταγωνισμό και κυριαρχεί στην πρώτη φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού.
2. Το δεύτερο μοντέλο είναι η μικτή οικονομία που διαμορφώνεται στην ύστερη φάση του καπιταλισμού και χαρακτηρίζει την σύγχρονη εποχή.

²⁴ Ρουμελιώτης Π. (1996), *Η πορεία προς την παγκοσμιοποίηση*, εκδ, Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνης, Αθήνα

Στον παρακάτω πίνακα αναλύονται τα βασικά χαρακτηριστικά των δύο βασικών μοντέλων οικονομίας, με βάση τα κριτήριά τους:

Πίνακας Π-1
Τα ιστορικά μοντέλα της καπιταλιστικής οικονομίας

Κριτήρια	Ελεύθερη οικονομία αγοράς	Μικτή οικονομία
Ιδιοκτησία	Οικογενειακή ατομική ιδιοκτησία (ενότητα ιδιοκτησίας και διοικητικής λειτουργίας)	ο Μετοχική ιδιοκτησία ο Θεσμική ιδιοκτησία ο Κρατική ιδιοκτησία
Αγορά	ο Ελεύθερος ανταγωνισμός ο Ατομικοί πρωταγωνιστές στην αγορά	ο Ρυθμιζόμενος ανταγωνισμός ο Μονοπωλιακοί-ολιγοπωλιακοί πρωταγωνιστές ο Μονοπωλιακός ανταγωνισμός
Οικονομικός ρόλος του κράτους	ο Παθητικός ρόλος ο Νυκτοφύλακας, διαιτητής, ελεγκτής τήρησης των κανόνων του παιχνιδιού	ο Ενεργητικός ρόλος ο Ρύθμιση του ανταγωνισμού ο Παραγωγή δημοσίων αγαθών ο Ρύθμιση του οικονομικού κύκλου ο Βιομηχανική πολιτική κ.λπ. ο Κοινωνική πολιτική

25

2.4 Χαρακτηριστικά της μικτής οικονομίας

Το υπόδειγμα της μικτής οικονομίας έχει συγκεκριμένα βασικά χαρακτηριστικά, τα οποία απαριθμούνται ως εξής:

1. Η συμβίωση του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα
2. Ο συνδυασμός ιδιωτικών αγαθών, δημόσιων αγαθών και μικτών αγαθών
3. Ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών σκοπών των επιχειρήσεων

²⁵ Πηγή: Bara Zoltan – Szabo Katalin: Gazdasagi rendszerek, orszagok, intezmenyek, Aula Kiado, 2000

4. Η εφαρμογή ιδιωτικο-οικονομικών, κοινωνικών και μικτών κριτηρίων οργάνωσης και λειτουργίας της μικτής οικονομίας
5. Η μικτή ρύθμιση της οικονομίας από την αγορά και το κράτος
6. Η μικτή οικονομία ως πλαίσιο εναρμόνισης των διαφορετικών συμφερόντων
7. Ο προγραμματισμός ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της μικτής οικονομίας

Ακολουθεί εκτενή ανάλυση των βασικών χαρακτηριστικών της μικτής οικονομίας.

2.4.1 Η συμβίωση του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα

1. Η συνύπαρξη πολλών αμιγώς και μικτών μορφών ιδιοκτησίας

Η έννοια της ιδιοκτησίας περιλαμβάνει την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, τον ιδιοκτήτη και τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη, δηλαδή τα δικαιώματα ιδιοποίησης των εισοδημάτων, τα δικαιώματα αγοραπωλησίας της ιδιοκτησίας και τα δικαιώματα ρύθμισης. Περιλαμβάνει ακόμη, τους περιορισμούς που επιβάλλονται στον ιδιοκτήτη κατά την άσκηση των δικαιωμάτων του. Είναι σημαντική η διάκριση του δικαιώματος της πραγματικής ιδιοκτησίας και της ονομαστικής ιδιοκτησίας .

Στην μικτή οικονομία συμβιώνουν πολλές μορφές ιδιοκτησίας και πολλοί τύποι ιδιοκτητών, εκ των οποίων, σύμφωνα με τον Kornai²⁶, οι κυριότεροι είναι οι εξής:²⁷

A) Η ατομική ιδιοκτησία. Στην μορφή αυτή ανήκουν:

- Η οικογενειακή εκμετάλλευση στη γεωργία και η οικογενειακή επιχείρηση που λειτουργεί στη βιομηχανία, στο εμπόριο και σε άλλους κλάδους των υπηρεσιών.
- Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, στις οποίες δεν διαχωρίζεται η ιδιοκτησία από τη διοίκηση, όπου δηλαδή ο ιδιοκτήτης είναι ταυτόχρονα και διοικητής ή διευθυντής της επιχείρησης.
- Οι νέες επιχειρήσεις που διοικούνται από τους ιδρυτές επιχειρηματίες, αλλά λειτουργούν με δανειακά και όχι με ίδια κεφάλαια.

²⁶ Kornai J. (1993), *Utikereses, Szazadveg Kiado*, Budapest

²⁷ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

- Οι *μετοχικές εταιρίες*, στις οποίες το κυρίαρχο πακέτο ελέγχου των μετοχών βρίσκεται στα χέρια ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων. Για τον έλεγχο μιας μετοχικής εταιρίας αρκεί πολλές φορές η κατοχή του 20% - 30% των μετοχών.
- Οι *επιχειρήσεις*, στις οποίες μια ομάδα γίνεται *μέτοχος ή αποκτά το πακέτο ελέγχου* με την αγορά μετοχών της επιχείρησης.

B) Η ιδιοκτησία του εργοδότη

Η κυριότερη μορφή της είναι η αγορά από τους εργοδότες μετοχών μιας κρατικής ή δημόσιας επιχείρησης που μετατρέπεται σε ανώνυμη εταιρία. Η μετοχοποίηση μπορεί να είναι πλήρης ή μερική.

Γ) Θεσμικοί ιδιοκτήτες

Είναι μια πλατιά διαδεδομένη μορφή ιδιοκτησίας στις σύγχρονες μικτές οικονομίες και περιλαμβάνει τις εξής υποομάδες:

- *Τράπεζες και τραπεζικά ιδρύματα.* Οι τράπεζες μπορεί να ανήκουν εξ' ολοκλήρου ή εν μέρει στο κράτος. Μπορεί να έχουν μικτή ή σταυροειδή ιδιοκτησία, όπως οι δημόσιες επιχειρήσεις εκτός του τραπεζικού τομέα να είναι συνιδιοκτήτες σε μετοχοποιημένες δημόσιες επιχειρήσεις.
- *Συνταξιοδοτικά ταμεία.* Σε πολλές αναπτυγμένες χώρες, τα συνταξιοδοτικά ταμεία κατέχουν μεγάλο μέρος των μετοχών των επιχειρήσεων ή έχουν καταθέσει τα διαθέσιμά τους σε δημόσιες ή ιδιωτικές τράπεζες.
- *Ασφαλιστικά ταμεία.* Τα ασφαλιστικά ταμεία μπορεί να ανήκουν εξ' ολοκλήρου στο δημόσιο, να έχουν σταυροειδή ιδιοκτησία ή να είναι μικτής ιδιοκτησίας με συμμετοχή του κράτους και των ιδιωτών. Μπορεί να λειτουργούν, παράλληλα, μη κερδοσκοπικά δημόσια ασφαλιστικά ταμεία και κερδοσκοπικά ιδιωτικά ασφαλιστικά ταμεία.
- *Εκπαιδευτικά και πολιτιστικά ιδρύματα, φιλανθρωπικά σωματεία, εκκλησιαστικά ιδρύματα.* Στις αναπτυγμένες οικονομίες, πολλά από τα παραπάνω ιδρύματα τοποθετούν τις συσσωρευμένες αποταμιεύσεις, τα διαθέσιμα σε μετοχές ή άλλα αξιόγραφα.
- *Τοπική αυτοδιοίκηση.* Η ιδιοκτησία της τοπικής αυτοδιοίκησης μπορεί να ανήκει στο κράτος ή στην ίδια την τοπική αυτοδιοίκηση. Στην τελευταία περίπτωση, πρόκειται για αποκέντρωση της δημόσιας ιδιοκτησίας και όχι για ιδιωτικοποίηση.

Δ) Ανώνυμοι μέτοχοι

Οι ανώνυμοι μέτοχοι παίζουν σπουδαίο ρόλο στις σύγχρονες αναπτυγμένες οικονομίες. Δεν διαθέτουν τα απαραίτητα κεφάλαια για να ακούγεται άμεσα η φωνή τους στη γενική συνέλευση των μετόχων, αλλά έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις δραστηριότητες των ανώνυμων εταιριών. Εάν δεν έχουν την αναγκαία εμπιστοσύνη στην απόδοση της επένδυσής τους σε μια συγκεκριμένη ανώνυμη εταιρία, τότε πωλούν τις μετοχές της, ενώ σε αντίθετη περίπτωση, αγοράζουν μετοχές. Με αυτόν τον τρόπο, επηρεάζουν την προσφορά, τη ζήτηση και τις τιμές των μετοχών, καθώς επίσης και τις αποφάσεις των διοικήσεων των ανωνύμων εταιριών.

Ε) Κρατική ή δημόσια ιδιοκτησία

Η κρατική ή δημόσια ιδιοκτησία με τη μορφή κρατικών ή δημόσιων επιχειρήσεων και με άλλες μορφές, ήταν η κυρίαρχη μορφή ιδιοκτησίας στις χώρες του κλασικού σοσιαλισμού. Υπήρχε σε πιο περιορισμένη κλίμακα στις οικονομίες της Δύσης και του Τρίτου Κόσμου.

ΣΤ) Συνεταιριστική ιδιοκτησία

Η συνεταιριστική ιδιοκτησία αποτελεί μια μορφή ομαδικής ιδιοκτησίας. Έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη γεωργία πολλών χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού. Υπάρχει σε περιορισμένη έκταση σε όλες τις χώρες, κυρίως στη γεωργία, στην πίστη και το εμπόριο (γεωργικοί συνεταιρισμοί, πιστωτικοί συνεταιρισμοί, στεγαστικοί συνεταιρισμοί, προμηθευτικοί, καταναλωτικοί συνεταιρισμοί κ.λπ.).

Ζ) Μορφές μικτής ιδιοκτησίας

Σε όλες τις κοινωνίες υπάρχουν μικτές μορφές ιδιοκτησίας, σε επιχειρήσεις, οργανισμούς και ιδρύματα, όπου η ιδιοκτησία μοιράζεται μεταξύ του δημοσίου, των συνεταιρισμών και των ιδιωτών. Στην Ελλάδα για παράδειγμα, υπάρχουν εκατοντάδες επιχειρήσεις, όπου το κράτος και οι ιδιώτες κατέχουν πλειοψηφικό ή μειοψηφικό πακέτο μετοχών.

1. **Ο δημόσιος τομέας της οικονομίας: ο κρατικός προϋπολογισμός**²⁸

Η οικονομία του δημόσιου τομέα περιλαμβάνει την οικονομική δράση του κράτους, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των φορέων της κοινωνικής ασφάλισης, των δημόσιων επιχειρήσεων και άλλων υπό δημόσιο έλεγχο φορέων. Η οικονομία του δημόσιου τομέα διακρίνεται ανάλογα με την ευρεία και την στενή της έννοια.

Ο δημόσιος τομέας της οικονομίας, με την ευρεία του έννοια, περιλαμβάνει από τη μια πλευρά το κράτος, την τοπική αυτοδιοίκηση και την κοινωνική ασφάλιση, δηλαδή τους φορείς εκείνους που έχουν ως βασική αποστολή, μεταξύ άλλων, τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια κοινωνικά αγαθά (π.χ. άμυνα, διοίκηση, ασφάλεια, δικαιοσύνη, πρόνοια, παιδεία) και χρηματοδοτούνται κυρίως με φορολογικά έσοδα. Ενώ, από την άλλη πλευρά, περιλαμβάνει το σύνολο των υπό δημόσιο έλεγχο φορέων, μέσω των οποίων εκδηλώνεται η κρατική επιχειρηματικότητα. Οι φορείς αυτοί συγκεντρώνουν έσοδα, κατά κύριο λόγο, από τις πωλήσεις των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγουν.

Ο δημόσιος τομέας υπό στην στενή έννοια, αντιπροσωπεύει την εθνικολογιστική έννοια του όρου. Περιλαμβάνει συγκεκριμένα την κεντρική διοίκηση, την τοπική αυτοδιοίκηση, τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης και διάφορα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), όπως επιμελητήρια, χρηματιστήριο, ιδρύματα κοινωνικής αντίληψης κ.λπ. Η οικονομική δράση των παραπάνω φορέων συνεπάγεται δαπάνες, μίσθωση ακινήτων, κατασκευή έργων, αγορές και πωλήσεις κτημάτων, σύναψη δανείων κ.λπ.

Ο όρος «δημόσιος τομέας» έχει καθιερωθεί και νομικά στην Ελλάδα από τον ν. 1256/82. Ο δημόσιος τομέας λοιπόν, αποτελείται από τους εξής φορείς:

- «Κρατικές ή δημόσιες υπηρεσίες, όπως εκπροσωπούνται από τα νομικά πρόσωπα του Δημοσίου.
- Κρατικοί ή δημόσιοι οργανισμού με τη μορφή Ν.Π.Δ.Δ.
- Κρατικές ή δημόσιες και παραχωρηθείσες επιχειρήσεις, όπως η Δ.Ε.Η., ο Ο.Τ.Ε., η Ε.Ρ.Τ., κ.λπ.
- Κοινωφελή ιδρύματα του Αστικού Κώδικα που περιήλθαν στο Δημόσιο και χρηματοδοτούνται ή επιδοτούνται από αυτό.
- Τραπεζικές ή άλλες ανώνυμες εταιρίες, στις οποίες είτε τα νομικά πρόσωπα έχουν το σύνολο ή την πλειοψηφία των μετοχών του εταιρικού κεφαλαίου, είτε έχουν

²⁸ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

κρατικό προνόμιο ή κρατική επιχορήγηση, όπως η Τράπεζα της Ελλάδος, η Αγροτική Τράπεζα, η Εθνική Τράπεζα κ.λπ.

- Τα κρατικά νομικά πρόσωπα, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί από τον νόμο ή τα δικαστήρια, ως Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), όπως ο Ο.Σ.Ε. και άλλα που χρηματοδοτούνται ή επιχορηγούνται από οποιοδήποτε των προαναφερθέντων νομικών προσώπων.
- Οι θυγατρικές ανώνυμες εταιρίες των νομικών προσώπων, που ελέγχονται άμεσα ή έμμεσα από αυτά.»²⁹

1. Οι δημόσιες επιχειρήσεις και οι κρατικοποιήσεις

Υπάρχουν διάφοροι ορισμοί για τις δημόσιες επιχειρήσεις, παίρνοντας σαν βάση, τον επίσημο ορισμό του Ευρωπαϊκού Κέντρου Δημόσιων Επιχειρήσεων (CEEP), που θεωρείται πιο ολοκληρωμένος. Σύμφωνα λοιπόν, με αυτόν τον ορισμό, *δημόσια επιχείρηση ή επιχείρηση με κρατική παρέμβαση* ονομάζεται κάθε επιχείρηση, στην οποία το κράτος, οι δημόσιες αρχές, τα ιδρύματα ή άλλες δημόσιες επιχειρήσεις είναι συνολικά ή μεμονωμένα, άμεσα ή έμμεσα ιδιοκτήτες μέρους του κεφαλαίου.

Η δημόσια επιχείρηση αποτελεί μια μορφή άμεσου κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, διότι στην περίπτωση της, το ίδιο το κράτος αναπτύσσει επιχειρηματική δραστηριότητα. Με την στενή έννοια, «κατά γενικό κανόνα, οι δημόσιες επιχειρήσεις αποτελούν τα νομικά πρόσωπα, τα οποία ιδρύονται με περιουσιακά στοιχεία του κράτους, για την επίδιωξη σκοπών που ικανοποιούνται ή είναι δυνατό να ικανοποιηθούν με την ανάπτυξη της παραγωγικής ή επιχειρηματικής δραστηριότητας».³⁰ Η δημόσια επιχείρηση υπό την ευρεία έννοια, περιλαμβάνει όλες τις επιχειρήσεις του δημόσιου τομέα, ανεξάρτητα από το καθεστώς δημοσίου, ιδιωτικού ή μικτού δικαίου που τις διέπει.

Ωστόσο, ο όρος *δημόσια επιχείρηση* περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις: την επιχειρηματική, την κρατική και την κοινωνική διάσταση. Η *επιχειρηματική διάσταση* της δημόσιας επιχείρησης σημαίνει, ότι αποτελεί έναν επιχειρηματικό οργανισμό που παράγει υλικά αγαθά και υπηρεσίες, εφαρμόζοντας ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια (υπόκεινται στους κανόνες της αγοράς, πωλεί σε ορισμένη τιμή, επιδιώκει οικονομικό

²⁹ Αναστόπουλος Ι. Δ. (1987), *Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις (Νομική – Θεσμική θεώρηση)*, νομικές εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή

³⁰ Αναστόπουλος Ι. Δ. (1987), *Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις (Νομική – Θεσμική θεώρηση)*, νομικές εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή

πλεόνασμα και κέρδος, κ.λπ.). Η *κρατική διάσταση* συνίσταται, στο ότι αποτελεί κρατική ιδιοκτησία, ελέγχεται και εποπτεύεται από το κράτος και αποβλέπει στην εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Τέλος, η *κοινωνική διάσταση* σημαίνει, ότι αποσκοπεί στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και εφαρμόζει κριτήρια στις δραστηριότητές της, έχει και κοινωνική ευθύνη και άρα πρέπει να υπόκειται και σε κοινωνικό έλεγχο.

2. Ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας και οι ιδιωτικοποιήσεις

Η ιδιωτική επιχείρηση παρουσιάζει μια διαχρονική εξέλιξη και διάφορες μορφές, όπως είναι η οικογενειακή επιχείρηση, η ομόρρυθμη και η ετερόρρυθμη επιχείρηση, η εταιρία περιορισμένης ευθύνης, η ανώνυμη εταιρία, τα ολιγοπώλια και τα μονοπώλια, οι όμιλοι εταιριών, οι πολυεθνικές εταιρίες και οι θυγατρικές εταιρίες, οι μικτές ιδιωτικοκρατικές επιχειρήσεις, τα δίκτυα επιχειρήσεων κ.λπ.

Σχετικά με τις ιδιωτικοποιήσεις, αυτές διακρίνονται σε τέσσερις βασικές μεθόδους, σύμφωνα με την ταξινόμηση της Διεθνούς Τράπεζας.

- Η μετατροπή της δημόσια – κρατικής ιδιοκτησίας σε ιδιωτική ή εκποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων. Μπορεί να γίνει με τις εξής μορφές:
- Με δημόσια πώληση μετοχών, με κλειστή πώληση μετοχών, με ιδιωτική επένδυση σε δημόσια επιχείρηση, με εκποίηση περιουσίας, που ανήκει στην ιδιοκτησία της κυβέρνησης, των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών, με αναδιάρθρωση ή διάσπαση της δημόσιας επιχείρησης σε μικρότερα τμήματα και με εκμίσθωση.

Το πρόβλημα όμως, των παραπάνω περιπτώσεων είναι ο προσδιορισμός της τιμής. Αποτελεί γενική τάση, η υποτίμηση της περιουσίας των δημόσιων επιχειρήσεων και η χαμηλή τιμή εκποίησης.

- Η απορρύθμιση που έχει ως βασικό γνώρισμα, ότι το κράτος απομακρύνει τα εμπόδια εισόδου στην αγορά και εξόδου από αυτήν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την δημιουργία ανταγωνιστικών συνθηκών λειτουργίας για τις δημόσιες επιχειρήσεις, με κατάργηση ή περιορισμό των μονοπωλίων, με φιλελευθεροποίηση κ.λπ.
- Η εκποίηση δημόσιων επιχειρήσεων με σύμβαση και το franchising, που εφαρμόζεται συνήθως, όταν σε μια δεδομένη αγορά δεν υπάρχει ή δε μπορεί να διαμορφωθεί ανταγωνισμός, όπως στην περίπτωση των φυσικών μονοπωλίων.

Οι σκοποί και οι επιπτώσεις της ιδιωτικοποίησης χωρίζονται σε τρεις ομάδες:

A) Κοινωνικοί, πολιτικοί και ιδεολογικοί σκοποί. Τέτοιοι σκοποί είναι:³¹

- Η μείωση του πολιτικού επηρεασμού της δραστηριότητας των επιχειρήσεων, ο περιορισμός της κυβερνητικής επιρροής.
- Η αποδυνάμωση των συνδικάτων.
- Η αύξηση του αριθμού των μετόχων για τον «εκδημοκρατισμό» της οικονομίας.
- Η προσέλκυση ξένων επενδυτών.

B) Αύξηση των εσόδων του κρατικού προϋπολογισμού

Η ιδιωτικοποίηση μπορεί να συμβάλλει στη μείωση των ελλειμμάτων με τα έσοδα από την εκποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων και με τον περιορισμό των επιδοτήσεων των προβληματικών δημόσιων επιχειρήσεων.

Γ) Οι οικονομικοί στόχοι με την στενότερη έννοια.

- Η βελτίωση της αποτελεσματικότητας, της αποδοτικότητας.
- Η βελτίωση της διανομής, τοποθέτησης των πόρων.
- Η σταθεροποίηση της οικονομίας.
- Η ανάπτυξη της οικονομίας.

1. Η σχέση του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα³²

Οι επιχειρήσεις λειτουργούν σε ένα μικτό περιβάλλον που καθορίζεται από τις ρυθμίσεις του κράτους και από τις δυνάμεις της αγοράς. Η κρατική γραφειοκρατία δημιουργεί ιεραρχικές κάθετες σχέσεις εξάρτησης μεταξύ κράτους και επιχειρήσεων, μεταξύ προϊσταμένων και υφισταμένων, ενώ η αγορά δημιουργεί οριζόντιες σχέσεις, μεταξύ των επιχειρήσεων, μεταξύ των πωλητών και αγοραστών.

Οι σχέσεις κράτους και δημόσιων επιχειρήσεων έχουν, κατά κανόνα, χαρακτήρα πατερναλισμού, κηδεμόνευσης και εξάρτησης των επιχειρήσεων από το κράτος. Ωστόσο, η σχέση επιχείρησης και κράτους πέρασε από πολλές φάσεις

³¹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

³² Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

εξέλιξης. Διακρίνονται πέντε βασικές περιπτώσεις ή βαθμίδες πατερναλισμού, που εμφανίστηκαν ταυτόχρονα στις διάφορες χώρες. Οι βαθμίδες αυτές αναλύονται παρακάτω:

ΒΑΘΜΙΔΑ 4: Παροχή σε είδος – παθητική αποδοχή

Η επιχείρηση δεν είναι ακόμα σε θέση να λειτουργήσει αυτόνομα. Το κράτος, της παρέχει σε είδος τα αναγκαία μέσα για την ικανοποίηση όλων των αναγκών της. Κατανέμει τις εισροές ανάμεσα στις επιχειρήσεις με «φυσική μορφή», χωρίς τον μεσολαβητικό ρόλο του χρήματος. Οι αποφάσεις του αποτελούν εντολή για τις επιχειρήσεις χωρίς, πολλές φορές, να σταθμιστεί η γνώμη τους. Η βαθμίδα αυτή εμφανίζεται σποραδικά στο συγκεντρωτικό οικονομικό μοντέλο. Η συχνότητα της διαφέρει κατά χώρο και κατά περίοδο.

ΒΑΘΜΙΔΑ 3: Παροχή σε είδος – ενεργητική επιθυμία

Το κράτος εξακολουθεί να παρέχει στην επιχείρηση όλα τα αναγκαία μέσα σε είδος, αλλά παίρνει υπόψη του τις επιθυμίες, τις παραγγελίες της. Η επιχείρηση μπορεί να ζητήσει από το κράτος περισσότερα, να διεκδικήσει, να ασκήσει πίεση, να «παζαρέψει» το πλάνο. Το κράτος προσπαθεί να πάρει από την επιχείρηση περισσότερες εκροές και να δώσει λιγότερες εισροές, ενώ η επιχείρηση ζητάει περισσότερες εισροές και υπόσχεται λιγότερες εκροές. Η βαθμίδα αυτή αποτελεί την πιο χαρακτηριστική περίπτωση του συγκεντρωτικού οικονομικού μοντέλου.

ΒΑΘΜΙΔΑ 2: Παροχή σε χρήμα

Η επιχείρηση αποκτά μεγαλύτερη αυτονομία, αλλά δεν μπορεί ακόμα να αυτοσυντηρηθεί. Έτσι, το κράτος εξακολουθεί να βοηθά την επιχείρηση, αλλά με διαφορετικό από τον μέχρι τώρα τρόπο, δηλαδή, χορηγεί στην επιχείρηση ένα χρηματικό ποσό, το οποίο πρέπει να διαχειριστεί η ίδια. Οι επενδύσεις πραγματοποιούνται με πρωτοβουλία της επιχείρησης, αλλά η χρηματοδότησή τους γίνεται από κρατικές πηγές. Αν η επιχείρηση επιθυμεί να δαπανήσει περισσότερα χρήματα, πρέπει να ζητήσει περισσότερα από το κράτος. Το κράτος, που έχει την αρμοδιότητα της λήψης αποφάσεων, απορρίπτει ή ικανοποιεί τις επιθυμίες της επιχείρησης. Εξακολουθούν να υπάρχουν απαιτήσεις, διεκδικήσεις, παραχωρήσεις και συμβιβασμοί μεταξύ του κράτους και των επιχειρήσεων, αλλά το επίμαχο θέμα είναι το χρηματικό ποσό –όχι οι παροχές σε είδος. Οι επιχειρήσεις έχουν μεγαλύτερη

δυνατότητα για την πραγματοποίηση συνδυασμών, όσον αφορά τους τρόπους χρησιμοποίησης του χρηματικού ποσού. Η βαθμίδα αυτή διαδίδεται μετά τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις.

ΒΑΘΜΙΔΑ 1: Αυτοσυντήρηση – με βοήθεια

Η επιχείρηση αποκτά μεγαλύτερη αυτονομία και λειτουργεί, με βάση την αρχή της ιδιοσυντήρησης, που εφαρμόζεται με συνέπεια. Είναι υποχρεωμένη να καλύπτει τις δαπάνες της από τα έσοδα που προέρχονται από τις πωλήσεις των δικών της εκροών. Ζει από την αμοιβή –και όχι από τις παροχές, επιδοτήσεις ή επιχορηγήσεις του κράτους. Αν όμως προκύψουν χρηματοοικονομικές δυσκολίες, τότε το κράτος βοηθάει την επιχείρηση με διάφορες μορφές. Αυτή η βαθμίδα είναι η πιο διαδεδομένη περίπτωση μετά τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις στις ανατολικές χώρες και γενικότερα στην μικτή οικονομία. Τόσο οι τρέχουσες εισροές, όσο και οι επενδύσεις χρηματοδοτούνται σχεδόν αποκλειστικά από πηγές της επιχείρησης. Η ίδια πρέπει να κερδίσει τα χρήματα που δαπανά.

ΒΑΘΜΙΔΑ 0: Αυτοσυντήρηση – χωρίς βοήθεια

Η επιχείρηση έχει πλήρη αυτονομία και η οικονομική της κατάσταση εξαρτάται αποκλειστικά από τα χρήματα που κερδίζει. Είναι υποχρεωμένη να καλύπτει όλες τις δαπάνες της από τα έσοδά της και να πραγματοποιεί επιπλέον ορισμένα κέρδη για να χρηματοδοτεί τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων της. Το κράτος δεν παρέχει καμία βοήθεια. Έτσι, η επιχείρηση είναι αναγκασμένη να στηριχθεί αποκλειστικά και μόνο στις δικές της δυνάμεις. Αν δεν τα καταφέρει, τότε καταστρέφεται. Η βαθμίδα αυτή εμφανίζεται με την μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, στην οποία αποτελεί κυρίαρχη μορφή σχέσης κράτους και επιχείρησης.

Στον παρακάτω πίνακα, γίνεται διάκριση των πέντε βαθμίδων πατερναλισμού και αναφορά της σχέσης επιχείρησης και κράτους.

Πίνακας Π-2

Οι μορφές σχέσης της επιχείρησης και κράτους
(οι βαθμίδες του πατερναλισμού)

Οι βαθμίδες του πατερναλισμού	Εφοδιασμός με εισροές για την		Κατανομή των επενδύσεων	
	Πριν τη μεταρρύθμιση	Μετά τη μεταρρύθμιση	Πριν τη μεταρρύθμιση	Μετά τη μεταρρύθμιση
4. Παροχή σε είδος – παθητική αποδοχή	+		+	
3. Παροχή σε είδος – ενεργητική επιθυμία	++		++	
2. Παροχή σε χρήμα				++
1. Αυτοσυντήρηση – με βοήθεια		++		++
0. Αυτοσυντήρηση – χωρίς βοήθεια				

33

Ο παραπάνω πίνακας, δείχνει την διάκριση των πέντε βαθμίδων και τον τρόπο με τον οποίο αυτές λειτουργούν, σχετικά με τον εφοδιασμό με εισροές για την περίοδο πριν την μεταρρύθμιση και μετά από αυτήν, και σχετικά με την κατανομή των επενδύσεων πριν την μεταρρύθμιση και μετά τη μεταρρύθμιση.

Η πρώτη στήλη δείχνει τον τρόπο, με τον οποίο η επιχείρηση αποκτά τις εισροές που απαιτούνται για την τρέχουσα παραγωγή, ενώ η δεύτερη στήλη δείχνει πώς αποκτά τις επενδύσεις (χρηματοδότηση επενδύσεων). Οι σειρές δείχνουν τις πέντε βαθμίδες του πατερναλισμού. Το πρόσημο + εκφράζει την ύπαρξη της εν λόγω βαθμίδας στην αναφερόμενη χρονική σφαίρα, ενώ το πρόσημο ++ εκφράζει την κυριαρχία της εν λόγω βαθμίδας. Σχετικά με την τελευταία σειρά, εμφανίζεται κενή, διότι η βαθμίδα αυτή δεν υπάρχει στην πρακτική των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού.

2.4.2 Ο συνδυασμός ιδιωτικών αγαθών, δημόσιων αγαθών και μικτών αγαθών³⁴

Τα αγαθά διακρίνονται σε πολλές κατηγορίες, ανάλογα με το χαρακτήρα τους, τη χρησιμότητά τους, τη διαιρετότητά τους ή αδιαιρετότητά τους στην κατανάλωση,

³³ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

³⁴ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

τη δυνατότητα αποκλεισμού από την κατανάλωσή τους κ.λπ. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, τα αγαθά διακρίνονται σε δημόσια αγαθά, σε ιδιωτικά αγαθά και σε μικτά αγαθά (ημιδημόσια αγαθά, αγαθά με πληρωμή τελών, αγαθά κοινών αποθεμάτων).

- *Δημόσιο αγαθό* είναι το αγαθό από το οποίο, από τη στιγμή που υπάρχει σε μια κοινωνία, ο καθένας ξεχωριστά μπορεί να αποκομίσει συγχρόνως υπηρεσία ίσης ποσότητας και ίδιας ποιότητας με τη συνολικά παρεχόμενη από το αγαθό. Όλα τα μέλη της κοινωνίας μπορούν συγχρόνως να χρησιμοποιούν και να ικανοποιούνται εξίσου από αυτό, χωρίς η ικανοποίηση του ενός να μειώνει την ικανοποίηση του άλλου. Τα δημόσια αγαθά χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα από πολλούς ανθρώπους και κανένας δεν μπορεί να αποκλεισθεί από τη χρήση τους.
- *Ιδιωτικό αγαθό* είναι το αγαθό που δεν μπορούν πολλοί συγχρόνως να καταναλώσουν την ίδια φυσική μονάδα του. Από την συνολική ποσότητα που υπάρχει, ο κάθε καταναλωτής μπορεί να έχει μόνο την ποσότητα που προτιμάει και από τη στιγμή που θα παραχθεί μια μονάδα του αγαθού γι' αυτόν, κανένας άλλος δε μπορεί να έχει στη διάθεσή του αυτή τη μονάδα. Με απλά λόγια, ο κάθε ιδιώτης καταναλώνει ένα μέρος της συνολικής ποσότητας που παράγεται στην κοινωνία, ανάλογα με τις προτιμήσεις του.
- Από το σύνολο των αγαθών, ελάχιστα είναι αμιγή ιδιωτικά αγαθά ή αμιγή δημόσια αγαθά. Τα περισσότερα αγαθά είναι *μικτά αγαθά*, με την έννοια ότι έχουν και χαρακτηριστικά δημόσιου αγαθού και χαρακτηριστικά ιδιωτικού αγαθού. Υπάρχουν πολλά αγαθά που παρουσιάζουν μερική μόνο αδυναμία εφαρμογής της αρχής του αποκλεισμού, έχουν το χαρακτηριστικό του δημόσιου αγαθού, στο μέτρο που η είσπραξη τιμής για ένα μέρος του οφέλους τους δεν είναι δυνατή και συγχρόνως το χαρακτηριστικό του ιδιωτικού αγαθού, στο μέτρο που είναι δυνατή η είσπραξη για ένα άλλο μέρος του οφέλους τους.
- Τέλος, υπάρχουν και τα *αγαθά κοινών αποθεμάτων*, που έχουν ως κύρια χαρακτηριστικά, την ατομική κατανάλωση και την έλλειψη της δυνατότητας αποκλεισμού. Τέτοια αγαθά είναι ο αέρας, τα ψάρια της θάλασσας και του γλυκού νερού, το νερό κάτω από την επιφάνεια της γης και άλλα. Το βασικό πρόβλημα στην περίπτωση των αγαθών αυτών είναι η εξάντληση των κοινών αποθεμάτων και η ρύπανση του περιβάλλοντος.

2.4.3 Ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών σκοπών των επιχειρήσεων³⁵

Στη μικτή οικονομία, οι επιχειρήσεις έχουν πολλαπλούς σκοπούς. Από αυτήν την άποψη, μεταξύ των ιδιωτικών και δημόσιων επιχειρήσεων υπάρχουν ομοιότητες και διαφορές. Η κυριότερη *ομοιότητα* αποτελεί το γεγονός, ότι και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις και οι δημόσιες επιχειρήσεις αναπτύσσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες στον παραγωγικό, τον εμπορικό, τον τραπεζικό τομέα, σε άλλες υπηρεσίες και τομείς. Η σημαντικότερη *διαφορά* είναι, ότι οι ιδιωτικές επιχειρήσεις έχουν ως κύριο σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους, ενώ οι δημόσιες επιχειρήσεις έχουν ως κύριο σκοπό τη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους. Σε συνδυασμό με τους παραπάνω σκοπούς, τόσο οι ιδιωτικές όσο και οι δημόσιες επιχειρήσεις αναπτύσσουν διάφορες κερδοσκοπικές ή μη κερδοσκοπικές δραστηριότητες. Με την έννοια αυτή, οι σκοποί τους έχουν μικτό χαρακτήρα.

Συγκεκριμένα, για την *ιδιωτική επιχείρηση*, η επίτευξη και η μεγιστοποίηση του κέρδους αποτελεί κύριο στόχο και απαραίτητη προϋπόθεση ύπαρξης και λειτουργίας της. Η κεφαλαιοποίηση ενός μέρους του κέρδους, η συσσώρευση κεφαλαίου αποτελεί επίσης απαραίτητη προϋπόθεση της ανταγωνιστικής λειτουργίας της. Στόχο της ιδιωτικής επιχείρησης αποτελεί η αύξηση της αξίας της, η επέκτασή της, η ενίσχυση της ανταγωνιστικής θέσης της και του γοήτρου της. Υπάρχουν ιδιωτικές επιχειρήσεις που επιδιώκουν ακόμα και κοινωνικούς στόχους, που σχετίζονται με παροχές στους εργαζόμενους με την εκπαίδευση και μετεκπαίδευση, με φιλανθρωπικά ιδρύματα κ.λπ. Με τους παραπάνω τρόπους, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Πέρα από τις θετικές επιδράσεις, η δραστηριότητά τους και κυρίως η επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους, σε ορισμένες περιπτώσεις, αποβαίνει σε βάρος των συνθηκών εργασίας και του περιβάλλοντος.

Σχετικά με τις δημόσιες επιχειρήσεις, επιδιώκουν την επίτευξη κοινωνικών, εθνικών, αναπτυξιακών και οικονομικών σκοπών. Οι γενικοί στόχοι διατυπώνονται στους νόμους για τις δημόσιες επιχειρήσεις και στα καταστατικά τους. Το κράτος χρησιμοποιεί τις δημόσιες επιχειρήσεις για την επίτευξη πολλαπλών στόχων. Μερικά παραδείγματα είναι τα εξής:³⁶

Κοινωνικοί στόχοι

³⁵ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

³⁶ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

- Η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος και του γενικότερου κοινωνικού οφέλους, με τον εφοδιασμό της κοινωνίας με δημόσια και ιδιωτικά αγαθά
- Η μείωση της ανισότητας και η καταπολέμηση της φτώχειας
- Η προστασία του περιβάλλοντος
- Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και βελτίωση συνθηκών εργασίας και αμοιβής
- Καθαρή ατμόσφαιρα, πάρκα, καθαρές παραλίες κ.λπ.

Εθνικοί στόχοι

- Δημιουργία αμυντικής βιομηχανίας
- Ανάπτυξη δραστηριοτήτων στους τομείς των μεταφορών και επικοινωνιών

Αναπτυξιακοί στόχοι

- Δημιουργία οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου
- Δημιουργία δικτύου επικοινωνίας και τηλεπικοινωνιών
- Ανάπτυξη πόλεων και επαρχιών
- Εξασφάλιση σωστής συγκοινωνίας, ύδρευσης και καθαριότητας
- Συμβολή στην ηλεκτροδότηση και στην τηλεφωνοδότηση της επαρχίας, των απομακρυσμένων ορεινών και νησιωτικών περιοχών

Οικονομικοί στόχοι

- Επίτευξη οικονομικού πλεονάσματος
- Μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και αύξηση της αποδοτικότητας των κεφαλαίων και των επενδύσεων
- Βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και υπηρεσιών
- Σταθεροποίηση της οικονομίας
- Υλοποίηση αντικυκλικής και αντιπληθωριστικής πολιτικής

Στρατηγικοί στόχοι

- Δυναμική επέκταση των δημόσιων επιχειρήσεων
- Αύξηση της περιουσίας τους
- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητά τους, του γοήτρου και του κύρους τους

2.4.4 Η εφαρμογή ιδιωτικοοικονομικών, κοινωνικών και μικτών κριτηρίων οργάνωσης και λειτουργίας της μικτής οικονομίας

Ο τριπλός χαρακτήρας των δημόσιων επιχειρήσεων –κρατικός, κοινωνικός, επιχειρηματικός- και η πολλαπλότητα των στόχων συνεπάγονται την εφαρμογή πολλών αρχών και κριτηρίων στην οργάνωση, διοίκηση και λειτουργία τους. Χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: σε ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, σε κοινωνικά κριτήρια και σε μικτά κριτήρια.³⁷

1. Ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια

Τα ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια περιλαμβάνουν όλες τις επιχειρηματικές αρχές που μπορεί να εφαρμόσει μια επιχείρηση. Τέτοιες είναι:

- Η αρχή της ιδιοσυντήρησης, δηλαδή η κάλυψη των εξόδων από τα έσοδα και η αποκόμιση ενός οικονομικού πλεονάσματος
- Η επιδίωξη κέρδους, μεγιστοποίησης του και αύξησης της περιουσίας
- Η χρηματοδότηση των επενδύσεων με ίδια ή ξένα κεφάλαια
- Η συσσώρευση κεφαλαίου και η διεύρυνση των δραστηριοτήτων
- Η ελαχιστοποίηση του κόστους
- Η εφαρμογή των εμπορικών αρχών του τμήματος πωλήσεων, της εκποίησης με ελευθερία, της εμπορικότητας κ.λπ.
- Η χρησιμοποίηση των δυνάμεων της αγοράς (η ελεύθερη διαμόρφωση των τιμών, ο ανταγωνισμός, οι ίσοι όροι ανταγωνισμού, η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας κ.λπ.
- Η στροφή στον πελάτη, η ανάπτυξη του μάρκετινγκ
- Η αποδοτικότητα των κεφαλαίων και επενδύσεων
- Η παραγωγικότητα εργασίας, η αποδοτική απασχόληση, η σύνδεση αμοιβής και παραγωγικότητας
- Η αυτοτέλεια στη λήψη αποφάσεων
- Η ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου και των επιπτώσεών του (κέρδος, ζημιά, πτώχευση), κ.λπ.

³⁷ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

1. Κοινωνικά κριτήρια

Τα κοινωνικά κριτήρια περιλαμβάνουν τις κοινωνικές παροχές και τα κριτήρια που εφαρμόζει το κράτος στην κοινωνική πολιτική. Περιλαμβάνουν επίσης, όλα τα μη επιχειρηματικά, μη ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια, όπως η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, ο εφοδιασμός της αγοράς με δημόσια αγαθά, η καταπολέμηση της φτώχειας, η δικαιότερη διανομή του εθνικού εισοδήματος, τα περιβαλλοντικά, περιφερειακά, πολιτιστικά κριτήρια και ορισμένα αναπτυξιακά κριτήρια, που εφαρμόζει το κράτος. Μεγάλο μέρος των κοινωνικών κριτηρίων είναι εξωοικονομικά κριτήρια. Ορισμένα από αυτά έχουν διοικητικό χαρακτήρα. Υπάρχουν όμως και κοινωνικά κριτήρια που συνδέονται στενά με τα οικονομικά και επιχειρηματικά κριτήρια, όπως είναι οι αναπτυξιακές διαδικασίες.

2. Μικτά κριτήρια

Οι δημόσιες επιχειρήσεις μπορούν να εφαρμόζουν μικτά κριτήρια, δηλαδή ιδιωτικοοικονομικά και κοινωνικά κριτήρια. Η αναγκαιότητα της εφαρμογής των μικτών κριτηρίων απορρέει από τις τρεις διαστάσεις που έχουν οι δημόσιες επιχειρήσεις, την επιχειρηματική, την κρατική και την κοινωνική διάσταση. Οι δημόσιες επιχειρήσεις, στα πλαίσια του δημόσιου συμφέροντος θεωρείται, ότι πρέπει να επιδιώκουν κοινωνικοοικονομικούς σκοπούς, ενώ ταυτόχρονα πάλι στα ίδια πλαίσια θεωρείται, ότι πρέπει να παρουσιάζουν ιδιωτικοοικονομικά αποδεκτά αποτελέσματα λειτουργίας, να παρουσιάζουν δηλαδή ορισμένο κέρδος. Στην περίπτωση των δημόσιων επιχειρήσεων, μικτό χαρακτήρα έχουν πολλές φορές το ιδιοκτησιακό και νομικό καθεστώς, το καθεστώς των μελών των διοικούντων οργανώσεων, ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων, οι σχέσεις τους με τους τρίτους (προμηθευτές, πελάτες, χρήστες, εργολάβους κ.λπ.).

2.4.5 Η μικτή ρύθμιση της οικονομίας από την αγορά και το κράτος³⁸

1. Οι βασικοί μηχανισμοί συντονισμού

Οι παραγωγικές διαδικασίες και οι άλλες δραστηριότητες των επιχειρήσεων πρέπει να συντονίζονται και να ρυθμίζονται. Ο όρος «συντονισμός» εννοεί τη ρύθμιση των αλληλοεπηρεαζόμενων διαδικασιών και δραστηριοτήτων δύο ή

³⁸ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

περισσότερων ατόμων, επιχειρήσεων και άλλων φορέων. Μερικοί από τους καθαρούς μηχανισμούς ρύθμισης ή συντονισμού είναι οι παρακάτω:

- Ο γραφειοκρατικός συντονισμός
- Ο συντονισμός της αγοράς
- Ο ηθικός συντονισμός
- Ο επιθετικός συντονισμός
- Ο αυτοδιοικούμενος συντονισμός
- Ο οικογενειακός συντονισμός

1. Η ρύθμιση της μικτής οικονομίας

Η αμιγής οικονομία της αγοράς έχει αυτορυθμιζόμενους μηχανισμούς. Όμως, οι ατέλειες του ανταγωνισμού και της αμιγούς οικονομίας της αγοράς περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των αυτορυθμιζόμενων μηχανισμών.

Η *ρύθμιση* γενικά αποτελεί ένα σύνολο μηχανισμών θετικής και αρνητικής επανασύνδεσης, το οποίο μπορεί να συνδέεται με τη σταθερότητα των διαδράσεων ενός ολοκληρωμένου συστήματος. Η ρύθμιση της οικονομίας αποτελεί ένα σύστημα καναλιών, που εκπληρώνει τη λειτουργία του μηχανισμού μετάδοσης των στόχων και των πληροφοριών εκπλήρωσής τους.

2. Η δημοσιονομική ρύθμιση

Τα κυριότερα μέσα της δημοσιονομικής πολιτικής είναι οι δημόσιες δαπάνες, οι φόροι και ο δημόσιος δανεισμός. Με τα μέσα αυτά, μπορεί το κράτος να ασκεί σημαντική ρυθμιστική επίδραση στην οικονομία, στα έσοδα και έξοδα του κράτους και των οργανισμών που ελέγχονται από αυτό (ασφαλιστικά ταμεία, δήμοι, κοινότητες κ.λπ.).

- Οι *δημόσιες δαπάνες* περιλαμβάνουν τις δαπάνες του κράτους και των ελεγχόμενων από αυτό οργανισμών. Διακρίνονται σε δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες και σε δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές. Οι δημόσιες δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες αποτελούν μέρος της ενεργούς ζήτησης και συντελούν άμεσα στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, στην απασχόληση μέσω παραγωγής και στην πραγματοποίηση εισοδημάτων, μέσω του παραγωγικού μηχανισμού. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές περιλαμβάνουν τις μεταβιβάσεις εισοδήματος στα νοικοκυριά (οικογενειακά επιδόματα, συντάξεις, επιδόματα ανεργίας και

απασχόλησης κ.λπ.) και τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου (παροχές για στέγαση, επιδοτήσεις των επιχειρήσεων από το κράτος κ.λπ.).

- Οι *φόροι* αποτελούν υποχρεωτική παροχή των ιδιωτών και των επιχειρήσεων στο κράτος, χωρίς ειδική αντιπαροχή του κράτους στους ιδιώτες και στις επιχειρήσεις. Το κράτος επηρεάζει τις δραστηριότητες, τα εισοδήματα και τα κέρδη των επιχειρήσεων με την επιβολή φόρων εισοδήματος και φόρου προστιθέμενης αξίας, τα εισοδήματα των φυσικών προσώπων με την επιβολή φόρων εισοδήματος και κοινωνικοασφαλιστικών εισφορών και την κατανομή του πλούτου με την επιβολή φόρων περιουσίας. Η επίδραση της φορολογικής πολιτικής εξαρτάται από το ύψος των φορολογικών συντελεστών, από τη σύνθεση των φόρων και από το αν ο φόρος είναι αναλογικός, προοδευτικός ή αντίστροφα προοδευτικός.
- Ο *δημόσιος δανεισμός* και η *ρύθμιση του δημόσιου χρέους* αποτελούν επίσης, μέσα πολιτικής του κράτους, με τα οποία μπορεί να επηρεάζει την οικονομία του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Το κράτος συνάπτει δάνεια από τις εγχώριες τράπεζες, από τους ιδιώτες και από τις ξένες χρηματαγορές.

1. Η ρύθμιση με νομισματικά και πιστωτικά μέσα

Το κράτος ρυθμίζει τον νομισματικό και πιστωτικό τομέα της οικονομίας με τα εξής μέσα:

- Το δικαίωμα έκδοσης χρήματος, μέσω των κεντρικών τραπεζών
- Η ρύθμιση του επίσημου προεξοφλητικού επιτοκίου
- Η ρύθμιση του ταμειακού αποθέματος των εμπορικών τραπεζών
- Η πολιτική της ανοιχτής αγοράς χρεογράφων
- Οι άμεσοι έλεγχοι των πιστώσεων
- Οι άμεσοι έλεγχοι των επιτοκίων της πιστωτικής αγοράς

Το κυριότερο μέσο είναι οι πράξεις της ανοιχτής αγοράς. Με την πώληση κρατικών χρεογράφων στην ανοιχτή αγορά, οι κεντρικές τράπεζες μειώνουν το ενεργητικό τους και το παθητικό τους και με αυτόν τον τρόπο μειώνουν τα αποθέματα των κεντρικών τραπεζών.

1. Η ρύθμιση των τιμών

Το σύστημα των τιμών αποτελεί έναν μηχανισμό σηματοδότησης της οικονομίας, που συμβάλλει στην επίλυση των προβλημάτων, δηλαδή τι να παραχθεί, πώς να παραχθεί και από ποιον να παραχθεί.

Στην μικτή οικονομία, οι τιμές διαμορφώνονται από την αγορά και από το κράτος. Στην αγορακεντρική οικονομία, η αγορά αποτελεί τον κύριο μηχανισμό διαμόρφωσης των τιμών, ενώ το κράτος παίζει συμπληρωματικό και διορθωτικό ρόλο. Στην διευθυνόμενη από το κράτος μικτή οικονομία, το κράτος παίζει μεγαλύτερο ρόλο στη ρύθμιση των τιμών.

2. Η ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και των εισοδημάτων

Στην μικτή οικονομία, οι εργασιακές σχέσεις ρυθμίζονται εν μέρει από την αγορά και εν μέρει από το κράτος. Λόγω διαφόρων προβλημάτων που προέκυπταν μεταξύ εργοδότη και μισθωτού, δημιουργήθηκε η ανάγκη κοινωνικής και κρατικής προστασίας για τις μάζες των μισθωτών, η οποία πραγματοποιείται με νομικά μέσα ή με άλλους τρόπους.

3. Η ρύθμιση των δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων

Στην μικτή οικονομία, καθοριστική επίδραση στην λειτουργία των επιχειρήσεων ασκούν η προσφορά και η ζήτηση, ο ανταγωνισμός, η κερδοφορία και άλλες δυνάμεις της αγοράς. Ταυτόχρονα, η λειτουργία και οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων επηρεάζονται από το κράτος και τους θεσμούς του. Η επιρροή αυτή είναι μεγαλύτερη στην διευθυνόμενη από το κράτος μικτή οικονομία και μικρότερη στην αγορακεντρική μικτή οικονομία.

4. Η ρύθμιση των διεθνών οικονομικών σχέσεων

Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης οδηγούν στη δημιουργία μιας παγκόσμιας οικονομίας, χωρίς όμως τη δημιουργία μιας παγκόσμιας κοινωνίας και ενός παγκόσμιου κράτους. Το έθνος –κράτος εξακολουθεί να αποτελεί τη βασική μονάδα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Οι εξελίξεις αυτές καθιστούν αναγκαία τη δημιουργία διάφορων διεθνών οικονομικών οργανισμών και μηχανισμών, οι οποίοι ρυθμίζουν τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις και περιορίζουν την εθνική κυριαρχία των κρατών. Αυτοί οι διεθνείς θεσμοί έχουν διμερή ή πολυμερή χαρακτήρα και δημιουργούνται σε επίπεδο επιχειρήσεων, κρατών, περιφερειών και σε παγκόσμιο επίπεδο.

5. Άλλες νομικές και θεσμικές ρυθμίσεις

Υπάρχουν διάφορα νομικά μέσα άμεσου ελέγχου και ρύθμισης της οικονομίας. Σε πολλές χώρες μικτής οικονομίας καθορίζουν απευθείας με νόμους, με διατάγματα, με κανονισμούς και με υπουργικές αποφάσεις τα κατώτατα ή ανώτατα όρια των τιμών, των οικονομικών ποσοτήτων και άλλων οικονομικών μεγεθών. Σε όλες τις χώρες υπάρχουν προδιαγραφές για την παραγωγή, για την ποιότητα των προϊόντων, για το περιβάλλον και για άλλα θέματα, που η τήρησή τους είναι υποχρεωτική.

2.4.6 Η μικτή οικονομία ως πλαίσιο εναρμόνισης των διαφορετικών συμφερόντων³⁹

Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν πολλά διαφορετικά και συχνά αντιτιθέμενα συμφέροντα. Η δομή των συμφερόντων περιλαμβάνει το ατομικό συμφέρον, το ομαδικό συμφέρον, το γενικό συμφέρον, το δημόσιο συμφέρον, το κοινωνικό συμφέρον, το εθνικό συμφέρον και το διεθνές συμφέρον. Το ομαδικό συμφέρον μπορεί να είναι συμφέρον επιχείρησης, ομάδας ανθρώπων, κοινωνικού στρώματος, τάξης κ.λπ.

Οι κατάλληλοι μηχανισμοί εναρμόνισης των διαφορετικών συμφερόντων συμβάλλουν στην αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας και στην ομαλή λειτουργία της κοινωνίας. Στην θεωρία, υπάρχουν δύο βασικά μοντέλα εναρμόνισης των συμφερόντων: α) το πρώτο είναι η ενσωμάτωση των μικρότερων συμφερόντων στο γενικό συμφέρον (π.χ. του ατομικού και ομαδικού συμφέροντος στο δημόσιο ή κοινωνικό συμφέρον). β) το δεύτερο μοντέλο είναι η αποδοχή από τους φορείς των μικρότερων συμφερόντων του γενικότερου συμφέροντος (π.χ. η αποδοχή του δημόσιου ή κοινωνικού συμφέροντος από το άτομο, την επιχείρηση, την κοινωνική ομάδα, κ.λπ.).

2.4.7 Ο προγραμματισμός ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της μικτής οικονομίας⁴⁰

³⁹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

⁴⁰ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Ο προγραμματισμός της οικονομίας αποτελεί ένα εργαλείο όχι απλώς ρύθμισης της οικονομίας, αλλά πρόβλεψης, πρόγνωσης της εξέλιξής της, καθορισμού και συντονισμού των κατευθύνσεων ανάπτυξής της στο μέλλον. Ο προγραμματισμός μπορεί να είναι μικροοικονομικός προγραμματισμός που εμφανίζεται με τη μορφή στρατηγικού σχεδίου και επιχειρησιακού σχεδίου. Μπορεί να είναι και μακροοικονομικός προγραμματισμός και να έχει τη μορφή βραχυπρόθεσμου, μεσοπρόθεσμου και μακροπρόθεσμου προγράμματος ανάπτυξης (τριετές, πενταετές, δεκαετές πρόγραμμα ανάπτυξης κ.λπ.).

Στην αμιγή οικονομία της αγοράς δεν υπάρχει μακροοικονομικός προγραμματισμός. Στην κεντρικά διευθυνόμενη οικονομία παίζει καθοριστικό ρόλο το σχέδιο –πλάνο ανάπτυξης της οικονομίας με τους υποχρεωτικούς δείκτες του. Ο ενδεικτικός προγραμματισμός χαρακτηρίζει τις μικτές οικονομίες.

Τα κυριότερα γνωρίσματα του προγραμματισμού είναι τα παρακάτω:

- Στις χώρες μικτής οικονομίας, ο προγραμματισμός είναι γενικά ενδεικτικός και όχι επιτακτικός. Το κράτος ασκεί με έμμεσο τρόπο επίδραση στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, με σκοπό να εναρμονίσουν την οικονομική τους δραστηριότητα με το κρατικό πρόγραμμα.
- Ο προγραμματισμός είναι μερικός και περιορισμένου χαρακτήρα. Ένας προγραμματισμός, που θα «αγκάλιαζε» το σύνολο της εθνικής οικονομίας και των διαδικασιών της αναπαραγωγής, προσκρούει σε σοβαρά εμπόδια. Τέτοια εμπόδια είναι τα περιορισμένα όρια του κρατικού τομέα της οικονομίας και του κρατικού προϋπολογισμού, η κυριαρχία της ιδιωτικής οικονομίας και της αγοράς και οι δεσπόζουσες θέσεις των μονοπωλίων και των πολυεθνικών επιχειρήσεων.

2.5 Η αναγκαιότητα της μικτής οικονομίας

Οι λόγοι, οι οποίοι καθιστούν αναγκαία την δημιουργία μιας μικτής οικονομίας αναφέρονται ως ακολούθως:⁴¹

1. Η πρώτη αιτία είναι οι *ατέλειες και οι αποτυχίες της αγοράς*. Η διόρθωση αυτών των ατελειών επιχειρείται, κυρίως με τον κρατικό παρεμβατισμό και την επέκτασή του σε διάφορους τομείς της οικονομίας.

⁴¹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

2. Η δεύτερη αιτία είναι οι αδυναμίες του κρατικού παρεμβατισμού και η κατάρρευση της κρατικής οικονομίας, της κεντρικά σχεδιασμένης και διευθυνόμενης οικονομίας. Η λύση αναζητείται προς την κατεύθυνση της οικονομίας της αγοράς με ιδιωτικοποιήσεις, με την απελευθέρωση των αγορών και με άλλους τρόπους.

3. Οι δύο παραπάνω διαδικασίες αποκλείουν στην πράξη τα δύο ακραία μοντέλα της οικονομίας –την αμιγή οικονομία της αγοράς και την αμιγή κρατική οικονομία– και οδηγούν σταδιακά στην αναζήτηση και δημιουργία μιας μικτής οικονομίας.

Σύμφωνα με τον Lipson, δύο είναι οι αδυναμίες της οικονομίας της αγοράς, «οι ελλείψεις της ελεύθερης επιχειρηματικότητας συνίστανται στην άνιση κατανομή του πλούτου και στην ανεργία, η λυδία λίθος της σχεδιασμένης οικονομίας συνίσταται στην ικανότητά της να εξαλείψει τις δύο αυτές αλληλοσυνδεόμενες ελλείψεις».

Τα κυριότερα προβλήματα που δεν λύνει με ικανοποιητικό τρόπο η αγορά είναι η ανεργία και γενικότερα οι εργασιακές σχέσεις, ο πληθωρισμός, η άνιση διανομή του εισοδήματος, η κάλυψη των δημοσίων αγαθών, οι μη αγοραίοι τομείς της οικονομίας, οι οικονομικές διακυμάνσεις και η ανισόρροπη ανάπτυξη σε χρόνο και χώρο, η παιδεία, η υγεία, η διατροφή, ορισμένα προβλήματα της αστυφιλίας (ύδρευση, αστικές συγκοινωνίες) και τα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Ένας από τους τρόπους αντιμετώπισης των παραπάνω προβλημάτων είναι ο κρατικός παρεμβατισμός και η δημιουργία της μικτής οικονομίας με την ταυτόχρονη αξιοποίηση των μηχανισμών της αγοράς και του κράτους. Η αναγκαιότητα του κρατικού παρεμβατισμού δημιουργήθηκε σε συνδυασμό με τις ατέλειες και τις αποτυχίες της αγοράς. Την περίοδο που, η σε παγκόσμια κλίμακα οργάνωση των αγορών εμπορευμάτων, των κεφαλαιαγορών και των συναλλαγματικών αγορών, υπό το σύστημα του χρυσού κανόνα έδινε μια χωρίς προηγούμενο ώθηση στο μηχανισμό της αγοράς, δημιουργήθηκε εκ βαθέων ένα κίνημα για την αποτροπή των αρνητικών επιδράσεων της διευθυνόμενης από την αγορά οικονομίας. Η κοινωνία αμύνθηκε ενάντια στους κινδύνους που υποβόσκουν στο αυτορυθμιζόμενο σύστημα της αγοράς, κι αυτό αποτέλεσε μια γενική ιδιομορφία της ιστορίας της εποχής.

Ωστόσο, ορισμένες μορφές κρατικού παρεμβατισμού είναι αναγκαίες για την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας της αγοράς. Οι μορφές του κρατικού παρεμβατισμού μπορεί να είναι η δημοσιονομική πολιτική, η νομισματική πολιτική, η κοινωνική πολιτική, ο προγραμματισμός και η ρύθμιση της οικονομίας, η δημιουργία

ενός εκτεταμένου δημόσιου τομέα της οικονομίας με την συγκέντρωση αυξανόμενου ποσοστού του Α.Ε.Π. στον κρατικό προϋπολογισμό, με την επέκταση της επιχειρηματικής δράσης του κράτους και με άλλους τρόπους. Παρ' όλα αυτά, η αναγκαιότητα των μορφών του κρατικού παρεμβατισμού θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο.

2.6 Επιχειρήματα υπέρ και κατά των κρατικοποιήσεων και της επιχειρηματικής δράσης του κράτους

Σε αυτό το σημείο γίνεται λόγος για τα επιχειρήματα υπέρ και κατά των κρατικοποιήσεων και της επιχειρηματικής δράσης του κράτους.⁴² Βασικό επιχείρημα υπέρ της επιχειρηματικής δράσης του κράτους είναι ο *αποτελεσματικότερος προγραμματισμός της οικονομίας*. Υποστηρίζεται, ότι η επέκταση του θεσμού των δημόσιων επιχειρήσεων κάνει πιο αποτελεσματικό τον προγραμματισμό για την αποφυγή των οικονομικών διαταραχών και την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης, δεδομένου ότι το κράτος έχει κάτω από τον άμεσο έλεγχό του και μπορεί να συντονίζει σημαντικό μέρος των συνολικών επενδύσεων της οικονομίας. Σε αυτήν την άποψη αντιπαραβάλλεται, ότι στην πραγματικότητα οι δυσκολίες σχηματισμού παγίου κεφαλαίου για ανάπτυξη και προσαρμογή των επενδύσεων για την σταθεροποίηση της οικονομίας είναι εξίσου σοβαρές, είτε έχει υιοθετηθεί ο θεσμός της ιδιωτικής είτε ο θεσμός της δημόσιας επιχείρησης.

Το δεύτερο επιχείρημα είναι ότι *οι δημόσιες επιχειρήσεις συντελούν στην ορθολογικότερη οργάνωση της οικονομίας, στην πραγματοποίηση οικονομικών κλίμακας και στη μείωση του κράτους*. Από τη λογική αυτή ανάλυση συνεπάγεται, ότι η δημόσια επιχείρηση είναι πιο αποδοτική από την ιδιωτική.

Ένα άλλο επιχείρημα είναι ότι *οι δημόσιες επιχειρήσεις συμβάλλουν στην αποφυγή της κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης των καταναλωτών από τα ιδιωτικά μονοπώλια*. Στο επιχείρημα αυτό αντιπαραβάλλεται ότι τα ιδιωτικά μονοπώλια δεν οδηγούν αναγκαστικά σε υψηλότερες τιμές από αυτές που διαμορφώνονται σε συνθήκες ανταγωνισμού, γιατί, καθώς τα μονοπώλια ευνοούν τις τεχνολογικές βελτιώσεις σε μεγάλη έκταση, συντελούν στη μείωση του κόστους παραγωγής.

⁴² Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Ωστόσο, υπάρχουν διάφορες συγκεκριμένες αιτίες που συνδέονται με τις ατέλειες της αγοράς και δημιουργούν την αναγκαιότητα των δημοσίων επιχειρήσεων. οι κυριότερες από αυτές μπορεί να συνοψιστούν ως ακολούθως:⁴³

1. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι παράγοντες που σχετίζονται με την *ανάπτυξη των υποδομών της οικονομίας και της τεχνολογίας*. Υπάρχουν ορισμένοι κλάδοι στρατηγικού χαρακτήρα που η δημιουργία τους αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη του συνόλου της οικονομίας και για την εθνική ασφάλεια, αλλά απαιτούν μεγάλα κεφάλαια, έχουν χαμηλό βραχυπρόθεσμο κέρδος και υψηλό ρίσκο, που οι ιδιώτες επιχειρηματίες δεν μπορούν να αναλάβουν. Τέτοιοι κλάδοι είναι οι υποδομές, η ενέργεια, οι σιδηρόδρομοι, οι αερομεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες, η ύδρευση, οι τράπεζες, η βαριά βιομηχανία, η αμυντική βιομηχανία, η έρευνα κ.λπ. Έτσι, κάτω από ορισμένες συνθήκες, οι δημόσιες επιχειρήσεις προορίζονται να παίξουν το ρόλο του μοχλού ανάπτυξης.

2. Στην δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι αιτίες που σχετίζονται με τη *σταθεροποίηση της οικονομίας και με την αντικυκλική πολιτική*. Οι δραστηριότητες των δημοσίων επιχειρήσεων παρουσιάζουν, σε σχέση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις, μικρότερη ευαισθησία απέναντι στις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας. Κι αυτό, διότι μπορούν να λειτουργούν με χαμηλότερο κέρδος ή και με ελλείμματα, εφόσον αυτά καλύπτονται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Ο ίδιος παράγοντας καθιστά δυνατό να διατηρούν και να αυξάνουν τις οικονομικές δραστηριότητές τους σε περιόδους κακής οικονομικής συγκυρίας, όπως κρίση, ύφεση, στασιμότητα και να τις περιορίζουν σε περίπτωση καλής οικονομικής συγκυρίας, όπως ανάκαμψη, άνοδος της οικονομίας. Έτσι, ασκούν αντικυκλική επίδραση στην οικονομία. Στην περίπτωση αυτή, ο κύριος στόχος τους δεν είναι το κέρδος αλλά η βελτίωση των συνθηκών αναπαραγωγής του συνόλου της οικονομίας.

3. Βασικός σκοπός των κλασικών δημόσιων επιχειρήσεων της κοινής ωφέλειας είναι η *μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας*, σε διάκριση από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις που έχουν ως κύριο σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Αυτό δε σημαίνει πως το οικονομικό πλεόνασμα και το κέρδος δεν αποτελούν στόχο για τις δημόσιες επιχειρήσεις. Αλλά, η κύρια αποστολή τους είναι να συμβάλλουν στην ικανοποίηση των αυξανόμενων αναγκών για δημόσια αγαθά και υπηρεσίες σε καλή ποιότητα και προσιτή τιμή για όλα τα στρώματα του πληθυσμού. Η μείωση της

⁴³ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

ανισότητας, η καταπολέμηση της φτώχειας, η προσβασιμότητα στα αγαθά για τα κοινωνικά στρώματα σε χαμηλό εισόδημα και άλλοι κοινωνικοί στόχοι, παίζουν σημαντικό ρόλο στη διάδοση και διατήρηση των δημοσίων επιχειρήσεων.

4. Υπάρχουν ορισμένες ιδιόμορφες αιτίες που ενισχύουν την αύξηση των δημοσίων δαπανών και τη διάδοση των δημοσίων επιχειρήσεων, όπως είναι *τα φυσικά μονοπώλια, οι πόλεμοι, οι μεγάλες κρίσεις, οι μαζικές μεταναστεύσεις και οι δημογραφικές αλλαγές.*

5. Στις ανατολικές χώρες, στη γενίκευση των κρατικών επιχειρήσεων έπαιξε ρόλο ο *κρατισμός και οι συναφείς θεωρίες.* Η θεωρία, ότι το κεφάλαιο είναι κεφαλαιοποιημένη υπεραξία αποτέλεσε τη βασική αιτιολόγηση των κρατικοποιήσεων. Ο κεντρικός σχεδιασμός της οικονομίας είχε ως προϋπόθεση την ύπαρξη μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων.

6. Βασική αιτία διεύρυνσης του δημοσίου τομέα και της δημιουργίας δημοσίων επιχειρήσεων είναι η *αύξηση της ζήτησης των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών.* Το κράτος αναγκάζεται, είτε να επιδοτεί τα δημόσια αγαθά από τον προϋπολογισμό, είτε να παράγει δημόσια αγαθά και υπηρεσίες με τη δημιουργία δημοσίων επιχειρήσεων.

7. Τέλος, αιτία των κρατικοποιήσεων αποτελεί η *χρεοκοπία ιδιωτικών επιχειρήσεων.* Οι κυβερνήσεις κρατικοποιούν τις χρεοκοπημένες ή προβληματικές ιδιωτικές επιχειρήσεις για δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος είναι η στρατηγική σημασία ορισμένων προβληματικών επιχειρήσεων, ο καθοριστικός ρόλος τους στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Ο δεύτερος λόγος είναι η κοινωνική προστασία με την διατήρηση των θέσεων εργασίας στις προβληματικές επιχειρήσεις.⁴⁴

⁴⁴ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ

3.1 Θεωρία της οικονομίας της αγοράς

Η αγορά είναι ένας από τους αρχαιότερους θεσμούς της οικονομίας. Υπάρχει και λειτουργεί με διάφορες μορφές εδώ και χιλιάδες χρόνια και αποτελεί βασικό θεσμό της οικονομίας.

Ο όρος «αγορά» χρησιμοποιείται με πολλές έννοιες. Με την κυριολεξία της έννοιας, σημαίνει ένα χώρο όπου πωλούνται και αγοράζονται εμπορεύματα. Στη σύγχρονη εποχή, επικράτησε ένας ορισμός της αγοράς με τη στενότερη οικονομική έννοια. Κατ' αυτήν την έννοια, «αγορά» σημαίνει ένας χώρος όπου συντελείται η αγοραπωλησία αγαθών, αποτελεί μια διαδικασία μέσω της οποίας δημιουργείται μια σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ αγοραστών και πωλητών, με σκοπό να καθορίσουν την τιμή και την ποσότητα του συγκεκριμένου αγαθού. Είναι ένας ευρύτερος χώρος, όπου αναπτύσσονται οικονομικές δραστηριότητες.⁴⁵

Όσον αφορά τον τρόπο διακανονισμού των συναλλαγών, διακρίνονται δύο βασικές μορφές: *το αντισταθμιστικό εμπόριο και το εμπόριο με πληρωμή*. Βασικό χαρακτηριστικό του αντισταθμιστικού εμπορίου είναι ο συμψηφισμός των χρεοαπαιτήσεων και η πληρωμή της διαφοράς με χρήμα. Ωστόσο, η καλύτερη λύση είναι η συναλλαγή με τη μεσολάβηση του χρήματος, η πληρωμή του αντιτίμου του εμπορεύματος με το χρήμα. Το χρήμα είναι ο χρυσός, το εθνικό νόμισμα ή το συνάλλαγμα.

Οι αγορές εκφράζουν, με εμπράγματα μορφή, κοινωνικές σχέσεις. Μέσω των εμπορευμάτων που ανταλλάσσουν εκφράζονται οι πρακτικές κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα στους πωλητές και αγοραστές.

3.2 Το οικονομικό κύκλωμα

⁴⁵ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Όσο περισσότερα και καλύτερα αγαθά και υπηρεσίες έχει τη δυνατότητα να παράγει μια οικονομία, τόσο μεγαλύτερη μπορεί να είναι η παρούσα και η μελλοντική της κατανάλωση και τόσο υψηλότερο το επίπεδο της οικονομικής της ευημερίας. Μια κοινωνία μπορεί βέβαια να αποκτήσει με το εξωτερικό εμπόριο προϊόντα που δεν παράγει η ίδια, για την απόκτησή τους, όμως πρέπει να είναι σε θέση να δώσει και δικά της προϊόντα. Είναι δυνατόν να δανείζεται από το εξωτερικό για να πληρώνει για τις εισαγωγές της, αλλά αυτό δεν μπορεί να γίνεται επ' αόριστο. Θα πρέπει να πληρώνει τους τόκους για τα χρέη της, και αργά ή γρήγορα, να τα εξοφλήσει. Για να βρει δε τα αναγκαία ποσά, θα χρειαστεί να εξάγει δικά της προϊόντα. Γενικά, η δυνατότητα ικανοποίησης των αναγκών μιας κοινωνίας εξαρτάται από το αποτέλεσμα της παραγωγικής της οικονομίας.⁴⁶

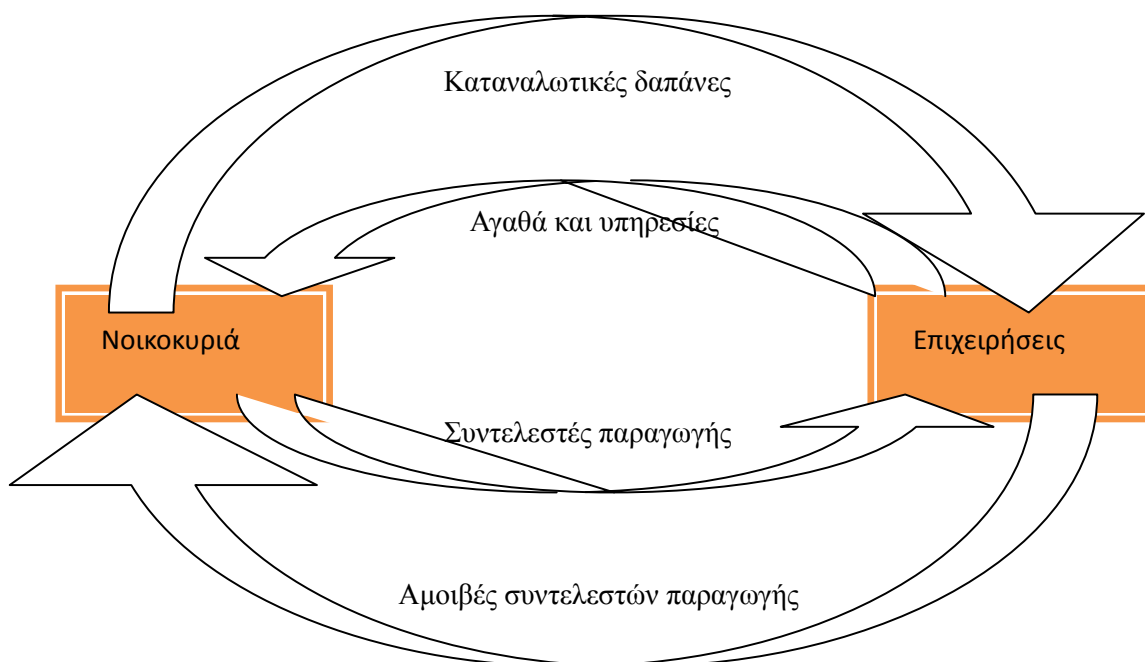
Σχετικά με το οικονομικό κύκλωμα, η παραγωγή γίνεται με το συνδυασμό συντελεστών παραγωγής – εργασίας, κεφαλαίου, φυσικών πόρων και επιχειρηματικής δραστηριότητας – οι οποίοι μετατρέπονται σε αγαθά και υπηρεσίες, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για κατανάλωση ή για αύξηση του κεφαλαίου της οικονομίας. Στις σύγχρονες μικτές οικονομίες, η παραγωγή συντελείται κυρίως από τις επιχειρήσεις αλλά και από το Δημόσιο και τα νοικοκυριά, που αποτελούν τους τρεις βασικούς φορείς της οικονομικής δραστηριότητας. Συνήθως, τα νοικοκυριά ορίζουν μεγάλο μέρος των παραγωγικών συντελεστών, τους οποίους διοχετεύουν στις επιχειρήσεις και στο Δημόσιο, όπου μετατρέπονται σε αγαθά και υπηρεσίες, που στη συνέχεια επιστρέφουν στα νοικοκυριά ως αντάλλαγμα για τη συνεισφορά τους στην παραγωγή. Δημιουργείται έτσι, ένα κύκλωμα που αποτελεί την βάση της λειτουργίας της οικονομίας. Αν για απλούστευση, υποθεθεί ότι δεν υπάρχουν δημόσιος τομέας, ανώνυμες εταιρίες, αποταμίευση και επένδυση και δεν γίνεται παραγωγή από τα νοικοκυριά, το κύκλωμα αυτό μπορεί να παρουσιασθεί με το διάγραμμα III -1.⁴⁷

Διάγραμμα III-1

⁴⁶ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

⁴⁷ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

Το απλοποιημένο οικονομικό κύκλωμα

Στο διάγραμμα παρουσιάζονται η ροή των συντελεστών παραγωγής από τα νοικοκυριά προς τις επιχειρήσεις, όπου μετατρέπονται σε αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και η ροή αυτών προς τα νοικοκυριά. Σε αντάλλαγμα για τους συντελεστές που διαθέτουν στην παραγωγή, τα νοικοκυριά λαμβάνουν από τις επιχειρήσεις αμοιβές, που αποτελούν τα εισοδήματά τους, τα οποία δαπανούν για την αγορά του προϊόντος που παράγεται από αυτές. Δηλαδή, στην ροή συντελεστών παραγωγής και αγαθών και υπηρεσιών αντιστοιχεί μια χρηματική ροή που καθρεφτίζει τη ροή των πραγματικών μεγεθών.

Η συμβολή των συντελεστών στην παραγωγή αντιπροσωπεύεται από το σύνολο των αμοιβών τους, ενώ η αξία του προϊόντος που διοχετεύεται στα νοικοκυριά αντιπροσωπεύεται από την συνολική δαπάνη τους για την αγορά του. Γι' αυτό, η μέτρηση του μεγέθους της παραγωγής μιας οικονομίας κατά την διάρκεια μιας περιόδου μπορεί να γίνει με το σύνολο των εισοδημάτων που δημιουργούνται από την παραγωγή του προϊόντος ή με το σύνολο των δαπανών που πραγματοποιούνται για την αγορά του προϊόντος που παράγεται.⁴⁸

3.2.1 Εισροές και εκροές από το οικονομικό κύκλωμα

⁴⁸ Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα

Στο απλό μοντέλο της κυκλικής ροής της οικονομίας, τα νοικοκυριά καταναλώνουν όλο τους το εισόδημα. Στην πράξη αυτό δεν συμβαίνει, διότι ένα μέρος του εισοδήματος το αποταμιεύουν.

Αποταμίευση θεωρείται εκροή από την κυκλική ροή του χρήματος, αφού το εισόδημα που αποταμιεύεται δεν επιστρέφει στην ροή μέσω της κατανάλωσης, επομένως αποσύρεται από το κύκλωμα. Οι εκροές μειώνουν το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας του συστήματος.

1. Αποταμίευση (S) Saving. Ας υποθεθεί πως τα νοικοκυριά δεν δαπανούν το σύνολο του εισοδήματός τους και πως ένα μέρος από αυτό το δαπανούν ως αποταμίευση. Αποταμίευση σημαίνει αποχή από την τρέχουσα κατανάλωση και αύξηση της μελλοντικής κατανάλωσης. Τα νοικοκυριά αποταμιεύουν, ανοίγοντας έναν καταθετικό λογαριασμό σε μία τράπεζα. Η αποταμίευση αποτελεί *εκροή* από το οικονομικό κύκλωμα, καθώς είναι εισόδημα που ελήφθη από το κύκλωμα, αλλά δεν επιστρέφει σε αυτό με τη μορφή της καταναλωτικής δαπάνης.

Αν τα νοικοκυριά δεν ξοδέψουν όλο τους το εισόδημα, τότε οι επιχειρήσεις θα συσσωρεύουν απούλητα αποθέματα αγαθών, με αποτέλεσμα αργά ή γρήγορα να αναγκαστούν να μειώσουν την παραγωγή τους. Μείωση της παραγωγής σημαίνει, ότι οι επιχειρήσεις θα έχουν μικρότερη ανάγκη για συντελεστές της παραγωγής και επομένως λιγότερα εισοδήματα θα διανείμουν στα νοικοκυριά.

Γίνεται φανερό, πως η αποταμίευση περιορίζει την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί στην οικονομία, γεγονός που περιορίζει την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, δηλαδή οδηγεί την οικονομία σε ύφεση.⁴⁹

2. Επένδυση (I) Investment. Οι επιχειρήσεις που πάντοτε αναζητούν κεφάλαια, για να γίνουν πιο ανταγωνιστικές επιδιώκουν να δανειστούν από τις τράπεζες που συγκεντρώνουν τις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών. Οι επιχειρήσεις με τα χρήματα που δανείζονται θα αγοράσουν μηχανήματα και άλλα μέσα παραγωγής, ώστε να βελτιώσουν το κόστος και την ποιότητα της παραγωγής τους. Αυτή η δαπάνη είναι γνωστή ως επένδυση και αποτελεί *εισροή* στην οικονομία, διότι αυξάνει τη ροή χρήματος στην οικονομία.

⁴⁹ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

Με την προϋπόθεση, ότι η αξία της συνολικής επένδυσης είναι ίση με την αξία της αποταμίευσης, τότε η οικονομία βρίσκεται σε ισορροπία, διότι ότι χρήμα βγήκε εκτός κυκλώματος, με την αποταμίευση των νοικοκυριών επέστρεψε πίσω στο κύκλωμα με την επένδυση των επιχειρήσεων.⁵⁰

3. Φόροι (T) Taxes. Ένα μέρος των νοικοκυριών δεν φτάνει στην κατανάλωση, διότι έχει κρατηθεί από το κράτος μέσω του φορολογικού συστήματος. Για παράδειγμα, ο Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (Φ.Π.Α.) μέσω των επιχειρήσεων καταλήγει στον δημόσιο τομέα. Το ίδιο και ο φόρος εισοδήματος, ο οποίος επιβάλλεται μία φορά τον χρόνο και αφαιρείται από το εισόδημα του νοικοκυριού. Γίνεται φανερό, ότι κάθε μορφής φορολόγησης αποτελεί έξοδο χρήματος από το οικονομικό κύκλωμα, δηλαδή η φορολόγηση αποτελεί *εκροή*.⁵¹

4. Δημόσιες δαπάνες (G) Government. Οι φόροι που εισπράττει το κράτος από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις αποτελούν την βασική πηγή χρηματοδότησης των δαπανών του κράτους για την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών, όπως οι δαπάνες για δημόσια νοσοκομεία, σχολεία, άμυνα, υποδομές κ.λπ. οι δαπάνες αυτές του κράτους αποτελούν *εισροή* χρήματος στο οικονομικό κύκλωμα, καθώς αυτές δημιουργούν νέα εισοδήματα και αυξάνουν την χρηματική κυκλοφορία της οικονομίας.⁵²

5. Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (M) Import. Τα νοικοκυριά δαπανούν μέρος του εισοδήματος, αγοράζοντας αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται σε άλλες χώρες, διότι αυτά πλεονεκτούν των αντίστοιχων εγχώριων προϊόντων. Στην περίπτωση αυτή, χρήμα εκρέει από το κύκλωμα και κατευθύνεται σε άλλες οικονομίες. Γίνεται εύκολα αντιληπτό, ότι οι εισαγωγές αγαθών αποτελούν *εκροή* χρήματος από το οικονομικό κύκλωμα και πως κάθε φορά που συμβαίνει αυτό, το οικονομικό κύκλωμα αδυνατίζει και η οικονομία αποσταθεροποιείται.⁵³

6. Εξαγωγές αγαθών (X) Export. Όταν τα νοικοκυριά ξένων χωρών αγοράζουν μέρος της εγχώριας παραγωγής, τότε, χρήμα *εισρέει* στην οικονομία από το εξωτερικό. Η ροή αυτή ενισχύει το κύκλωμα και ωθεί την οικονομία να αναπτυχθεί

⁵⁰ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

⁵¹ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

⁵² www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

⁵³ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

περαιτέρω. Προφανώς, η αξία των εισαγωγών και η αξία των εξαγωγών θα πρέπει να συμπίπτουν, ώστε το οικονομικό κύκλωμα να ισορροπεί. Ή διαφορετικά, η ποσότητα του χρήματος που ρέει εκτός κυκλώματος λόγω των εισαγωγών να ισούται με το χρήμα που ρέει εντός κυκλώματος από τις εξαγωγές της χώρας.⁵⁴

3.2.2 Ισορροπία οικονομικού κυκλώματος

Για να υπάρχει ισορροπία στο οικονομικό κύκλωμα δεν είναι απαραίτητη προϋπόθεση κάθε μία από τις εισροές να ισούται με την αντίστοιχη εκροή της. Δηλαδή, η αποταμίευση να είναι ίση με την επένδυση, οι φόροι να είναι ίσοι με τις δαπάνες ή η αξία των εισαγωγών να ισούται με εκείνη των εξαγωγών. Είναι δυνατό, η ισορροπία του οικονομικού κυκλώματος να εξασφαλιστεί, αν το σύνολο των εκροών ισούται με το σύνολο των εισροών. Πιο απλά, δεν πειράζει αν οι επενδύσεις υπολείπονται της αποταμίευσης ή οι φόροι είναι λιγότεροι από το ύψος των δαπανών του δημοσίου, αρκεί το σύνολο των χρημάτων που μπαίνουν στην οικονομία να είναι ίσο με το σύνολο των χρημάτων που βγαίνουν από αυτή.

Στην περίπτωση που η αξία των εκροών είναι μεγαλύτερη εκείνης των εισροών, τότε η οικονομία διανύει μία φάση ύφεσης και αυτό σημαίνει μείωση της παραγωγής και απώλεια θέσεων εργασίας. Αυτό συμβαίνει, διότι η ποσότητα του χρήματος που διατρέχει το κύκλωμα είναι σχετικά μικρότερη από την αξία της παραγωγής.⁵⁵

Αν αντιθέτως, οι εισροές υπερσχύουν των εκροών, τότε η οικονομία θα διανύει μία φάση οικονομικής ανόδου, όπου η συνολική παραγωγή αγαθών αυξάνει, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και υψηλότερο εισόδημα για τα νοικοκυριά.

Επομένως, προϋπόθεση για σταθερότητα στο οικονομικό κύκλωμα, θα πρέπει να είναι: $S + T + M = I + G + X$, δηλαδή:

αποταμίευση + φόροι + εισαγωγές αγαθών = επένδυση + δημόσιες δαπάνες + εξαγωγές αγαθών

3.3 Η οικονομία της αγοράς και οι προϋποθέσεις της

⁵⁴ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

⁵⁵ www.varveco.blogspot.com, Μελέτη: *Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα*, 22/12/2010

Η *οικονομία της αγοράς* αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα, στο οποίο τα αγαθά, οι υπηρεσίες και οι συντελεστές παραγωγής αποτελούν αντικείμενο συναλλαγών και οι τιμές, οι αμοιβές των συντελεστών και οι συναλλαγές καθορίζονται από την προσφορά και την ζήτηση και από τις άλλες δυνάμεις της αγοράς, χωρίς κρατικό παρεμβατισμό. Οι δυνάμεις της αγοράς συγκροτούν έναν μηχανισμό της αγοράς, στον οποίο υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ πωλητών και αγοραστών, προσφοράς και ζήτησης και προσδιορίζονται οι τιμές και οι ποσότητες των προϊόντων που παράγονται και πωλούνται. Βασικό στοιχείο της οικονομίας της αγοράς είναι η ελεύθερη βούληση και δράση των συμμετεχόντων στην αγορά και γενικότερα στην οικονομία. Σύμφωνα με τον Galbraith, «η οικονομία της αγοράς βασίζεται στην άνευ σχεδιασμού, άνευ ελέγχου δράση των ανεξάρτητων παραγωγών και των εταιριών, μικρών και μεγάλων, στη θεμελίωση και στην αγοραστική δύναμη του καταναλωτή στο εσωτερικό και εξωτερικό. Η αγοραστική δύναμη που οδηγεί αυτό το μηχανισμό, προέρχεται από την παραγωγική δραστηριότητα, στην οποία ανταποκρίνεται η αγοραστική δύναμη. Αυτή είναι η ουσία του συστήματος της αγοράς.»

Η *οικονομία της αγοράς* συνδέεται στενά με την εμπορευματική παραγωγή. Με τον όρο «εμπορευματική παραγωγή» εννοείται η οργάνωση της παραγωγής, όπου τα προϊόντα παράγονται από οικονομικά απομονωμένους παραγωγούς, που έχουν εξειδικευτεί στην παραγωγή ορισμένων προϊόντων και, κατά συνέπεια, ανταλλάσσουν τα προϊόντα τους στην αγορά.⁵⁶

Η *αμιγής οικονομία της αγοράς* αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα, στο οποίο όλα τα αγαθά, οι υπηρεσίες και οι συντελεστές παραγωγής παράγονται και ανταλλάσσονται ως εμπορεύματα, με βάση τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς, του αυτορυθμιζόμενου μηχανισμού της αγοράς, χωρίς κρατικό παρεμβατισμό. Μια τέτοιου είδους οικονομία προέρχεται από την αντίληψη, ότι ο σκοπός της συμπεριφοράς των ανθρώπινων όντων είναι η απόκτηση του μέγιστου χρηματικού κέρδους. Η αμιγής οικονομία της αγοράς στηρίζεται γενικά, στις φιλελεύθερες αρχές του φονταμενταλισμού της αγοράς.

Ωστόσο, οι αντιλήψεις του φιλελευθερισμού βρίσκονταν κοντά στην αμιγή οικονομία της αγοράς. Είχε ως αξίωμα, ότι το άτομο είναι η μονάδα της κοινωνίας και ότι το κράτος δεν παρεμβαίνει περιοριστικά στην ελεύθερη δράση του ατόμου, στην

⁵⁶ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

ελεύθερη λειτουργία των επιχειρήσεων, της αγοράς και της οικονομίας της αγοράς, αλλά περιορίζεται στην εξασφάλιση της ασφάλειας για το άτομο, της δικαιοσύνης, της ιδιοκτησίας, της ελευθερίας στις συμβάσεις και στις άλλες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δραστηριότητες.

Τέλος, η ύπαρξη και απρόσκοπτη λειτουργία μιας αμιγούς οικονομίας της αγοράς έχει μια σειρά από προϋποθέσεις, οι κυριότερες εκ των οποίων είναι οι εξής: α) ο κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας, β) η ατομική ιδιοκτησία και ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας, γ) ο τέλειος ανταγωνισμός, δ) η γενίκευση της εμπορευματικής παραγωγής, ε) το ελάχιστο κράτος και στ) ο σκληρός προϋπολογισμός.

3.4 Θετικές επιδράσεις της οικονομίας της αγοράς

Η αγορά είναι ένας εξαιρετικός μηχανισμός που εξυπηρετεί αποτελεσματικά την ανθρωπότητα εδώ και χιλιάδες χρόνια. Έχει ορισμένες μοναδικές ιδιότητες και πλεονεκτήματα, που κανένας άλλος οικονομικός θεσμός δεν μπορεί να αντικαταστήσει αποτελεσματικότερα. Συμβάλλει στη λύση πολλών οικονομικών προβλημάτων, όπως είναι η ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών του ανθρώπου, ο εφοδιασμός, η τροφοδοσία της κοινωνίας με καταναλωτικά αγαθά, υπηρεσίες, επενδυτικά αγαθά και άλλους παραγωγικούς συντελεστές, η εξισορρόπηση παραγωγής και αναγκών, προσφοράς και ζήτησης, η διαμόρφωση των τιμών κ.λπ. Από την άλλη πλευρά όμως, η αγορά δεν μπορεί μόνη της να λύσει όλα τα οικονομικά προβλήματα. Κάτω από ορισμένες συνθήκες μάλιστα, παρουσιάζει δυσλειτουργίες, προκαλεί στρεβλώσεις και δημιουργεί προβλήματα.

Η αγορά διαθέτει εγγενείς μηχανισμούς διόρθωσης των ανισορροπιών και επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων. Οι διακυμάνσεις της αγοράς αποτελούν διορθωτικούς μηχανισμούς των ανισορροπιών, που κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία μιας νέας αναπροσαρμοσμένης ισορροπίας.

Σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού η αγορά, μέσω του μηχανισμού των τιμών και του κέρδους, μπορεί να συμβάλλει στην άριστη κατανομή των πόρων μεταξύ των διάφορων κλάδων της οικονομίας, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγονται τα αγαθά

που προτιμούν οι καταναλωτές και σε ποσότητες που τα προτιμούν. Επιτελεί τη λειτουργία αυτή αυτόματα και με σχετικά περιορισμένο κόστος.⁵⁷

Επίσης, ο ανταγωνισμός της αγοράς αναγκάζει τις επιχειρήσεις να μειώσουν το κόστος και τις τιμές. Ο ίδιος ο μηχανισμός των τιμών θεωρείται ως το λιγότερο δαπανηρό μέσο μετάδοσης των πληροφοριών στις επιχειρήσεις για το κόστος παραγωγής, για την προσφορά και τη ζήτηση, για τις προτιμήσεις των καταναλωτών και τις μεταβολές τους.

Οι μηχανισμοί της αγοράς συμβάλλουν στην αποδοτική λειτουργία της οικονομίας. Ο ανταγωνισμός αναγκάζει τους παραγωγούς να περιορίσουν τις σπατάλες και να αξιοποιήσουν αποδοτικά τα κεφάλαια, τον τεχνολογικό εξοπλισμό, το εργατικό δυναμικό και τους άλλους περιορισμένους πόρους.

Ένα από τα θετικά στοιχεία της οικονομίας της αγοράς συνίσταται στο γεγονός, ότι η απόκτηση και επεξεργασία της πληροφορίας, της γνώσης και τα κίνητρα για την πρακτική αξιοποίησή τους, αποτελούν μια οργανική ενότητα. Εάν δεν υπάρχουν εμπόδια για την ελεύθερη είσοδο των ιδιωτικών επιχειρηματιών και ακόμα περισσότερο, εάν η είσοδος διευκολύνεται από την κεφαλαιαγορά και το νομικό καθεστώς, εάν η ατομική ιδιοκτησία και οι ιδιωτικές συμβάσεις προστατεύονται επαρκώς, και εάν οι δραστηριότητες συντονίζονται κυρίως από την αγορά, τότε η αξιοποίηση αυτή συντελείται αποκεντρωμένα.

Η οικονομία της αγοράς επίσης, υπό ορισμένες προϋποθέσεις συμβάλλει στην δυναμική αύξηση της παραγωγής και του πλούτου. Μεταξύ των προϋποθέσεων είναι να υπάρξει σταθερότητα και επαρκής ενεργός ζήτηση.

3.5 Αρνητικές επιπτώσεις και οι αποτυχίες της οικονομίας της αγοράς⁵⁸

Η κριτική της αγοράς, της οικονομίας της αγοράς, των συναλλακτικών, χρηματοπιστωτικών σχέσεων είναι ιδιαίτερα ευρύτατη. Η κριτική εστιάζεται στις αρνητικές επιπτώσεις που έχει η οικονομία της αγοράς και ιδιαίτερα ο φονταμενταλισμός της αγοράς στην κοινωνική δικαιοσύνη, στις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες, στις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας, στην απασχόληση, την ανεργία και στις εργασιακές σχέσεις, στον μη αγοραίο τομέα της κοινωνίας, στις κοινωνικές αξίες και στο περιβάλλον.

⁵⁷ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

⁵⁸ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

Η διανομή του εισοδήματος και του πλούτου που πραγματοποιείται από τον μηχανισμό της αγοράς χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισότητες οι οποίες, κατά κανόνα, είναι μεγαλύτερες από τις ανισότητες της μικτής οικονομίας. Η οικονομία της αγοράς χαρακτηρίζεται από οικονομικές ανισορροπίες και κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας. Οι εσωτερικές και εξωτερικές ανισορροπίες της οικονομίας είναι μόνιμο φαινόμενο στην οικονομία της αγοράς. Εκδηλώνεται με την μορφή ανισορροπίας προσφοράς και ζήτησης προϊόντων, υπηρεσιών, εργασίας και κεφαλαίου, με την μορφή υπερπαραγωγής, υπερπροσφοράς ή ανεπαρκούς ζήτησης, ανεργίας, πληθωρισμού, στασιμότητα πληθωρισμού, ελλείμματος στον κρατικό προϋπολογισμό, στο εμπορικό ισοζύγιο, στο ισοζύγιο διεθνών πληρωμών και με άλλες μορφές. Η ισορροπία είναι προσωρινό φαινόμενο και αποκαθίσταται μέσω ανισορροπιών και διακυμάνσεων. Οι ανισορροπίες κάτω από ορισμένες συνθήκες, οδηγούν σε περιοδικές οικονομικές κρίσεις.

Η οικονομία της αγοράς επίσης, έχει καταστροφικές επιπτώσεις. Η αποτελεσματική λειτουργία της αυτορυθμιζόμενης αγοράς προϋποθέτει την ύπαρξη αδρανούς παραγωγικού δυναμικού και εφεδρικού εργατικού δυναμικού. Μόνο με αυτές τις προϋποθέσεις μπορεί να προσαρμόζεται εύκολα και ελαστικά στις οικονομικές διακυμάνσεις, στη μεταβαλλόμενη ζήτηση επενδυτικών αγαθών, κεφαλαίων και εργατικού δυναμικού. Αυτό σημαίνει, ότι η οικονομία της αγοράς συνεπάγεται κάποιες σπατάλες και οικονομικές απώλειες και δε μπορεί να εξασφαλίσει πλήρη απασχόληση και αδρανοποίηση τμήματος των συντελεστών παραγωγής με καταστροφικές συνέπειες, σε ορισμένες περιπτώσεις. Στην περίοδο της κρίσης και της ύφεσης για παράδειγμα, καταστρέφεται ένα μέρος του παραγωγικού δυναμικού. Καταστροφικές συνέπειες για τον άνθρωπο έχει η ανεργία. Η οικονομία της αγοράς αποτελεί μια από τις βασικές αιτίες της καταστροφής του περιβάλλοντος και των ανθρώπινων αξιών.

Οι διακυμάνσεις των αγορών, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι εκτός λογικής και έχουν απρόβλεπτες επιπτώσεις. Αυτό συμβαίνει συχνά στις χρηματιστηριακές αγορές. Οι τιμές των μετοχών αυξάνονται κατακόρυφα ή κάνουν βουτιά αδικαιολόγητα. Όταν η χρηματιστηριακή αγορά σημειώνει άνοδο, τότε ορισμένοι πωλούν επειδή πωλούν και κάποιοι άλλοι, επειδή κάνουν επενδύσεις της στιγμής, ενώ όταν η αγορά σημειώνει πτώση, τότε δημιουργείται πανικός και πολλοί αγοράζουν

μιμούμενοι άλλους που αγοράζουν. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η αγορά δεν εγγυάται τη λήψη λογικών αποφάσεων και την άριστη κατανομή των πόρων.⁵⁹

Η οικονομία της αγοράς συνεπάγεται αναγκαστικά την ύπαρξη της ανεργίας. Η αποτελεσματική λειτουργία του αυτορυθμιζόμενου μηχανισμού της αγοράς προϋποθέτει την ύπαρξη ενός εφεδρικού εργατικού δυναμικού, ο οποίος συστέλλεται ή διαστέλλεται ανάλογα με τις διακυμάνσεις της οικονομίας της αγοράς. Το κεντρικό πρόβλημα, το οποίο η «καλή» κοινωνία πρέπει εδώ να αντιμετωπίσει είναι η τάση της σύγχρονης οικονομίας για περιόδους παρατεταμένης ύφεσης και κάμψης, που συνοδεύονται αναπόφευκτα από μεγαλύτερη ανεργία. Αυτές οι συνεχείς επαναλαμβανόμενες καταστάσεις και όχι η συνεχής υγιής επέκταση, είναι ένα βασικό στοιχείο του συστήματος της αγοράς. Έτσι, στη σύγχρονη εποχή, βασικό πρόβλημα αποτελεί και η συνεχιζόμενη ανεργία, ακόμη και σε χρονικές περιόδους οικονομικής ανόδου και ευμάρειας. Η οικονομία της αγοράς επηρεάζει γενικότερα τις συνθήκες εργασίας, απασχόλησης και αμοιβής των εργαζομένων. Ο αυτορυθμιζόμενος μηχανισμός της αγοράς έχει, όχι μόνο θετικές αλλά και αρνητικές επιπτώσεις σε αυτούς τους τομείς. Το κράτος, με τις παρεμβάσεις του, προσπαθεί να βελτιώσει τις ατέλειες της αγοράς. Η ενίσχυση της αμιγούς οικονομίας της αγοράς, έχει κατά κανόνα, αρνητικές επιπτώσεις στις συνθήκες απασχόλησης και αμοιβής.

Η ρύπανση του περιβάλλοντος είναι επίσης, εν μέρει, συνέπεια της οικονομίας της αγοράς. Υπάρχουν βέβαια και άλλοι παράγοντες που έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Εκτός από αυτά, οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομίας της αγοράς εμφανίζονται στη σύγχρονη εποχή σε παγκόσμιο επίπεδο. Πρόκειται κυρίως, για τις ανισορροπίες των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών, για τις τεράστιου όγκου ανεξέλεγκτες παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συναλλαγές και τις διεθνείς χρηματοπιστωτικές κρίσεις που συνεπάγονται. Η δυναμική της κοινωνίας της αγοράς υπονομεύει τις παραδοσιακές δομές εξουσίας και θρυμματίζει τις τοπικές κοινότητες.⁶⁰

⁵⁹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

⁶⁰ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

3.6 Η ανάγκη για κρατική παρέμβαση

Η ανάγκη του κοινωνικού κράτους συνδέεται με τρία συγκεκριμένα προβλήματα και την ανάγκη αντιμετώπισής τους: 1) τις ατέλειες της αγοράς και την ανάγκη διόρθωσής τους ή εξάλειψής τους, 2) τις ανισότητες κατανομής του εισοδήματος και του πλούτου και την ανάγκη άμβλυνσής τους και 3) την ανάγκη χρησιμοποίησης του κράτους για την πραγμάτωση ορισμένων γενικά αποδεκτών ηθικών αρχών. Παρακάτω αναλύονται οι τρεις αυτές πτυχές, για τις οποίες είναι αναγκαία η κρατική παρέμβαση.

1. Η ανάγκη διόρθωσης των ατελειών της αγοράς

Η διόρθωση των ατελειών της οικονομίας της αγοράς απαιτεί την κρατική παρέμβαση.

- Η λειτουργία της αγοράς, πέρα από τις θετικές επιδράσεις, συνεπάγεται και πολλές εξωτερικές οικονομικές επιβαρύνσεις και άλλες επιπτώσεις που επηρεάζουν αρνητικά την ευημερία. Το κινήγι του κέρδους προσδίδει μεγάλο δυναμισμό στην οικονομία της αγοράς, αλλά ταυτόχρονα, μπορεί να προκαλέσει βλάβη στις συνθήκες διαβίωσης. Για παράδειγμα, τα φυτοφάρμακα από την μία πλευρά έχουν θετική επίδραση στην κοινωνική ευημερία, διότι αυξάνουν την παραγωγή, βελτιώνουν τις στρεμματικές αποδόσεις και σε ορισμένες περιπτώσεις, και την ποιότητα των προϊόντων. Από την άλλη πλευρά όμως, ρυπαίνουν το περιβάλλον και απειλούν την ευημερία και την υγεία των ανθρώπων.

Η αυτορυθμιζόμενη αγορά δεν μπορεί να εξαλείψει αυτές τις αρνητικές επιπτώσεις, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη, ότι η βλάβη στην υγεία και στο περιβάλλον εμφανίζεται, πολλές φορές, με την πάροδο πολλών ετών και δεκαετιών και είναι δύσκολο ή αδύνατο να αναγνωριστούν εκείνοι που έχουν υποστεί βλάβη. Στις περιπτώσεις αυτές, απαιτείται η παρέμβαση του κράτους, των ρυθμιστικών αρχών που προσπαθούν να διορθώσουν τις ατέλειες της αγοράς με τον καθορισμό προδιαγραφών και με την επιβολή ποινών σε περίπτωση παραβίασής τους.

- Το κοινωνικό κράτος είναι αναγκαίο για την εξασφάλιση των δημόσιων αγαθών, τα οποία ο ιδιωτικός τομέας δεν προσφέρει σε επαρκή ποσότητα και σε τιμές προσιτές για όλα τα μέλη της κοινωνίας. Στην κατηγορία αυτή, είναι τα λεγόμενα *αξιοκρατικά αγαθά*, δηλαδή τα καταναλωτικά αγαθά τα οποία, όσον αφορά την φυσική τους παρουσία, είναι ιδιωτικά αγαθά, αλλά στην περίπτωσή τους, το κράτος περιορίζει την κυριαρχία του καταναλωτή και επανεξετάζει τις αποφάσεις του. Αυτό

συμβαίνει, διότι ο καταναλωτής δεν παίρνει πάντα αποφάσεις που μεγιστοποιούν την ωφέλειά του. Για παράδειγμα, καπνίζει, παρ' όλο που αυτό δεν ωφελεί, αλλά βλάπτει την υγεία, δεν χρησιμοποιεί ζώνη ασφαλείας στο αυτοκίνητο, οι κάτοικοι των φτωχών συνοικιών αγοράζουν μεταχειρισμένα αυτοκίνητα αντί να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο.

Το κράτος σε αυτές τις περιπτώσεις, αφαιρεί την απόφαση από τα χέρια του καταναλωτή. Κάνει υποχρεωτική τη βασική εκπαίδευση, τη χρησιμοποίηση της ζώνης ασφαλείας, απαγορεύει τα ναρκωτικά κ.λπ. Στηρίζει όλες τις προδιαγραφές και με ποινές, ώστε να πείσει και να επιβάλλει στον καταναλωτή την κατανάλωση ορισμένων αγαθών και την χρήση ορισμένων υπηρεσιών και να τον αποτρέψει από την κατανάλωση άλλων αγαθών.

Ένα μέτρο που χρησιμοποιεί το κοινωνικό κράτος για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών είναι η κάλυψη των αναγκών για δημόσια αγαθά και υπηρεσίες με κρατική χρηματοδότηση, με παραγωγή ή κρατικές προμήθειες, όπως στην περίπτωση της παιδείας. Άλλα μέτρα για την επίτευξη των σκοπών του είναι η επιδότηση των βασικών ειδών διαβίωσης, όπως των φαρμάκων και η υψηλή φορολογία στα αγαθά που βλάπτουν την υγεία, όπως τα τσιγάρα, τα αλκοολούχα ποτά, κ.λπ.

- Προκειμένου να εξαλείψει τις ατέλειες της πληροφόρησης που οδηγούν σε αποτυχίες της αγοράς, το κράτος επωμίζεται τη συγκέντρωση, αξιολόγηση και επεξεργασία των αναγκαίων πληροφοριών, τη μετάδοσή τους στους καταναλωτές κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγουν την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών που βλάπτουν την υγεία τους. Στην επίτευξη αυτού του στόχου συμβάλλουν τα ιδρύματα ελέγχου της ποιότητας τροφίμων και φαρμάκων, οι θεσμοί προστασίας των καταναλωτών, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και άλλοι θεσμοί.

- Η παρέμβαση του κράτους είναι αναγκαία για την προστασία των καταναλωτών από τα μονοπώλια. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, θεσπίζει αντιμονοπωλιακούς νόμους, συγκροτεί επιτροπές ανταγωνισμού και άλλους θεσμούς.

Οι ατέλειες της αγοράς αποτελούν τη βασική αιτία δημιουργίας του κοινωνικού κράτους. Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν, ότι οι αποτυχίες της οικονομίας της αγοράς επέρχονται, εφόσον η αγορά αφεθεί μόνη της και λειτουργεί ελεύθερα. Σε αυτήν την περίπτωση, προκαλεί σοβαρές κοινωνικές ενστάσεις, προωθεί αρνητικά κίνητρα και γενικώς, προκαλούνται ανεπιθύμητες και επιβλαβείς και για το

ίδιο το σύστημα συνέπειες. Γι' αυτό είναι αναγκαία η ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης.⁶¹

1. Η αναγκαιότητα άμβλυνσης των εισοδηματικών ανισοτήτων

Η λειτουργία της αγοράς και ο ανταγωνισμός δημιουργούν αναπόφευκτα εισοδηματικές και άλλες ανισότητες. Εάν αυτές οι ανισότητες είναι υπερβολικά μεγάλες και έρχονται σε αντίθεση με τις γενικά αποδεκτές ηθικές αρχές, τότε απειλούν την κοινωνική ειρήνη και την ικανότητα λειτουργίας της ίδιας της αγοράς. Η έλλειψη ευκαιριών για τις χαμένες και εξαθλιωμένες μάζες του ανταγωνισμού και τα παιδιά τους, συνεπάγεται όχι μόνο την απειλή αύξησης της εγκληματικότητας, αποσύνθεσης και έκρηξης της κοινωνίας –θέτοντας έτσι, σε κίνδυνο και την ζωή των πλουσίων- αλλά, αφού αποκλείονται από την οικονομική ζωή, χάνονται για την κοινωνία και για το ίδιο το σύστημα της αγοράς οι δημιουργικές ικανότητες ταλαντούχων ανθρώπων.

Η απεριόριστη λειτουργία της αγοράς, κατά παράδοξο τρόπο, απειλεί την ίδια την αγορά, αφού σαν συνέπεια της διαφοροποίησης, μακροπρόθεσμα δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ανεμπόδιστα και με πληρότητα, μια από τις βασικές αρχές της αγοράς: ο ανταγωνισμός των ικανοτήτων και η επιλογή που συντελείται με βάση τον ανταγωνισμό. Οι υπερβολικές ανισότητες και οι αρνητικές επιπτώσεις τους, καθιστούν αναγκαίο τον παρεμβατισμό του κράτους, με σκοπό την άμβλυνση των ανισοτήτων αυτών. Ο σκοπός αυτός μπορεί να επιτευχθεί με προοδευτική φορολογία των εισοδημάτων και της περιουσία, με αύξηση των δημόσιων δαπανών, με επιδοτήσεις των ανέργων και της απασχόλησης και με άλλα μέτρα. Όλα αυτά συμβάλλουν στη δημιουργία του κοινωνικού κράτους.⁶²

3.7 Ο νέος ρόλος του κράτους στον 21ο αιώνα. Ο πολιτισμός έχει σημασία

Παρόλο που η Συνθήκη της Ρώμης⁶³ είχε αφήσει τις πολιτιστικές δραστηριότητες εκτός του ευρωπαϊκού πλαισίου, ορισμένα πολιτιστικά μέτρα λήφθηκαν στη δεκαετία του '80 με μη υποχρεωτικά ψηφίσματα του Συμβουλίου,

⁶¹ Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

⁶² Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση

⁶³ Βλ. επόμενο κεφάλαιο

όπως κυρίως: για την ετήσια ανακήρυξη μιας ευρωπαϊκής πολιτιστικής πρωτεύουσας, τους ειδικούς όρους εισόδου των νέων στα μουσεία και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και τη δημιουργία διεθνικών πολιτιστικών διαδρομών. Ήδη, έχει καθοριστεί ο τρόπος ορισμού των ευρωπαϊκών πολιτιστικών πόλεων για την περίοδο 2005 – 2019.

Ο πολιτισμός εισήλθε πλήρως στο πεδίο δράσης της Κοινότητας με τη Συνθήκη του Μάαστριχ⁶⁴. Η κοινή πολιτιστική πολιτική δεν επιδιώκει την εναρμόνιση των πολιτιστικών ταυτοτήτων των κρατών μελών. Αντίθετα, επιδιώκει τη διατήρηση της ποικιλομορφίας. Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ένωση δηλώνει ότι σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η δράση της αποσκοπεί στην ενθάρρυνση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό είναι αναγκαίο, υποστηρίζει και συμπληρώνει τη δράση τους, στους εξής τομείς: βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές και καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα.⁶⁵

Για να συμβάλλει στην υλοποίηση αυτών των στόχων, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο θεσπίζουν δράσεις, χωρίς να εναρμονίζουν τις νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις των κρατών μελών. Το Συμβούλιο αποφασίζει ομόφωνα για τη διαπραγμάτευση και τη σύναψη εμπορικών συμφωνιών στον τομέα του εμπορίου των πολιτιστικών και οπτικοακουστικών υπηρεσιών, όταν υπάρχει κίνδυνος οι συμφωνίες αυτές να θίξουν την πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία της Ένωσης.

Το πρόγραμμα «Πολιτισμός (2007 – 2013)» επιδιώκει την ανάδειξη του πολιτιστικού χώρου, ο οποίος είναι κοινός για τους Ευρωπαίους και βασίζεται στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά, μέσω της ανάπτυξης της πολιτιστικής συνεργασίας των δημιουργών, των πολιτιστικών παραγόντων και των πολιτιστικών οργανισμών, στις χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα, με σκοπό να ενθαρρύνει τη δημιουργία ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Οι επιμέρους στόχοι του προγράμματος είναι: η προώθηση της διακρατικής κινητικότητας των εργαζομένων στον πολιτιστικό τομέα, η

⁶⁴ Βλ. επόμενο κεφάλαιο

⁶⁵ www.europedia.moussis.eu, *Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2011

ενθάρρυνση της διακρατικής κυκλοφορίας των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών έργων και προϊόντων και η ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου.

Η Κοινότητα θα πρέπει να συνδυάσει τους στόχους που συνδέονται με την ολοκλήρωση της ενιαίας αγοράς, με τους στόχους που αφορούν την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς των κρατών μελών. Θεσπίζει, μεταξύ άλλων, μια νομική διαδικασία για την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που έχουν εξέλθει παράνομα από το έδαφος κράτους μέλους και συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών των κρατών μελών.

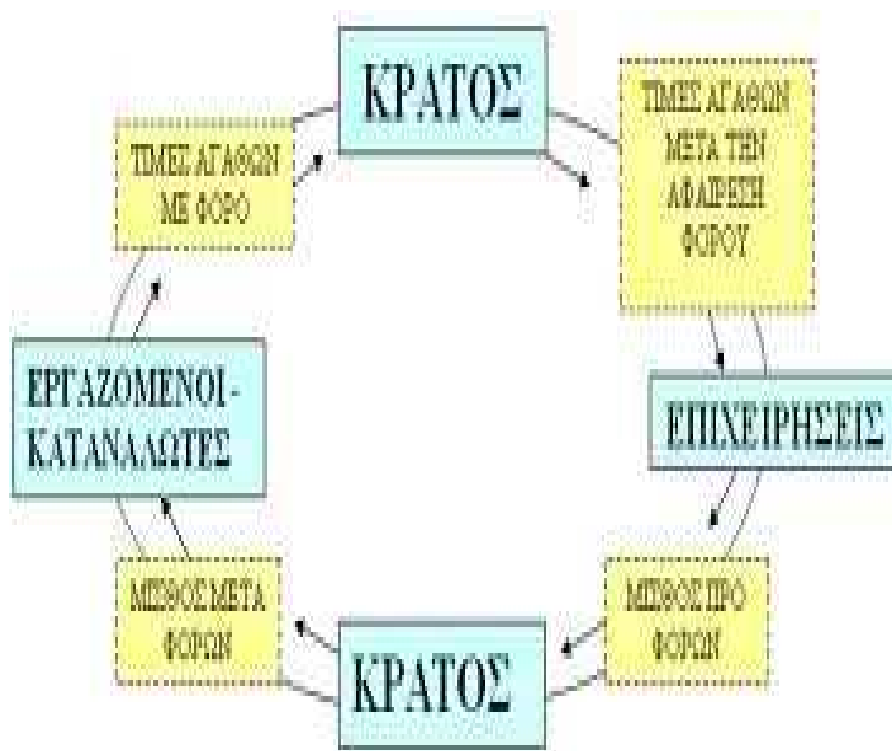
Ένα αποτελεσματικό και αυστηρό σύστημα *προστασίας του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων*, είναι ένα βασικό μέσο για να εξασφαλίσει η ευρωπαϊκή πολιτιστική δημιουργικότητα και παραγωγή, τους αναγκαίους πόρους και να διασφαλιστεί η αυτονομία και η αξιοπρέπεια των δημιουργών και των ερμηνευτών. Τα *δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας* προστατεύονται επίσης, στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω μιας οδηγίας που εναρμονίζει τη διάρκεια της προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας στα 70 έτη από το θάνατο του δημιουργού για τα λογοτεχνικά, καλλιτεχνικά, κινηματογραφικά ή οπτικοακουστικά έργα.⁶⁶

Μια οδηγία αναγνωρίζει το δικαίωμα μεταπώλησης ως δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και επιτρέπει σε έναν καλλιτέχνη ή στους κληρονόμους του να εισπράξουν ένα ποσοστό επί της τιμής του έργου, κατά τη μεταπώλησή του από επαγγελματία της αγοράς τέχνης, όπως είναι οι οίκοι δημοπρασίας, οι γκαλερί ή κάθε άλλος έμπορος τέχνης. Οι Συνθήκες αυτές συμβάλλουν στην εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας των έργων, επιτρέποντας συγχρόνως την πρόσβαση του κοινού στο υλικό που μπορεί να διανέμεται μέσω internet.

Τέλος, από τα τέλη της δεκαετίας του '80, η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί το βιβλίο και την ανάγνωση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει και άλλες μόνιμες πολιτιστικές αξίες: ενθαρρύνει το συντονισμό των ιδρυμάτων για την προώθηση της τέχνης και του πολιτισμού – χορηγίες, χρηματοδοτεί έναν αυξανόμενο αριθμό υποτροφιών κατάρτισης, καθώς και πολιτιστικά και καλλιτεχνικά σχέδια στα κράτη μέλη. Χορηγεί κάθε χρόνο επιδοτήσεις σε σχέδια διατήρησης και προώθησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, όπως ο Παρθενώνας της Αθήνας και η Λατινική Αγορά της Ρώμης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξάλλου, επιδιώκει την ενθάρρυνση της

⁶⁶ www.europedia.moussis.eu, *Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2011

καλλιτεχνικής και πολιτιστικής δημιουργίας, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και την ανάπτυξη των πολιτιστικών ανταλλαγών και πολιτιστικών δικτύων ευρωπαϊκής διάσπασης σε όλους τους καλλιτεχνικούς τομείς.⁶⁷

⁶⁷ www.europedia.moussis.eu, Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 2011

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΗΝ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ - ΔΙΑΦΥΛΑΞΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1.1 Οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Θεμέλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι το κράτος δικαίου. Αυτό σημαίνει, ότι όλες οι ενέργειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζονται στις Συνθήκες, τις οποίες όλα τα κράτη μέλη της Ένωσης ενέκριναν εκούσια και δημοκρατικά. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν μπορεί να προτείνει ρυθμίσεις για έναν τομέα πολιτικής που δεν αναφέρεται στις Συνθήκες.

Οι Συνθήκες είναι δεσμευτικές συμφωνίες μεταξύ των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ορίζουν τους στόχους της Ε.Ε., τους κανόνες που διέπουν τα θεσμικά όργανα, τον τρόπο λήψης των αποφάσεων και τη σχέση της Ε.Ε. με τις χώρες μέλη της. Επίσης, οι Συνθήκες τροποποιούνται, ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να γίνει πιο αποτελεσματική και διαφανής, να προετοιμαστεί καλύτερα για τις νέες χώρες μέλη και να καθιερώσει νέες μορφές συνεργασίας, όπως το κοινό νόμισμα.⁶⁸

Οι κυριότερες Συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις σημαντικότερες θεσμικές αλλαγές, ξεκινώντας από τις προγενέστερες, είναι οι ακόλουθες:

1.1.1 Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, συνθήκη ΕΚΑΧ (1952)

Η συνθήκη ΕΚΑΧ, η οποία υπεγράφη στο Παρίσι στις 18 Απριλίου 1951, συνενώνει τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ιταλία και τις χώρες της Μπενελούξ σε μια κοινότητα, που έχει ως αποστολή την οργάνωση της ελεύθερης κυκλοφορίας άνθρακα και χάλυβα, καθώς και την ελεύθερη πρόσβαση στις πηγές παραγωγής. Επίσης, μια κοινή Ανώτατη Αρχή εποπτεύει την αγορά, την τήρηση κανόνων ανταγωνισμού, καθώς και τη διαφάνεια των τιμών. Τα θεσμικά όργανα, με τη σημερινή τους μορφή, προέρχονται από τη συνθήκη ΕΚΑΧ.

⁶⁸ www.europa.eu, *Οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υπεγράφη η συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας*

Στόχος της συνθήκης EKAX είναι να συμβάλλει, χάρη στη δημιουργία κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, στην οικονομική ανάπτυξη, στην αύξηση της απασχόλησης και στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου. Ως εκ τούτου, τα θεσμικά όργανα οφείλουν να μεριμνούν για τον τακτικό εφοδιασμό της κοινής αγοράς, διασφαλίζοντας ίση πρόσβαση στις πηγές παραγωγής, τη θέσπιση των χαμηλότερων δυνατών τιμών και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας του εργατικού δυναμικού.

Εν όψει της εγκαθίδρυσης της κοινής αγοράς, η συνθήκη θεσπίζει την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων, χωρίς την επιβολή δασμών ή φορολογικών επιβαρύνσεων. Επίσης, η συνθήκη απαγορεύει όλα τα μέτρα ή τις πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, τις επιδοτήσεις, τις ενισχύσεις ή τις ειδικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονται από τα κράτη, καθώς και τις περιοριστικές πρακτικές.

Η EKAX διεξάγει μελέτες για την εξέλιξη των τιμών και των αγορών, προκειμένου να συμπληρώνει τις πληροφορίες που της παρέχουν οι επιχειρήσεις και οι διάφορες ενώσεις.⁶⁹

- Η *χρηματοδότηση* της EKAX προέρχεται από εισφορές επί της παραγωγής άνθρακα και χάλυβα και από τη σύναψη δανείων.
- Στον τομέα των *επενδύσεων*, εκτός από τη χορήγηση δανείων, η EKAX δύναται να χορηγεί εγγυήσεις για τα δάνεια που συνάπτουν οι επιχειρήσεις με τρίτους. Επίσης, η EKAX έχει τη δυνατότητα να κατευθύνει τις επενδύσεις, τις οποίες δεν χρηματοδοτεί.
- Όσον αφορά την *παραγωγή*, η EKAX διαδραματίζει κυρίως έμμεσο, επικουρικό ρόλο, μέσω της συνεργασίας με τις κυβερνήσεις και τις παρεμβάσεις στον τομέα των τιμών και της εμπορικής πολιτικής. Ωστόσο, σε περίπτωση μείωσης της ζήτησης ή ανεπαρκούς παραγωγής, η EKAX δύναται να παρεμβαίνει άμεσα, είτε με την επιβολή ποσοστώσεων με στόχο την οργανωμένη μείωση της παραγωγής, είτε, σε περίπτωση ανεπαρκούς παραγωγής, με τον καθορισμό προτεραιοτήτων κατανάλωσης, την κατανομή των πόρων και τον καθορισμό του επιπέδου των εξαγωγών στο πλαίσιο των προγραμμάτων παραγωγής.
- Σε ότι αφορά τον καθορισμό των *τιμών*, η συνθήκη απαγορεύει κάθε πρακτική που εισάγει διακρίσεις, κάθε αθέμιτη πρακτική ανταγωνισμού και κάθε πρακτική που

⁶⁹ www.europa.eu, *Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, συνθήκη EKAX, Σύνοψη της νομοθεσίας της Ε.Ε.*

εισάγει διακρίσεις υπό μορφή εφαρμογής άνισων όρων σε συγκρίσιμες συναλλαγές. Οι κανόνες αυτοί εφαρμόζονται στον τομέα των μεταφορών.

- Προκειμένου να διασφαλίσει τον ελεύθερο ανταγωνισμό, η Ανώτατη Αρχή πρέπει να είναι ενήμερη για όλες τις δράσεις των κρατών μελών που ενδέχεται να τον θέτουν σε κίνδυνο. Επίσης, η συνθήκη πραγματεύεται τρεις συγκεκριμένες περιπτώσεις που είναι δυνατόν να στρεβλώνουν τον ανταγωνισμό: τις συμπράξεις, τις συγκεντρώσεις και τις καταχρήσεις δεσπόζουσας θέσης.
- Οι μισθοί και η διακίνηση του εργατικού δυναμικού αποτελούν ένα σημαντικό μέρος της συνθήκης. Αν και οι μισθοί εμπίπτουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών, η Ανώτατη Αρχή δύναται να παρεμβαίνει σε περιπτώσεις ασυνήθιστα χαμηλών μισθών ή μειώσεων των μισθών, υπό ορισμένους όρους, που ορίζονται ρητά στη συνθήκη.
- Τέλος, η συνθήκη περιλαμβάνει επίσης, διατάξεις για την *εμπορική πολιτική* της ΕΚΑΧ έναντι τρίτων χωρών. Αν και δεν θίγεται η αρμοδιότητα των κυβερνήσεων των κρατών μελών, η Κοινότητα έχει ορισμένα προνόμια, όπως ο καθορισμός των μέγιστων και ελάχιστων δασμολογικών συντελεστών, ο έλεγχος της χορήγησης αδειών εξαγωγής ή εισαγωγής και το δικαίωμα να ενημερώνεται σχετικά με τις εμπορικές συνθήκες που συνάπτονται στον τομέα του άνθρακα και του χάλυβα.

Ο απολογισμός της ΕΚΑΧ είναι θετικός. Η Κοινότητα κατόρθωσε να αντιμετωπίσει τις διάφορες κρίσεις, διασφαλίζοντας μια ισόρροπη ανάπτυξη της παραγωγής και της διανομής των πόρων και συμβάλλοντας στις αναγκαίες βιομηχανικές αναδιαρθρώσεις και μετατροπές. Η παραγωγή χάλυβα τετραπλασιάστηκε σε σχέση με την δεκαετία του '50. Ο παραγόμενος χάλυβας είναι καλύτερης ποιότητας, φθηνότερος και καθαρότερος. Όσον αφορά τον άνθρακα, η παραγωγή του μειώθηκε, καθώς και το απασχολούμενο εργατικό δυναμικό. Ωστόσο, ο τομέας πέτυχε υψηλό επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης, ασφάλειας και περιβαλλοντικής ποιότητας. Τα συστήματα κοινωνικής διαχείρισης της ΕΚΑΧ, όπως πρόωρη συνταξιοδότηση, προσωρινές αποζημιώσεις, ενισχύσεις για την κινητικότητα, επιμόρφωση, αποδείχθηκαν ιδιαίτερα αποτελεσματικά μέσα αντιμετώπισης των κρίσεων.⁷⁰

⁷⁰ www.europa.eu, Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, συνθήκη ΕΚΑΧ, Σύνοψη της νομοθεσίας της Ε.Ε.

1.1.2 Συνθήκες της Ρώμης – Συνθήκες EOK και EURATOM (1958)

Η συνθήκη της Ρώμης, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) υπεγράφη στη Ρώμη στις 25 Μαρτίου 1957 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1958. Η συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Euratom) υπεγράφη ταυτόχρονα και, ως εκ τούτου, οι δύο αυτές συνθήκες είναι γνωστές ως «συνθήκες της Ρώμης».⁷¹

Στόχος της συνθήκης της Ρώμης ήταν η δημιουργία μιας κοινής αγοράς πυρηνικών υλικών και εφοδίων, η κατάρτιση μιας κοινής πυρηνικής νομοθεσίας, η εγκατάσταση ενός κοινού συστήματος εφοδιασμού πρώτων υλών, ενός συστήματος ελέγχου για την ειρηνική χρησιμοποίηση της πυρηνικής ενέργειας καθώς και κοινών κανόνων ασφαλείας και υγιεινής του πληθυσμού και των εργαζομένων έναντι της ραδιενέργειας.

Το κύριο στοιχείο της συνθήκης ήταν ο συντονισμός των ερευνητικών προγραμμάτων των κρατών μελών και η δημιουργία ενός κοινού προγράμματος έρευνας, το οποίο θα έθετε σε λειτουργία ένα Κοινό Κέντρο Ερευνών, θα ανέπτυξε την τεχνολογία και θα παρακινούσε την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας στην Ευρώπη.

Μαζί με τη συνθήκη της EURATOM, τα αρχικά έξι κράτη μέλη υπέγραψαν στη Ρώμη και την συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Σύμφωνα με αυτή, οι κοινοτικοί θεσμοί θα έπρεπε να προχωρήσουν στη δημιουργία μιας κοινής αγοράς μεταξύ των μελών. Αυτή θα περιελάμβανε την πραγματοποίηση μιας τελωνειακής ένωσης, καθώς και την υλοποίηση των εξής τεσσάρων ουσιωδών ελευθεριών μέσω κοινών πολιτικών: της ελεύθερης κυκλοφορίας των βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων, της ελεύθερης κυκλοφορίας των μισθωτών εργαζομένων, της ελεύθερης εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών από ανεξάρτητους επαγγελματίες και επιχειρήσεις και τέλος, της ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων.⁷²

1.1.3 Η Συνθήκη Συγχωνεύσεως – Συνθήκη των Βρυξελλών (1967)

⁷¹ www.e-edc.eu, *Ευρωπαϊκές Συνθήκες*

⁷² Πάλλης Δ. (2005), *Η Συνθήκη της Ρώμης*, Σημειώσεις για το μάθημα «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Αθήνα

Η Συνθήκη Συγχώνευσης του 1965 ενοποίησε τα όργανα άσκησης της εκτελεστικής εξουσίας. Οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες ιδρύθηκαν ως αποτέλεσμα της συγχώνευσης των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας. Η Συνθήκη υπογράφηκε στις Βρυξέλλες στις 8 Απριλίου 1965, ενώ άρχισε να ισχύει την 1^η Ιουλίου 1967.⁷³

Σκοπός της Συνθήκης των Βρυξελλών ήταν να γίνει εξορθολογισμός των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων. Οι κύριες αλλαγές της αφορούσαν τη δημιουργία μιας ενιαίας Επιτροπής και ενός ενιαίου Συμβουλίου για την εξυπηρέτηση των τότε τριών Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΕΟΚ, ΕΥΡΑΤΟΜ, ΕΚΑΧ). Καταργήθηκε όμως, με τη συνθήκη του Άμστερνταμ.⁷⁴

1.1.4 Η Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη (1986)

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ) αναθεωρεί τη συνθήκη της Ρώμης για να προωθήσει την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και να υλοποιήσει την εσωτερική αγορά. Τροποποιεί τους κανόνες λειτουργίας των ευρωπαϊκών οργάνων και διευρύνει τις κοινοτικές αρμοδιότητες, ιδίως στους τομείς της έρευνας και της ανάπτυξης, του περιβάλλοντος και της κοινής εξωτερικής πολιτικής.

Η ΕΕΠ, που υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο στις 17 Φεβρουαρίου 1986 από εννέα κράτη μέλη και στις 28 Φεβρουαρίου 1986 από την Δανία, την Ιταλία και την Ελλάδα, είναι η πρώτη μεγάλης σημασίας τροποποίηση της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ). Άρχισε να ισχύει την 1^η Ιουλίου 1987.⁷⁵

Ο πρώτος στόχος της ΕΕΠ είναι η προώθηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής οικοδόμησης για να ολοκληρωθεί η ενοποίηση της εσωτερικής αγοράς. Ωστόσο, ο στόχος αυτός ήταν δύσκολα πραγματοποιήσιμος με βάση τις υφιστάμενες συνθήκες, ιδίως λόγω της διαδικασίας λήψης αποφάσεων εντός του Συμβουλίου, όπου απαιτούνταν η προσφυγή στην ομοφωνία για την εναρμόνιση των νομοθεσιών. Για το λόγο αυτό, η διακυβερνητική διάσκεψη που κατέληξε στην ΕΕΠ είχε διπλή εντολή. Ήταν απαραίτητο να συναφθεί, αφενός, συνθήκη στον τομέα της κοινής εξωτερικής

⁷³ www.europarl.europa.eu, *Οι Συνθήκες και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*

⁷⁴ www.europa.eu, *Συνθήκες της Ε.Ε.*

⁷⁵ www.europa.eu, *Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*

πολιτικής και της πολιτικής ασφάλειας και αφετέρου, πράξη για την τροποποίηση της Συνθήκης ΕΟΚ, ιδίως σε επίπεδο:

- Των διαδικασιών λήψης αποφάσεων εντός του Συμβουλίου
- Των εξουσιών της Επιτροπής
- Των εξουσιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου
- Της επέκτασης των αρμοδιοτήτων των Κοινοτήτων

1.1.5 Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση – Συνθήκη του Μάαστριχ (1993)

Ο επόμενος σημαντικός σταθμός υπήρξε η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), γνωστότερη και ως Συνθήκη του Μάαστριχ, και υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1992.

Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν σαφώς πιο σφαιρικοί. Συγκεκριμένα, στην ΣΕΕ, η Ένωση έθεσε σαν στόχους:

- Την προώθηση της ισόρροπης και σταθερής οικονομικής προόδου, ιδίως με την δημιουργία ενός χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, με την ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και με την ίδρυση μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης, η οποία θα περιελάμβανε εν καιρώ ένα ενιαίο νόμισμα.
- Να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της στην διεθνή σκηνή, κυρίως με την εφαρμογή μιας Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία ενδεχομένως σε κάποια χρονική στιγμή να οδηγήσει σε κοινή άμυνα.
- Να ενισχύσει την προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των υπηκόων των κρατών μελών με την θέσπιση της Ιθαγένειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Να αναπτύξει στενή συνεργασία στον τομέα της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.
- Να διατηρήσει στο ακέραιο το Κοινοτικό Κεκτημένο και να το αναπτύξει, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών των οργάνων της Ένωσης.⁷⁶

⁷⁶ Πάλλης Δ. (2005), *Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*, Σημειώσεις για το μάθημα «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Αθήνα

1.1.6 Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (1999)

Μετά τη συνθήκη του Μάαστριχ, το επόμενο ορόσημο αποτελεί η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η οποία υπογράφηκε στις 17 Ιουνίου 1997, στην ομώνυμη πόλη της Ολλανδίας. Με αυτή τη συνθήκη, τα 15 κράτη μέλη της Ένωσης αναθεώρησαν την Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ), καθιερώνοντας μια πιο δημοκρατική Ευρώπη που εξασφαλίζει τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών. Σημειώθηκε πρόοδος στα θέματα που αφορούν στην ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών αλλά και στην καλύτερη αντιμετώπιση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ έχει τέσσερις σημαντικούς στόχους:

- Να θέσει την απασχόληση και τα δικαιώματα των πολιτών της στην καρδιά της Ένωσης. Ενώ δηλώνει ότι τα κράτη μέλη έχουν την κύρια ευθύνη για την απασχόληση, η νέα συνθήκη τα υποχρεώνει να επιδιώξουν από κοινού να βρουν λύσεις για την αντιμετώπιση της ανεργίας, που είναι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα της Ευρώπης σήμερα.
- Να εξαλείψει τα τελευταία εναπομείναντα εμπόδια στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων και να ενδυναμώσει την ασφάλεια, παγιώνοντας και κοινωνικοποιώντας την συνεργασία στα πεδία της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.
- Να δώσει στην Ευρώπη μια ισχυρότερη φωνή στις παγκόσμιες υποθέσεις, καθιστώντας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπεύθυνο για τον ορισμό κοινών στρατηγικών, τις οποίες θα εφαρμόσουν τα κράτη μέλη και η Ένωση, ορίζοντας ταυτόχρονα και έναν ανώτατο εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ και ιδρύοντας μια μονάδα πολιτικού προγραμματισμού και επείγουσας δράσης υπό την αρμοδιότητά του.
- Να καταστήσει πιο αποτελεσματική την θεσμική δομή της Ένωσης, ενόψει της διεύρυνσης προς την Ανατολική Ευρώπη.

Η συνθήκη του Άμστερνταμ έκανε ορισμένα βήματα προς την κατεύθυνση του τελευταίου αυτού στόχου, ιδίως για την επέκταση της διαδικασίας συναπόφασης (Κοινοβουλίου/Συμβουλίου) και της λήψης των αποφάσεων κατά πλειοψηφία.

Επιπλέον, με την συνθήκη του Άμστερνταμ γίνεται μια προσπάθεια άμβλυνσης του τεχνοκρατικού χαρακτήρα της διατύπωσης των προηγούμενων συνθηκών.⁷⁷

1.1.7 Η Συνθήκη της Νίκαιας (2003)

Η επόμενη σημαντική αναδιάρθρωση της Ένωσης έγινε με τη Συνθήκη της Νίκαιας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας (7 – 9 Δεκεμβρίου 2000), που συνήλθε σε διακυβερνητική διάσκεψη, ενέκρινε νέα συνθήκη ύστερα από μακρές διαπραγματεύσεις 10 μηνών, σχετικά με τέσσερα βασικά θέματα: το μέγεθος και την σύνθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, την στάθμιση των ψήφων στο Συμβούλιο, την αντικατάσταση της ομοφωνίας από την ειδική πλειοψηφία στις διαδικασίες απόφασης και τις ενισχυμένες συνεργασίες.

Η συνθήκη της Νίκαιας όριζε το χρονοδιάγραμμα των μελλοντικών εργασιών, σχετικά με το θεσμικό μέλλον της Ένωσης, εντοπίζοντας τέσσερα επιπλέον θέματα προβληματισμού:

- Την οριοθέτηση των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών, με τήρηση της αρχής της επικουρικότητας.
- Το καθεστώς του χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων.
- Την απλούστευση των Συνθηκών.
- Τον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική.⁷⁸

1.1.8 Η συνθήκη της Λισαβόνας (2009)

Η Συνθήκη της Λισαβόνας υπογράφηκε από τα 27 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 13 Δεκεμβρίου 2007, ενώ τέθηκε σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009, αφού την επικύρωσαν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σύμφωνα με τις εθνικές τους διαδικασίες.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας θεωρείται απαραίτητη, καθώς ο κόσμος αλλάζει γρήγορα. Η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη με τεράστιες προκλήσεις τον 21^ο αιώνα, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η οικονομική κρίση, η κλιματική αλλαγή, η

⁷⁷ Πάλλης Δ. (2005), *Η Συνθήκη του Άμστερνταμ*, Σημειώσεις για το μάθημα «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Αθήνα

⁷⁸ Πάλλης Δ. (2005), *Η Συνθήκη της Νίκαιας*, Σημειώσεις για το μάθημα «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Αθήνα

βιώσιμη ανάπτυξη, η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού και η καταπολέμηση της διεθνούς και διασυνοριακής εγκληματικότητας.

Σε αυτή τη Συνθήκη, αναφέρονται ενεργά οι σκοποί και οι αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που είναι η ειρήνη, η δημοκρατία, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η δικαιοσύνη, η ισότητα, το κράτος δικαίου και η βιώσιμη ανάπτυξη.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας εγγυάται, ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση:⁷⁹

- Θα προσφέρει στους πολίτες της, έναν χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, χωρίς εσωτερικά σύνορα.
- Θα εργαστεί για τη βιώσιμη ανάπτυξη της Ευρώπης με γνώμονα την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο και το υψηλό επίπεδο προστασίας του περιβάλλοντος.
- Θα καταπολεμήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και θα προωθήσει την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία.
- Θα προαγάγει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών.
- Θα παραμείνει προσηλωμένη στην οικονομική και νομισματική ένωση, της οποίας το νόμισμα είναι το «ευρώ».
- Στις σχέσεις της με τον υπόλοιπο κόσμο, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προβάλλει και θα προωθήσει τις αξίες και θα συμβάλλει στην ειρήνη, στην ασφάλεια, στη βιώσιμη ανάπτυξη του πλανήτη, στην αλληλεγγύη και τον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των λαών, στο ελεύθερο και δίκαιο εμπόριο και την εξάλειψη της φτώχειας.
- Θα συμβάλλει στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και στην αυστηρή τήρηση και ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και, ιδίως, στον σεβασμό των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

Όσον αφορά τις βασικές διατάξεις της Συνθήκης της Λισαβόνας, αυτές αναλύονται παρακάτω ως εξής:⁸⁰

⁷⁹ www.ec.europa.eu, *Ο οδηγός σας για τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010

⁸⁰ www.ec.europa.eu, *Ο οδηγός σας για τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010

- Περισσότερη δημοκρατία, πιο ανοιχτές διαδικασίες. Η νέα πρωτοβουλία των πολιτών σημαίνει, ότι ένα εκατομμύριο άνθρωποι –από έναν πληθυσμό που υπερβαίνει τα 500 εκατομμύρια- προερχόμενοι από διάφορα κράτη μέλη, μπορούν να υποβάλλουν αναφορά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καταθέτοντας νέες νομοθετικές προτάσεις.
- Ταχύτερη και αποτελεσματικότερη λήψη αποφάσεων. Στο συμβούλιο Υπουργών θα χρησιμοποιείται συχνότερα η διαδικασία λήψης αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία, αντί της ομοφωνίας. Έτσι, θα αναλαμβάνεται ταχύτερα και αποτελεσματικότερα η λήψη αποφάσεων.
- Εκσυγχρονισμός των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικός στόχος της Συνθήκης της Λισαβόνας είναι να εκσυγχρονίσει τα θεσμικά όργανα που διαχειρίζονται τη δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να τα εκδημοκρατίσει περισσότερο.
- Οικονομική πολιτική. Το ευρώ είναι σήμερα το νόμισμα των 16 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οικονομική και νομισματική πολιτική αποτελεί κυρίαρχο κεντρικό στόχο της Ε.Ε. Είναι η ζωτική δύναμη που εξασφαλίζει την επιστροφή της ευημερίας και της απασχόλησης στην Ευρώπη.
- Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον κόσμο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση εγγυάται την προαγωγή των δικών της αξιών παγκοσμίως. Είναι η ισχυρότερη δύναμη στον κόσμο και ο μεγαλύτερος χορηγός βοήθειας στον αναπτυσσόμενο κόσμο.
- Ασφάλεια και άμυνα. Η Συνθήκη της Λισαβόνας διευρύνει τον ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να συμπεριλαμβάνονται επιχειρήσεις αφοπλισμού, παροχής συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων και βοήθεια για την αποκατάσταση της σταθερότητας, έπειτα από συρράξεις.
- Δικαιοσύνη και εγκληματικότητα. Η συγκεκριμένη Συνθήκη περιέχει νέες σημαντικές διατάξεις, που ενισχύουν την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καταπολεμά τη διεθνή και διασυνοριακή εγκληματικότητα, τη λαθρομετανάστευση, την εμπορία ανθρώπων, όπλων και ναρκωτικών.
- Κοινωνική πολιτική. Η Συνθήκη αναβαθμίζει τους κοινωνικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προβλέπει, ότι η Ένωση θα λαμβάνει υπόψη της σε κάθε πολιτική και κάθε δράση της, την προώθηση υψηλού επιπέδου απασχόλησης. Αναγνωρίζεται ο βασικός ρόλος των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος,

όπως είναι οι δημόσιες μεταφορές, οι τηλεπικοινωνίες, οι ταχυδρομικές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες αερίου και ηλεκτρισμού.

- Νέοι τομείς συνεργασίας. Η Συνθήκη της Λισαβόνας περιλαμβάνει σημαντικές διατάξεις σε διάφορους νέους τομείς της πολιτικής, που ενισχύουν την ικανότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καταπολεμά τη διεθνή και διασυνοριακή εγκληματικότητα, τη λαθρομετανάστευση, την εμπορία γυναικών και παιδιών, το εμπόριο ναρκωτικών και όπλων. Επίσης, η Συνθήκη εγγυάται την προαγωγή, σε διεθνές επίπεδο, για την αντιμετώπιση των περιφερειακών και παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, ιδίως της αλλαγής του κλίματος. Ενισχύει τον ενεργειακό εφοδιασμό, την ενεργειακή απόδοση και την οικονομία της ενέργειας.
- Τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Συνθήκη της Λισαβόνας αναγνωρίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που περιέχονται στο Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Αυτό σημαίνει, ότι όταν η Ευρωπαϊκή Ένωση προτείνει και εφαρμόζει νομικές διατάξεις, πρέπει να σέβεται τα δικαιώματα που διατυπώνονται στον Χάρτη – το ίδιο ισχύει και για τα κράτη μέλη, όταν ενσωματώνουν στο εθνικό δίκαιο την κοινοτική νομοθεσία.

Τέλος, σε αντίθεση με τις προγενέστερες Συνθήκες, η Συνθήκη της Λισαβόνας δίνει τη δυνατότητα διατήρησης ενός Επιτρόπου ανά κράτος μέλος. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν θα αριθμεί περισσότερα από 751 μέλη. Ο αριθμός των εθνικών αντιπροσώπων για κάθε χώρα έχει οριστεί από 6 τουλάχιστον έως και 96 για κάθε κράτος μέλος. Δημιουργείται νέα μόνιμη θέση, η θέση του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ο/η πρόεδρος θα εκλέγεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για περίοδο δύομισι ετών. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζεται η συνέχεια και ενισχύεται η σταθερότητα της λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Δημιουργείται επίσης, η θέση του Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας. Ο/η ύπατος εκπρόσωπος είναι ταυτόχρονα και Αντιπρόεδρος της Επιτροπής, ενώ προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Σχέσεων. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάζει μεγαλύτερη συνοχή στην εξωτερική της δράση και συγχρόνως αποκτά ένα συγκεκριμένο και διακριτό πρόσωπο στη διεθνή σκηνή.⁸¹

⁸¹ www.ec.europa.eu, *Ο οδηγός σας για τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010

1.2 Ο ρόλος του κράτους στη διαφύλαξη πολιτιστικών αξιών

Σύμφωνα με τη σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 27 Οκτωβρίου 2011 για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα πολιτιστικού υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχοντας υπόψη τη συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτιμάει τα ακόλουθα:⁸²

1. Με το ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη επιδιώκεται να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη από τις τεχνολογίες της πληροφορίας, υπέρ της οικονομικής μεγέθυνσης, της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης και της ποιότητας ζωής των ευρωπαίων πολιτών, ως μέρος της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η ψηφιοποίηση και η διαφύλαξη της πολιτιστικής μνήμης της Ευρώπης, που περιλαμβάνει έντυπα (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες), φωτογραφίες, μουσειακά αντικείμενα, αρχαιακά έγγραφα, ηχητικό και οπτικοακουστικό υλικό, μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους (εφεξής «πολιτιστικό υλικό»), συγκαταλέγεται στα βασικά πεδία επέμβασης του ψηφιακού θεματολογίου.

2. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιοποίηση και διαφύλαξη, βασίζεται στο έργο που έχει επιτελεστεί τα τελευταία έτη, στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας για τις ψηφιακές βιβλιοθήκες. Οι ευρωπαϊκές δράσεις στο πεδίο αυτό, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης της Europeana, της ψηφιακής βιβλιοθήκης, αρχείου και μουσείου της Ευρώπης, είχαν την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, εσχάτως σε ψήφισμα του Κοινοβουλίου της 5^{ης} Μαΐου 2010. Στο πρόγραμμα εργασιών 2011 – 2014 για τον πολιτισμό που καθόρισε το Συμβούλιο, υπογραμμίζεται η ανάγκη για ανάληψη συντονισμένης προσπάθειας στο πεδίο της ψηφιοποίησης.

3. Στις 28 Αυγούστου 2006, η Επιτροπή εξέδωσε σύσταση προς τα κράτη μέλη, με σκοπό τη βελτιστοποίηση, μέσω του διαδικτύου, του οικονομικού και πολιτιστικού δυναμικού της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

4. Επιπλέον, το πλαίσιο για τις προσπάθειες ψηφιοποίησης και για τη συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο έχει εξελιχθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Μεταξύ των νέων στοιχείων περιλαμβάνεται η έναρξη λειτουργίας της Europeana το Νοέμβριο του 2008 και η δημοσίευση της έκθεσης «Η Νέα Αναγέννηση» από την

⁸² www.ec.europa.eu, Σύσταση της Επιτροπής της 27.10.2011 για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 27.10.2011

«Επιτροπή Σοφών για τη μεταφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης στο διαδίκτυο».

5. Κατά συνέπεια, πρέπει να συστηθεί στα κράτη μέλη μια επικαιροποιημένη δέσμη μέτρων για την ψηφιοποίηση και τη μεταφορά της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης στο διαδίκτυο και για την ψηφιακή διαφύλαξη. Στο πλαίσιο αυτό, η ανάπτυξη ψηφιοποιημένου υλικού από βιβλιοθήκες, αρχεία και μουσεία πρέπει να ενθαρρυνθεί περαιτέρω, προκειμένου να διασφαλιστεί, ότι η Ευρώπη διατηρεί τη θέση της ως πρωταγωνιστικός διεθνής παράγων στο πεδίο του πολιτισμού και του δημιουργικού περιεχομένου και ότι χρησιμοποιεί τον πλούτο της σε πολιτιστικό υλικό, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Εάν τα κράτη μέλη δεν εντείνουν τις επενδύσεις τους στο πεδίο αυτό, υπάρχει κίνδυνος τα πολιτιστικά και οικονομικά οφέλη από την ψηφιακή μετάβαση να υλοποιηθούν σε άλλες ηπείρους και όχι στην Ευρώπη.

6. Η επιγραμμική προσβασιμότητα του πολιτιστικού υλικού θα επιτρέψει στους πολίτες ολόκληρης της Ευρώπης να αποκτήσουν σε αυτό και να το χρησιμοποιήσουν για ψυχαγωγία, μελέτη ή εργασία, θα προσδώσει στην ποικιλόμορφη και πολυγλωσσική ευρωπαϊκή κληρονομιά σαφή χαρακτηριστικά στο διαδίκτυο και η ψηφιοποίηση των πόρων τους θα βοηθήσει τα πολιτιστικά ιδρύματα της Ευρώπης να συνεχίσουν την εκτέλεση της αποστολής τους, που παρέχει πρόσβαση και διαφυλάσσει την κληρονομιά μας στο ψηφιακό περιβάλλον.

7. Τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν και χρησιμοποιούνται για τη συγχρηματοδότηση δραστηριοτήτων ψηφιοποίησης ως τμήμα των έργων που έχουν αντίκτυπο στην περιφερειακή οικονομία. Η αποτελεσματικότητα διαδικασιών μαζικής ψηφιοποίησης μπορεί να βελτιωθεί λόγω κλίμακας. Ως εκ τούτου, πρέπει να ενθαρρύνονται η αποτελεσματική χρήση της ικανότητας ψηφιοποίησης και, όπου είναι δυνατόν, η από κοινού χρήση εξοπλισμού ψηφιοποίησης μεταξύ πολιτιστικών ιδρυμάτων και χωρών.

8. Η Europeana, η ευρωπαϊκή ψηφιακή βιβλιοθήκη, αρχείο και μουσείο, άρχισε τη λειτουργία της στις 20 Νοεμβρίου 2008. Η περαιτέρω ανάπτυξη της πλατφόρμας Europeana θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τον τρόπο που τα κράτη μέλη και τα πολιτιστικά ιδρύματά τους τα τροφοδοτούν με περιεχόμενο, και τα προβάλλουν στους πολίτες. Πρέπει να ενθαρρύνονται τα μέτρα για την επίτευξη αυτού του αποτελέσματος.

9. Επί του παρόντος, η Europeana προσφέρει άμεση πρόσβαση σε περισσότερα από 19 εκατομμύρια ψηφιοποιημένα αντικείμενα. Μόνο το 2% από αυτά είναι ηχητικό ή οπτικοακουστικό υλικό. Η αύξηση του προσβάσιμου περιεχομένου μέσω της Europeana, συμπεριλαμβανομένων τύπων υλικού που, επί του παρόντος υποεκπροσωπούνται, θα καταστήσει τον ιστότοπο πιο ενδιαφέροντα για τους χρήστες και πρέπει συνεπώς να ενθαρρυνθεί. Ο γενικός στόχος για επίτευξη 30 εκατομμυρίων αντικειμένων έως το 2015 συμβαδίζει με το στρατηγικό σχέδιο της Europeana και αποτελεί εφιαλτήριο για την ψηφιοποίηση ολόκληρης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης έως το 2015.

Με βάση τα παραπάνω, η Ευρωπαϊκή Ένωση συνιστά στα κράτη μέλη τα ακόλουθα:⁸³

1. Να αναπτύξουν περαιτέρω τον προγραμματισμό τους και την παρακολούθηση της ψηφιοποίησης των βιβλίων, περιοδικών, εφημερίδων, φωτογραφιών, μουσειακών αντικειμένων, αρχειακών εγγράφων, ηχητικού και οπτικοακουστικού υλικού, μνημείων και αρχαιολογικών χώρων («πολιτιστικό υλικό»):

- Με καθορισμό σαφών ποσοτικών στόχων για την ψηφιοποίηση πολιτιστικού υλικού.
- Με δημιουργία επισκοπήσεων του ψηφιοποιημένου πολιτιστικού υλικού και με συμβολή στη συλλογική προσπάθεια για τη δημιουργία επισκόπησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με συγκρίσιμα στοιχεία.

1. Να ενθαρρύνουν συμπράξεις μεταξύ πολιτιστικών ιδρυμάτων και του ιδιωτικού τομέα, με σκοπό τη δημιουργία νέων τρόπων χρηματοδότησης της ψηφιοποίησης πολιτιστικού υλικού και την ενθάρρυνση καινοτομικών χρήσεων του υλικού, εξασφαλίζοντας παράλληλα, ότι οι συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την ψηφιοποίηση είναι δίκαιες και ισόρροπες.

2. Να εξετάσουν τρόπους για τη βελτιστοποίηση της χρήσης της ικανότητας ψηφιοποίησης και την επίτευξη οικονομιών κλίμακας, που μπορεί να συνεπάγονται τη συνένωση προσπαθειών ψηφιοποίησης εκ μέρους πολιτιστικών ιδρυμάτων και τη διασυνοριακή συνεργασία, με βάση τα κέντρα δεξιοτήτων για την ψηφιοποίηση στην Ευρώπη και άλλα.

⁸³ www.ec.europa.eu, Σύσταση της Επιτροπής της 27.10.2011 για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 27.10.2011

Προκειμένου να επιτευχθεί ταχεία πρόοδος, σχετικά με την ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η δημόσια χρηματοδότηση για την ψηφιοποίηση πρέπει να συμπληρωθεί με ιδιωτικές επενδύσεις. Ως εκ τούτου, η Επιτροπή ενθαρρύνει τις συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για την ψηφιοποίηση του πολιτιστικού υλικού. Η προτροπή του Συμβουλίου προς τα κράτη μέλη για την τόνωση των εν λόγω εταιρικών σχέσεων, προϋποθέτει τα ακόλουθα:⁸⁴

1. *Σεβασμός των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.* Οι συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για την ψηφιοποίηση συλλογών πολιτιστικών ιδρυμάτων πρέπει να σέβονται πλήρως την ενωσιακή και τη διεθνή νομοθεσία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας.
2. *Μη αποκλειστικός χαρακτήρας.* Οι συμφωνίες για την ψηφιοποίηση κοινόχρηστου υλικού πρέπει να είναι μη αποκλειστικές, υπό την έννοια, ότι κάθε άλλος εταίρος από τον ιδιωτικό τομέα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ψηφιοποιήσει το ίδιο υλικό, υπό ανάλογες συνθήκες.
3. *Διαφάνεια της διαδικασίας.* Συμφωνίες για ψηφιοποίηση συλλόγων που βρίσκονται στην κατοχή πολιτιστικών ιδρυμάτων πρέπει να ανατίθενται μετά από ανοιχτό διαγωνισμό, μεταξύ των εν δυνάμει εταίρων από τον ιδιωτικό τομέα.
4. *Διαφάνεια συμφωνιών.* Το περιεχόμενο των συμφωνιών μεταξύ των πολιτιστικών ιδρυμάτων και εταίρων από τον ιδιωτικό τομέα για την ψηφιοποίηση πολιτιστικών συλλόγων, πρέπει να δημοσιεύεται.
5. *Προσβασιμότητα μέσω της Europeana.* Η σύναψη μιας σύμπραξης δημόσιου – ιδιωτικού τομέα πρέπει να εξαρτάται από την προσβασιμότητα του ψηφιοποιημένου υλικού, μέσω της Europeana.

⁸⁴ www.ec.europa.eu, Σύσταση της Επιτροπής της 27.10.2011 για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 27.10.2011

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οι εθνικοί λογαριασμοί αποτελούν ένα ολοκληρωμένο σύστημα εκτίμησης των οικονομικών μεγεθών μιας χώρας, σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Επιτρέπουν την ανάλυση κυκλωμάτων, που διαμορφώνονται στην κοινωνική οικονομία και διευκολύνουν την πρόβλεψη των επιπτώσεων, που η εφαρμογή των κυβερνητικών αποφάσεων θα έχουν την ίδια οικονομία. Η σύγκριση των εθνικών λογαριασμών πολλών συνεχών ετών επιτρέπει σε κάθε μελετητή των οικονομικών φαινομένων μιας χώρας, να διαπιστώσει την πρόοδο που πραγματοποιήθηκε γενικά σε κάθε παραγωγικό κλάδο και ιδιαίτερα τις τάσεις που διαμορφώνονται στην οικονομία της χώρας αυτής. Το σύστημα των εθνικών λογαριασμών σε μια χώρα, θεωρείται πολύ σημαντικό εργαλείο, καθώς αποτελεί ένα σύστημα εκτίμησης των συνολικών οικονομικών μεγεθών. Έτσι, επιτρέπει στην κυβέρνηση και τους πολίτες να γνωρίζουν την οικονομική κατάσταση της χώρας και τα ενδεχόμενα προβλήματα που παρουσιάζονται, με σκοπό να βρουν λύση σε αυτά.

Ωστόσο, οι εθνικοί λογαριασμοί συνδέονται άμεσα με το οικονομικό κύκλωμα μιας χώρας. Όσο περισσότερα και καλύτερα αγαθά και υπηρεσίες έχει δυνατότητα να παράγει μια οικονομία, τόσο μεγαλύτερη μπορεί να είναι η παρούσα και η μελλοντική της κατανάλωση και τόσο υψηλότερο το επίπεδο της οικονομικής της ευημερίας. Σε ένα οικονομικό κύκλωμα υπάρχουν εισροές και εκροές. Η αποταμίευση αποτελεί εκροή από το οικονομικό κύκλωμα, καθώς είναι εισόδημα που ελήφθη από το κύκλωμα, αλλά δεν επιστρέφει σε αυτό με τη μορφή της καταναλωτικής δαπάνης. Η επένδυση αποτελεί εισροή στην οικονομία, διότι αυξάνει τη ροή χρήματος σε αυτήν. Κάθε μορφή φορολόγησης επίσης, αποτελεί εκροή από την οικονομία, ενώ οι δημόσιες δαπάνες θεωρούνται εισροές χρήματος στο οικονομικό κύκλωμα, καθώς αυτές δημιουργούν νέα εισοδήματα και αυξάνουν την χρηματική κυκλοφορία της οικονομίας. Τέλος, οι εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών θεωρούνται εκροές χρήματος, αφού όταν συμβαίνει αυτό, το οικονομικό κύκλωμα αδυνατίζει και η οικονομία αποσταθεροποιείται, σε αντίθεση με τις εξαγωγές αγαθών που αποτελούν εισροές στην οικονομία, καθώς η ροή αυτή αυξάνει και ωθεί την οικονομία να αναπτυχθεί περισσότερο.

Σχετικά τώρα, με τα οικονομικά συστήματα, αποτελούν υποσύστημα της κοινωνίας που περιλαμβάνουν τις οικονομικές δραστηριότητες, τους οικονομικούς θεσμούς και λειτουργούν σε συνδυασμό με το πολιτικό υποσύστημα και τα άλλα υποσυστήματα της κοινωνίας. Οικονομικό σύστημα θεωρείται η «μικτή οικονομία». Χαρακτηριστικά της οικονομίας αυτής είναι η συμβίωση του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, ο συνδυασμός ιδιωτικών αγαθών, δημόσιων και μικτών αγαθών, ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών σκοπών των επιχειρήσεων, ο προγραμματισμός και άλλα.

Αναφορικά με την οικονομία της αγοράς, αυτή αποτελεί ένα οικονομικό σύστημα, στο οποίο τα αγαθά, οι υπηρεσίες και οι συντελεστές παραγωγής αποτελούν αντικείμενο συναλλαγών και οι τιμές, οι αμοιβές των συντελεστών και οι συναλλαγές, καθορίζονται από την προσφορά και τη ζήτηση και από τις άλλες δυνάμεις της αγοράς, χωρίς κρατικό παρεμβατισμό. Ως πλεονεκτήματα της οικονομίας της αγοράς θεωρούνται οι εγγενείς μηχανισμοί που διαθέτει για τη διόρθωση των ανισοροπιών και την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων. Σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού, η αγορά, μέσω του μηχανισμού των τιμών και του κέρδους, μπορεί να συμβάλλει στην άριστη κατανομή των πόρων μεταξύ των διαφόρων κλάδων της οικονομίας, με τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγονται αγαθά που προτιμούν οι καταναλωτές και σε ποσότητες που επιθυμούν. Όμως, η οικονομία της αγοράς, διαθέτει περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις, καθώς η διανομή του εισοδήματος και του πλούτου που πραγματοποιείται από τον μηχανισμό της αγοράς χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισότητες, οι οποίες είναι μεγαλύτερες από τις ανισότητες της μικτής οικονομίας. Πολλές φορές, η οικονομία της αγοράς έχει αρνητικές επιπτώσεις και στην ανεργία. Γι' αυτό, το συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα έχει την ανάγκη του κρατικού παρεμβατισμού. Η κρατική παρέμβαση βοηθάει την οικονομία της αγοράς στη διόρθωση των ατελειών της ή ακόμη και της εξάλειψής τους, στη μείωση των ανισοτήτων κατανομής του εισοδήματος και του πλούτου και στην πραγμάτωση μέσω του κράτους, ορισμένων γενικά αποδεκτών ηθικών αρχών.

Επιπλέον, τόσο η Ελλάδα όσο και η Ευρώπη γενικότερα έχει υποστεί πλήθος σημαντικών θεσμικών αλλαγών, μέσω των λεγόμενων «Συνθηκών». Οι διάφορες συνθήκες που έχουν υπογραφεί κατά καιρούς, αποσκοπούν στην δικαιοσύνη, την ελευθερία βούλησης, την ειρήνη και άλλες ηθικές αρχές. Τέτοιες Συνθήκες είναι η συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, η

συνθήκη της Ρώμης, η συνθήκη των Βρυξελλών, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, η συνθήκη του Μάαστριχ, η Συνθήκη του Άμστερνταμ, η συνθήκη της Νίκαιας, η συνθήκη της Λισαβόνας και άλλες. Κάθε μία από αυτές έχει βάλει κάποιους στόχους, εκ των οποίων οι περισσότεροι έχουν επιτευχθεί.

Τέλος, εξίσου σημαντική είναι και η διαφύλαξη των πολιτιστικών αξιών των κρατών. Κατά καιρούς, τα διάφορα κράτη εφαρμόζουν συγκεκριμένα μέτρα, με σκοπό να διαφυλάξουν την πολιτιστική κληρονομιά τους και να τη διαδώσουν και στις επόμενες γενιές. Μέσω του πολιτισμού, τα κράτη στοχεύουν και στην οικονομική ευημερία των πολιτών, με διάφορους τρόπους. Παράδειγμα διαφύλαξης των πολιτιστικών αξιών αποτελεί το ψηφιακό θεματολόγιο της Ευρώπης, με το οποίο επιδιώκεται να μεγιστοποιηθούν τα οφέλη από τις τεχνολογίες της πληροφορίας, υπέρ της οικονομικής μεγέθυνσης, της δημιουργίας θέσεων εργασίας και της ποιότητας ζωής των ευρωπαίων πολιτών, ως μέρος της στρατηγικής «Ευρώπη 2020».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναστόπουλος Ι. Δ. (1987), *Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις (Νομική – Θεσμική θεώρηση)*, νομικές εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή
2. Γαλανού Δ. (2006), Μελέτη: *Το σύστημα εθνικών λογαριασμών, οι πίνακες εισροών-εκροών και η σχέση μεταξύ αυτών*, Αθήνα
3. Δαμασκηνίδης Ν. Αντ., Μελέτη: *Ιδιωτικά, δημόσια και εθνικά λογιστικά σχέδια – Συγκριτική μελέτη των σχεδίων των τριών κατηγοριών*, Αθήνα
4. Kornai J. (1993), *Utkereses, Szazadveg Kiado*, Budapest
5. Μπαμπανάσης Σ. (2001), *Σύγχρονα Οικονομικά Συστήματα*, εκδ. Παπαζήση
6. Μυλωνάς Ν. (1975): *Σύγχρονα Συστήματα Εθνικών Λογαριασμών και Πινάκων Εισροών – Εκροών*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα
7. Πάλλης Δ. (2005), *Η Συνθήκη της Ρώμης*, Σημειώσεις για το μάθημα «Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Αθήνα
8. Πετράκη-Κώττη Α. & Κώττη Χ. Γεωργίου (2000), *Σύγχρονη Μακροοικονομική*, εκδ. Ευγ. Μπένου, Αθήνα
9. Ρουμελιώτης Π. (1996), *Η πορεία προς την παγκοσμιοποίηση*, εκδ. Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνης, Αθήνα
10. Σαραντίδης Σ.(1990), *Σύγχρονη Μακροοικονομική Ανάλυση*, εκδ. Σταμούλης, Πειραιάς

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ - ΜΕΛΕΤΕΣ

1. www.e-edc.eu, *Ευρωπαϊκές Συνθήκες*
2. www.ec.europa.eu, *Ο οδηγός σας για τη Συνθήκη της Λισαβόνας*, Υπηρεσία εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2010
3. www.ec.europa.eu, *Σύσταση της Επιτροπής της 27.10.2011 για την ψηφιοποίηση και την επιγραμμική προσβασιμότητα υλικού και για την ψηφιακή διαφύλαξη*, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες, 27.10.2011
4. www.en.wikipedia.org, *Ιστορία της «μικτής οικονομίας»*
5. www.europa.eu, *Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*

6. www.europa.eu, *Συνθήκες της Ε.Ε.*
7. www.europa.eu, *Οι συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Υπεργάφη η συνθήκη για τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας*
8. www.europa.eu, *Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, συνθήκη ΕΚΑΧ, Σύνοψη της νομοθεσίας της Ε.Ε.*
9. www.europarl.europa.eu, *Οι Συνθήκες και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*
10. www.europedia.moussis.eu, *Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», 2011*
11. www.statistics.gr, *Ετήσιοι Εθνικοί λογαριασμοί – Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη 2000-2010*, Ελληνική Στατιστική Αρχή
12. www.users.sch.gr, *Μελέτη: Οι εθνικοί λογαριασμοί*
13. www.users.uom.gr, *Μελέτη: Μέτρηση του Εθνικού Εισοδήματος*
14. www.varveco.blogspot.com, *Μελέτη: Εισροές και Εκροές από το Οικονομικό Κύκλωμα, 22/12/2010*
15. Πηγή: Bara Zoltan – Szabo Katalin: *Gazdasagi rendszerek, orszagok, intezmenyek*, Aula Kiado, 2000